

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

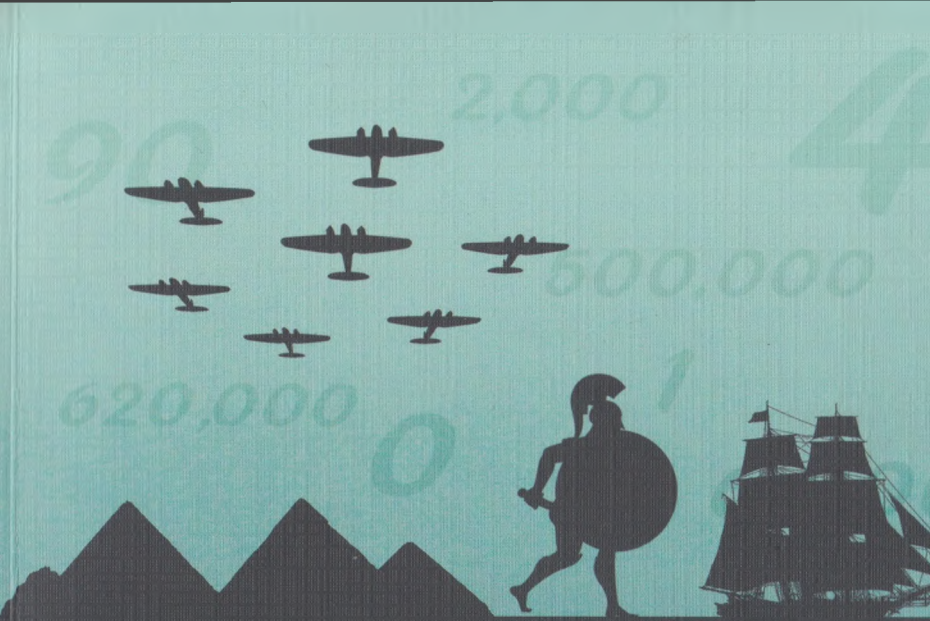
RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Sayılarla Dünya Tarihi

Bir Nefeste Dünya Tarihi'nin Yazarı

Emma Marriott

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

Dünyamızın tarihi sayılarla anlatılabilir.

Büyük sayılar bize gezegenimiz üzerinde ne kadar insanın yaşadığını veya bunların kaç milyonunun savaşlarda katledildiğini söyleyebilir. Bunun yanında, toplumların geniş göç hareketlerinden ve imparatorlukların yayılmasından, teknolojik gelişmelerin veya iklim değişikliğinin etkilerine kadar tarihin engin akışını aydınlatabilir.

Daha küçük sayılar da yine aynı oranda aydınlatıcıdır. Çünkü Batı'nın seri üretimi yapılan ilk kitabı olan Gutenberg İncili'nin sayfa sayısı ve üretim süresi ya da 1620'li yıllarda Virginia tütününden elde edilen kâr gibi dünya tarihi üzerinde doğrudan ve kalıcı etkiler bırakan tarihin gerçek ayrıntılarını görmemizi sağlarlar.

Üstelik sayılar zaman zaman aklımızı başımızdan alacak bir güce sahiptirler. Örneğin 2003'te Amerika'da yapılan bir araştırma, dünya üzerinde yaşayan her iki yüz erkekten birinin günümüzden yaklaşık 900 yıl önce yaşamış tek bir erkekle aynı genleri paylaştığını saptamıştır. Muhtemelen bu genetik ata Moğol İmparatoru Cengiz Han'dan başkası değildir.

İnsanın kurduğu ilk medeniyetlerin şekillendiği Mezopotamya düzlükleri ve İndus İmparatorluğu'ndan İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar olan dönemi kapsayan *Sayılarla Dünya Tarihi* zamanın içinde ileri geri yol alarak tarihin şaşırtıcı ve özel doğasını vurguluyor.

Maya Kitap: 128, İnceleme: 29

1. Baskı, İstanbul Mart 2016

ISBN: 978-605-9902-39-7

Orijinal adı: A History of the World in Numbers

Copyright © Michael O'Mara Books Limited 2014. Tüm yayın hakları Maya Kitap'a aittir. Telif hakları sahibinin izni olmaksızın, hiçbir yolla çoğaltılamaz, kopyalanamaz ve dağıtılamaz.

Yayın Yönetmeni: Tahir Malkoç

Editör: Selin Saraçoğlu

Mizanpaj: Mehmet Büyükturba

Kapak Uyarlama: Mehmet Büyükturba

Maya Kitap * Sertifika: 14079

Merkez Mah. Kocamansur Sok. No: 6/4 Şişli / İstanbul Tel: 0212 296 97 12

e-posta: info@mayayayinlari.com www.mayayayinlari.com

Kayhan Matbaacılık * Sertifika: 12156

Davutpaşa Cad. Güven Sanayi Sitesi C Blok No: 244

Topkapı / İstanbul Tel: 0212 576 01 36

Sayılarla Dünya Tarihi

Emma Marriott

Çevirmen
Okcan Yıldırımürk

*Bizden önce yaşamış ve ölmüş
yaklaşık 107.6 milyar insanın anısına...*

Teşekkür

Çok değerli yardımları ve özenli çalışmaları için Louise Dixos, Gabriella Nemeth, Steve Cox ve Rod Green'e teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca kocam Robin'e evdeki kıymetli desteği nedeniyle teşekkür ediyorum.

Giriş

Sayılar, dünyanın tarihini anlamamızda bize çok yardımcı olabilir. Olaylara boyut kazandırmaları veya kesinlikleri sayesinde, insanın bazen belirsiz ve karmaşık görünen geçmişini aydınlayabilirler. Ayrıca bize başı ya da sonu belli değilmiş ve sebep sonuç ilişkisinden bağımsızmış gibi görünen tarihi bir olayı bir anda özetleyebilir.

Sayıların bir başka özelliği de değişmezlik ve kesinliktir. Bu durum onları dünyanın tarihini kısa bir kitapla anlatmak isteyen herkes için kullanışlı bir araç kılar. Tabii burada sayıların bazen abartılmış, esnetilmiş ve hatta göz göre göre çarpıtılmış olmadığını iddia etmiyoruz. Aksine, genellikle tarihi olaylar abartılıyor ve çarpıtılıyor ne yazık ki. Böyle olunca tıpkı kelimeler gibi onlar da tarihe bakışımızı saptırabiliyor.

Bunu aklımızın bir köşesinde tuttuğumuz sürece, geçmiş için bir tür arşivleme sistemi kurarken sayılardan yararlanabiliriz. Bölümlere ayırdığımız tarihi yeniden düzenleyip derli toplu dosyalara yerleştirmeyi, sayılarla adlandırmayı çok severiz. İşte bu sayede sayılar, adeta tarihi olaylardan toplumsal hafızamıza girerek diğer olaylar unutulduktan çok sonra bile zihinlerimizde yer eder. Dünyanın 7 Harikası, Martin Luther'in 95 Tezi, Marx'ın tarihin 6 aşaması görüşü, sayıların hafızada işgal ettiği kalıcı yerin örnekleridir.

Farklı türde sayılar tarihe bakışımızı değiştirme gücüne sahiptir. Çok büyük sayılar bize dünyada ne kadar insa-

nın yaşadığını ya da bu insanlardan ne kadarının savaşlarda katledildiğini anlatır. (Genellikle de bizi kaç milyon insanın hastalıklara, savaşlara, belki de sadece kaçık bir kral ya da liderin kaprislerine kurban gittiği gibi korkunç bir gerçeklikle yüzleştirirler.) Orta büyüklükteki sayılardan tarihteki geniş ölçekli değişiklikleri öğreniriz. Toplumların kitlesel göçlerini, imparatorlukların yükselişlerini ve çoğunlukla aniden gelen çöküşlerini, sanayileşmenin derin etkilerini ve global ekonominin büyümesini mesela...

Daha küçük sayıların da önem bakımından orta büyüklükteki sayılardan aşağı kalır yanı yoktur. Onlar da tarihte yaşanan detayları görür, devasa sonuçlar doğurabilecek küçük değişimleri yakalayıp gözler önüne sererler. Örneğin Leonardo da Vinci'nin çizimi Vitruvius Adamı'nın mükemmel oranları, 8'lik gümüş paranın şekil özellikleri ve Amerikan Anayasası'ndaki 13. değişiklik* dünya tarihinde kalıcı etkiler bırakmıştır.

Geçmişimizin tuhaf, sıra dışı ve çoğu zaman bir rastlantıdan ibaret olma hali de sayılarla mükemmel bir şekilde gösterilebilir. Fenikelilerin sadece 1,5 gramlık Tyrian morunu elde etmek için 12.000 deniz yumuşakçası kullanması ya da devasa bir araziye sahip Louisiana'nın Amerikan Hükümeti tarafından 15 milyon dolara satın alınması gibi... Ayrıca sayılar 12 adamdan oluşan Yuvarlak Masa Şövalyeleri ya da Yedi Tepeli Roma gibi geçmişe ait masalsı veya kısmen masalsı anlatılara bir geçerlilik ve temsili önem katabilirler. Bunu yaparken en çok tercih edilen sayılar 7 ve 12'dir.

Sayılarla kuşanarak zamanda bir ileri bir geri gidebilir, farklı olayları ve başarıları karşılaştırabiliriz. Örneğin Çin Amirali Zheng He'nin 15. yüzyılda oluşturduğu donanma büyüklüğünü Batı dünyası ancak 1. Dünya Savaşıyla

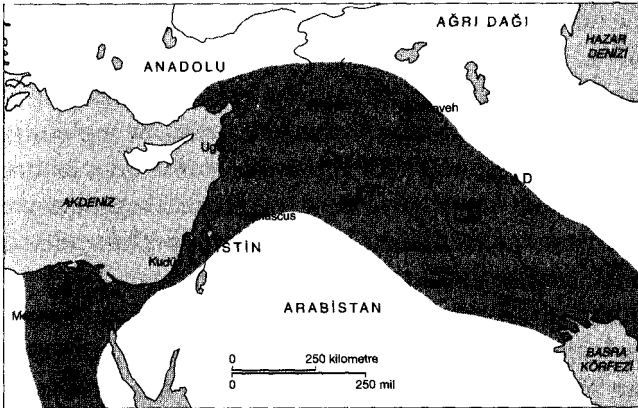
* Köleliğin kaldırılması konulu değişiklik. 6 Aralık 1865'te onaylanmıştır. (e.n.)

yakalayacak; 1930'larda Amerika her beş kişiden birinin araba sahibi olduğu yüksek bir orana sahipken İngiltere bu oranlara ancak 1960'larda ulaşacaktı. Ayrıca sayılarla uğraşanların da hayatlarının bir anına tanıklık edebiliriz. Tarihimizi etkilemiş ve hâlâ geniş ölçüde etkilemeye devam eden astronom, filozof, mühendis, doktor ve daha nicelerinin hayatlarına odaklanarak mesela sıfır kavramını bulmak gibi çok önemli bir iş yapmış olan Hint bilgin Aryabhata'yla veya II. Dünya Savaşı'nda Enigma sistemini kurmayı başarıp bir savaşın kaderini değiştiren İngiliz matematikçilerle tanışabiliriz.

Sayılarla Dünya Tarihi medeniyetin ilk zamanlarından II. Dünya Savaşı'nın karışıklıklarına kadar uzanan bir tarihin en etkileyici insanlarını tanımamızı sağlayan bir özet olma niteliği taşıyor. Kitabı oluşturan kısa ve anlaşılması kolay bölümler, geçmişimizle ilgili size geniş bir çerçeve sunabilmek için az ve öz bir biçimde düzenlenmiştir. Aslında bunun yalnızca, hesaplanamayacak kadar geniş ve farklı bir yapıda olan engin tarih denizine atılan bir ilk adım olduğunu belirtmek gerekir elbette. Umudumuz, geçmişte yaşananları farklı bir ışıkla bir araya getirmek; ortaya insanın başarılarıyla birlikte tıpkı bu başarılar kadar önemli olan kusurlarına da tanıklık eden bir kitap çıkarmak ve tüm bunları sayılar aracılığıyla başarmaktır.

32 Yenebilir Bitki

Yaklaşık 10.000 yıl önce, yeryüzündeki yenenebilir bitkilerin çoğunluğu “Bereketli Hilal” olarak bilinen bölgede doğal olarak yetişmekteydi. Pirinç, buğday, arpa ve mısır gibi tahılları içeren toplam 56 türden 32’si bu bölgedeydi. Amerika kıtasının tamamında ve Afrika’da sadece 4 bitki türü yetişirken, Batı Avrupa’da bir tek yulaf bulunuyordu. Dolayısıyla, dünyanın ilk tarım topluluklarının (günümüz sınırlarıyla konuşursak) Suriye’nin batısı, Türkiye’nin güneyi, Irak, Kuveyt, Lübnan ve İran’ın batı uçlarını kapsayan Fırat ve Dicle havzasındaki bu geniş hilal bölgesinde ortaya çıkması hiç de şaşırtıcı sayılmamalı.

Resim: Bereketli Hilal, MÖ 10.000 – MÖ 4.500

Bereketli Hilal'in arpa, buğday, mercimek, soğan ve bezelyenin yabancı türlerini kapsayan zengin yenilebilir bitki kaynakları, bölgenin ova ve tepelerinde yaşayan avcı-toplayıcı gruplar tarafından ekilip biçilmekteydi. Ayrıca evcilleştirmeye uygun hayvan türleri olan keçi, kuzu, domuz ve sığır da bu bölgede pek çoktu (Bu hayvanlar evcilleştirilmiş en önemli 5 hayvan türünden dört tanesidir; beşincisiyse atır). Bu zenginlik, başlangıçta bolca yağış veren ve suni sulama olmaksızın tarım yapılmasını mümkün kılan bir iklimle birleşince, toprağın işlenmesi için gereken tüm hayati koşulları

sağlamaktaydı. İşte, insanların belli bir mekâna yerleşmeleri, teknik becerilerini artırmaları ve dünyanın ilk medeniyetlerini geliştirmeleri bu bolluğun sunduğu bir fırsattı.

700 Piktografik Sembol

Bilinen en eski yazı sistemi, Bereketli Hilal'in içinde yer alan Güney Mezopotamya'da, dünyanın ilk medeniyeti olan Sümer şehrinde geliştirildi. İlkel tarım faaliyetleri milattan önce 5.000-4.000 yılları arasında Sümer'de kalıcı yerleşimler kurulmasının önünü açmıştı. Bu tarım yerleşimleri önce küçük kasabalara, MÖ 3.000 yılından itibaren ise birtakım şehir devletlerine dönüştü. Bunların en büyüğü 40.000 kişilik nüfusuyla Uruk'tu.

Her Sümer şehri, ibadet yeri olmanın yanında idare ve yönetim merkezi olarak görev yapan bir tapınak kompleksine sahipti. Bu tapınaklar, topluma verilecek erzakın depolanması ve dağıtılmasından, kamusal projeler için iş gücü organizasyonundan ve Afganistan'dan gelen kalay veya Kıbrıs'tan gelen bakır gibi ham maddelerin ticaretinden sorumluydu.

Sümerler, bu karışık görevleri idare etmek ve kayıt altına almak için, yazıyı icat ettiler. İlk örnekleri Uruk şehrinde milattan önce 3.000 yılına ait kil tabletler üzerinde bulunan bu erken dönem yazma biçimi, 700'ün üzerinde piktografik sembolden oluşmaktaydı. Küçük bir grup Sümer bürokrati tarafından çoğunlukla muhasebe işlemleri için kullanılan bu yazının izleri belki de MÖ 3.330 yılından çok daha öncelere uzanmaktadır.

Zamanla Sümer yazısı daha pek çok bölgenin yanında Babil, Asur ve Pers diyarlarına yayıldı ve giderek çivi benzeri işaretlerle yazılan daha soyut sembollerden oluşan düzenlere dönüştü. Bu yazı, çivi şeklindeki çizimlerden dolayı "çiviyazısı" olarak bilinir. MÖ 2.000 yılında Uruk'un yağmalanmasından ve ardından Sümer'in Amorilerin eline geçmesinden sonra dahi çiviyazısı varlığını sürdürmüş, neredeyse 3000 yıl boyunca kullanımda kalmıştır.

60 dakika, 60 saniye

Sümer'deki bu gelişmiş idare sisteminin ihtiyaçları aynı zamanda matematik ve zamanın ölçülmesinde de gelişmelere yol açtı. Bugün hâlâ zamanı hesaplarken kullanmaya devam ettiğimiz Sümerlerin sayma sistemi 60 sayısı üstüne kuruludur ve 1 saati 60 dakikaya, 1 dakikayı ise 60 saniyeye ayırmaktadır. İleride bu sistemi kullanarak 360 derecelik çemberi bulacak olan modern insanlara öncülük eden Sümerler ayrıca 7 günden oluşan haftalık zaman dilimini tasarlamışlar ve bunun beş gününe o dönemde bilinen 5 gezegenin ismi olan Merkür, Venüs, Mars, Jüpiter ve Satürn isimlerini; diğer iki gününeyse ayın ve güneşin isimlerini vermişlerdir.

Stonehenge'deki 82 Taş

MÖ 3.100-1.500 yılları arasında İngiltere'nin Wiltshire bölgesinde inşa edilen Stonehenge, geniş bir toprak set tarafından çevrelenmiş devasa dikili taşların dairesel düzenlemesinden oluşur. Buradaki daire biçimli iki taş sütunun ve kumtaşı bloklarının yaz ortası gün doğumundaki ışınların açısına göre ayarlanmış olması, Stonehenge'in bir ibadet yeri olarak kurulduğu gösterir.

Öncelikle, her biri 4 ton ağırlığındaki 82 taş 240 kilometre uzaklıktaki Galler'in güneybatısından taşındı. Bir süre sonra ise, bu sefer her biri 50 ton olan 30 kumtaşı bloğu 32 kilometre öteden getirildi. Stonehenge'in nasıl inşa edildiğine dair elimizde kesin bir kaynak olmadığından, bu devasa taş blokların nasıl taşındığı tartışmaya açık bir konudur. Kimi araştırmacılar, eğer (sanki o dönemde varmış gibi) tekerlek kullanımına işaret etmektedirler; fakat tahta eksenlerin sütunların ağırlığına dayanıp dayanamayacağı şüphelidir. Taşların Galler'den önce teknelerle getirilip ardından da öküz veya insan gruplarınca çekilen kızıaklarla taşınmış olması daha olası görünüyor. Ancak taşıma şekli ne olursa olsun, Stonehenge bize tarihöncesi halkların büyüklük ve zorluk açısından çarpıcı işleri anlama, tasarlama ve oluşturma becerisine sahip olduğunu göstermektedir.

Büyük Piramit'in İki Buçuk Milyon Taş Bloğu

Büyük Piramit, antik dönemde Mısırlılar tarafından Gize'de inşa edilen 3 piramitten en yükseğidir ve yüksekliği 146 metreyi bulmaktadır. Bu yapı, MÖ 2589-2566 yılları arasında yaşamış firavun Khufu'yu öbür dünyadaki hayatına hazırlamak amacıyla inşa edilmişti. Çünkü tıpkı diğer firavunlar gibi, onun da güneş tanrısı Ra'nın kutsal bir şeklide vücut bulmuş hali olduğuna inanılıyordu. Bir piramidin basamakları "tanrılara uzanan bir merdiven" gibi düşünülürdü ve sivrileşen yapısı güneş ışınlarına benzerdi. Khufu'nun Büyük Piramit'i ise bu açıdan farklıydı. Piramidin yanları basamaklar yerine dümdüz, cilalanmış kireç taşlarıyla kaplıydı. Böylece piramit, Khufu ve Ra'ya yaraşır bir şekilde, güneş ışınlarını yansıtıp kilometrelerce öteden görülebiliyordu.

Bu devasa yapıyı ortaya çıkaran iş gücü 20.000 işçi ve 6.000 zanaatkârdan oluşmaktaydı. Yapımının aşağı yukarı 20 yıl almasının dışında Büyük Piramit'le ilgili esas bilmece aşırı ağır iki buçuk milyon taş bloğun tekerlek, vinç ve kasnağın ne olduğunun bilinmediği bir bölgede nasıl hareket ettirildiğidir. Bir kısım araştırmacı bu blokların, yüzlerce kilometre ötedeki taş ocaklarından alınıp Nil Nehri üzerinden sandallarla getirildiğini düşünürken, bazıları bunların yakındaki kireç taşı ocaklarından alındığını veya bazı blokların tahta kalıplara dökülerek inşaat sahasında üretilip sonradan sadece kızak ve kaldıraç yardımıyla hareket ettirildiğini iddia ediyor. Büyük Piramit hakkında yapılan en son araştırmalar ise blokların piramidin içine yerleştirilen sarmal bir rampa kullanılarak çekildiğini açığa çıkarmıştır.

30 Mısır Hanedanlığı

Büyük Piramit, Afrika'nın kuzeydoğusundaki Nil Vadisi'nde MÖ 3.200 yıllarında kurulmuş ve 3.000 yıl boyunca hayatta kalmış Antik Mısır medeniyetinin erken bir döneminde inşa edilmiştir. Firavunlar otuz hanedanlığa ayrılırlar ve bu hanedanlıklar da Eski Krallık, Orta Krallık ve Yeni Krallık adıyla üç ana dönemde ele alınırlar. Bu hanedanlıklar MÖ 2575 yılından MÖ 30 yılına, diğer bir deyişle Mısır, Roma İmparatorluğu'nun bir parçası oluncaya kadar varlığını sürdürmüştür.

25'inci Hanedanlık

25'inci Hanedanlık döneminde Mısır, bugün Sudan Cumhuriyeti sınırları içerisinde yer alan ve antik dönemdeki bir Afrika Krallığı olan Kuş'tan gelen krallarca idare edilmekteydi. Kuş kralları tüm Mısır'ı ele geçirdikten sonra yaklaşık MÖ 727 – MÖ 654 yılları arasında neredeyse bir asır boyunca firavun olarak hüküm sürmüşlerdir.

Mumyalamanın 70 günü

Mısırlılar, insanları ve kutsal hayvanları ölümden sonraki yaşam için koruma amacıyla mumyalama sanatına başvurmaktaydılar. Bu işte uygulanan en iyi teknik 70 gün sürmekte ve vücudun iç organlardan temizlenmesi ile beraber beynin demir bir kancayla burundan dışarı çıkarılması şeklinde gerçekleştirilmekteydi. Vücut daha sonra natron adı verilen bir tuz karışımıyla kurutulur, boşluklar mis kokulu maddelerle, reçine özlü ketenle ve talaşla doldurulur, sonra keten bezlerle kat kat sarılırdı. Bu katların içine tılsımlar yerleştirilir ve mumya insan şeklinde bir tabutun içine konulurdu.

Antik Mısır Ülkesi'nin 20 Katı

Bugün Pakistan ve Hindistan sınırları içerisinde yer alan İndus Nehri'nin verimli aşağı vadisinde ortaya çıkan İndus Vadisi Uygarlığı, MÖ 2.500'den başlayarak MÖ 1.700 civarına kadar sürdü. Zamanla çok gelişmiş bir şehir uygarlığı halini aldı ve zirveye çıktığı dönemde yerleşimi 1,3 kilometrekareye yayılmıştı. Antik Mısır'ın 63.000 kilometrekarelik alanıyla karşılaştırılınca, İndus İmparatorluğu çok daha genişti. Tam olarak, Mısır'ın 20 katıydı.

Yine de 1921'den önce, yani Indus şehri Harappa'nın kalıntılarının arkeologlar tarafından keşfedilmesine kadar, bu uygarlıkla ilgili hiçbir şey bilinmiyordu. Bugün bile, dört yüzün üzerinde işaret içeren alfabesi ancak kısmen çözülebilmiştir ve İndus hakkındaki pek çok önemli soru cevaplanmayı beklemektedir.

İndus yerleşimleri ile ilgili bildiğimiz ise, her biri 30.000-40.000 kişilik topluluklar barındıran Harappa ve Mohenco-daro isimli en az iki büyük şehir ve bunların yanında yüzün üzerinde köy ve kasabanın varlığıdır. Örümcek ağını andıran bir sokak planlamasına göre inşa edilen şehirler ve kasabalar, dünyanın en ileri tesisat ve lağım sistemlerinin bazılarını barındırmaktaydı. Mohenco-daro'da bulunan her evde, sokakların altından geçen tuğla kaplama kanalizasyon sistemine bağlı, sifonu tuğladan örülme bir tuvalet bulunmaktaydı.

24 Angula = 1 Hasta

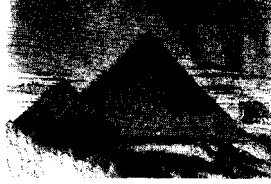
İndus yerleşimlerindeki şehir planlamacılığının konformizmi, saksılardan günlük eşyalara, yazıdan ağırlığa her şeyin standartlaşmasında kendini göstermekteydi. İndus medeniyetinin ölçü birimine “hasta” denirdi. Dirsekten orta parmağa kadar olan aranın hesaplanmasından oluşan bu uzunluk aşağı yukarı 45 santimetreydi. İnsanlığın evrensel bir ölçüsü haline gelen “hasta”, 24 “angula”ya eş değerd ve Sümer’deki cubitin bir benzeriydi.

282 Kanun

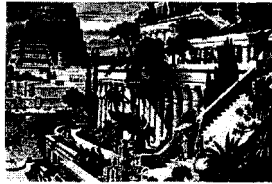
Babil İmparatorluğu’ndan asla ayrı düşünölemeyecek bir isim, MÖ 1.795 civarı ila MÖ 1.750 yılları arasında yaşamış olan Kral VI. Hammurabi’dir. Babil’i gücünün doruğuna çıkaran ve Mezopotamya düzlüğünün tamamına hükmeden Hammurabi, ününü dünyanın ilk kanunlarını yazmasına borçludur. Hammurabi Kanunları insan boyutundaki dikili taşlar ve çeşitli kil tabletler üzerinde yer almaktaydı. Bu yazıtlar, var olan yargıların kaydedilmesi ve halk tarafından görülmesi içindi. 282 maddeden oluşan bu kanun sistemi, maaş ödemeleri ve boşanmadan askerlik hizmetine kadar pek çok konuyu ve diğer Antik Dönem uygarlıkları gibi Babil toplumunun da sırtını dayadığı köleliğin düzenlemelerini kapsamlı bir şekilde ele almaktaydı. En iyi bilinen hükmü ise göze gözdür: *“Eğer bir adam başka bir adamın gözünü çıkarmışsa, onun da gözü çıkmalıdır.”* Tabii eğer zarar gören kişi halktan bir kişi veya bir köle ise, uygulanan cezada indirime gidilmektedir.

Dünyanın Yedi Harikası

Mısırlılar tarafından Gize'de inşa edilen piramitler dünyanın yedi harikasıdan biri olarak kabul edilmekteydi. Antik Yunanistan'da yaşayan bilginler dünyadaki en etkileyici yapılardan oluşan pek çok liste hazırlamışlardı. Sonuncu liste ise aşağıdakilerden oluşuyordu:

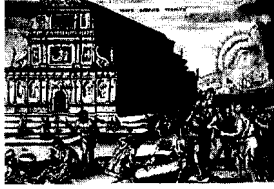
1 Gize Piramitleri - Milattan önce yaklaşık 2.600 yılında yapılmış bu yapıların günümüze kadar ayakta kalmasına pek şaşmamak lazım.

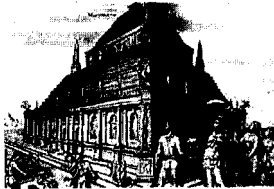
2 Babil'in Asma Bahçeleri - Kat kat yükselen bir kuleyi andıran bu bahçelerin II. Nebukadnezar tarafından milattan önce 600 yıllarında günümüzde Irak olarak bilinen bölgede yaptırıldığı iddia edilmektedir. Pek çok akademisyen ise bu bahçelerin tamamen hayal ürünü olduğunu düşünüyor.

3 Olimpia'daki Zeus Heykeli - Bu büyük heykel milat-
lın önce 5. yüzyılın ortalarından itibaren 800 yıl boyunca
Olimpia Tapınağı'nı süslemiştir.

4 Efes'teki Artemis Tapınağı - Tanrıça Artemis'e adanan
bu Yunan tapınağı Türkiye'nin Efes bölgesinde yer almıştı.
3 kere yeniden inşa edilen bu tapınak, 401 yılında geri dö-
nüşü olmayacak şekilde yıktırılmıştır.

5 Halikarnas Mozolesi - Türkiye'nin Bodrum/Halikarnas
bölgesinde yer almış olan bu yapı yaklaşık olarak MÖ 350
yılında Pers Hükümdarı Mausollos ve Karia'lı II. Artemis
adına kabir olarak inşa edilmiştir.

6 Rodos Heykeli - Bronzdan yapılmış bu devasa heykel Rodos limanında yer almaktaydı. MÖ 280 yılı civarında bitirildiğinde, 30 metre yükseklikle antik dünyanın en yüksek heykeliydi.

7 İskenderiye Feneri - Mısır Hükümdarı II. Ptolemaios için MÖ 280 – MÖ 247 yılları arasında inşa edilen bu deniz feneri, İskenderiye yakınındaki Faros adasında yer alıyordu.

10.000 Kil Tablet

Çivi Yazılı Bir Hitit Tableti

Hititler, günümüzde Türkiye ve Suriye sınırları içerisinde yer alan bölgede bin yıl boyunca hüküm sürmüş çok güçlü bir Bronz Çağı topluluğuydu. MÖ 1.600 – MÖ 1.200 yılları arasında gücünün zirvesine ulaşan Hitit İmparatorluğu'nun, genişlik ve güç bakımından Babil ve Mısır İmparatorlukları ile eşdeğer olduğu düşünülebilir. Yine de 20. yüzyıldan önce Hititler hakkında hemen hemen hiçbir şey bilinmemekteydi. Tarihçilerin bu savaşçı topluluk hakkında daha fazla bilgi edinmeye başlaması, ancak 1906'da Boğazköy yakınındaki Hitit antik şehri Hattuşaş'ta yaklaşık 10.000 kil tabletin bulunmasıyla mümkün olmuştur.

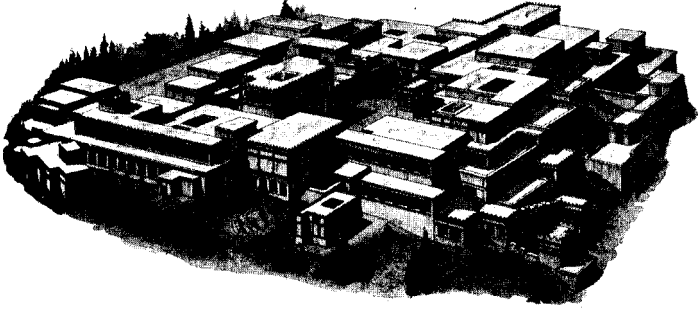
Bu tabletlerdeki çiviyazısı Babil alfabesiyle ama Hitit dilinde yazılmış olduğundan, arkeologların bunları çevirmesi yaklaşık 20 yıl almıştır. Anlaşılmalarından sonra ise Hititlerin toplumsal yapısı, siyaseti, dini ve ekonomisi hakkında pek çok bilgiye ulaşılmıştır. Tarihçiler, bu tabletlerden ve az sayıdaki diğer belgelerden Hititlerin MÖ 3.000'den az bir zaman sonra kuzeyden Anadolu'ya göç

etmiş vahşi bir kabile olduğunu öğrenmişlerdir. Esasen bir tarım topluluğu olan Hititlerde arıcılık da önemli bir uğraş sayılmaktaydı. Ayrıca, başarılı askerleri içinde barından bu toplum, at üstünde savaşı ve avlanan ilk insan gruplarından bir tanesiydi. Hitit İmparatorluğu gücünün zirvesindeyken, neredeyse günümüzde İsrail’de yer alan Kenan’a kadar uzanmış ve Suriye bölgesini elinde bulundurmuştu. Suriye üzerindeki rekabet meşhur bir savaşa yol açacak ve Mısır Firavunu II. Ramses ile Hitit Kralı Muvatallis’i MÖ 1.300 civarında Kadeş’te karşı karşıya getirecekti.

İlk Demir Üreticileri

Büyük çapta demir üretimi gerçekleştiren ve bu yolla alet ve silah elde eden ilk insan topluluğunun Hititler olduğu düşünülmektedir. MÖ 2.500 yıllarından itibaren demir üretimine geçen Hititler, MÖ 1.400’lü yıllarda yeni bir eritme ve sertleştirme yöntemi geliştirerek demiri sağlamlaştırmışlardır. Birkaç yüzyıl geçtikten sonra bile, diğer medeniyetlerde bu çapta bir demir üretimi görülmeyecekti.

1.300 Odalı Labirent

Knossos Sarayı

Girit'in kuzey sahilinde bulunan Knossos Sarayı, Minoslular tarafından inşa edilen 4 muhteşem saraydan en büyüğüdür. Yaklaşık olarak MÖ 1.700'de inşa edilen bu saraylar, Girit'in 4 küçük krallığının merkezleriydi. 5 katlı bir yapıya sahip olan Knossos Sarayı, hepsi merkezdeki iç avlu etrafına dizilmiş yaşam alanları, ibadet ve eğlence yerleri, atölyeler ve depolardan oluşan 1.300 odalı bir labirentti. Buradaki karmaşık tasarımın, Kral Minos'un yarı insan yarı boğa bir canavar olan Minator'u yeraltına hapsettiği Yunan destanı Labirent'e ilham verdiği söylenmektedir.

Knossos, Malya, Festos ve Kaktos dahil tüm Girit sarayları, Minosluların Akdeniz çapında gerçekleştirdikleri zeytinyağı, şarap ve kumaş ticaretinden elde edilen gelirle inşa edilmiştir. MÖ 3.000 yıllarında ortaya çıkan Minoslular, Avrupa'daki ilk medeniyeti yaratmış ve geriye sadece büyük saraylar değil, kaliteli çömlekçilik ve metal işleme yöntemleri de bırakmışlardır.

Minos uygarlığının MÖ 1.450 yılı civarında çökmesi, Mikenlerin Yunanistan anakarasından ilerleyerek Girit'i ve Minos deniz ticaretini ele geçirmelerine fırsat vermiştir. Rodos'ta, Kıbrıs'ta ve Anadolu'nun güneybatı kıyılarında koloniler kuran Mikenler, sonrasında Ege'de yaşanan genel kargaşa hali

yüzünden MÖ 1.220 yılı civarında beklenmedik bir çöküşe uğramışlardır. Minos ve Miken medeniyetleri, Antik Yunan döneminde, haklarında pek çok mit ve efsane üretilen kayıp ve çok değerli medeniyetlerdi. Bu efsanelerden bir tanesi Truva şehrinin Mikenler tarafından yağmalanmasıdır. Yunan şairi Homeros bu efsaneyi İlyada isimli eserinde anlatmıştır.

12.000 Adet Deniz Yumuşakçası

Tyrian moru ya da imparatorluk moru da denen renk, antik dönemde türlü deniz yumuşakçalarının ve özellikle de iskerletin* salgı bezlerinden elde edilmekteydi. Sadece bir buçuk gram mor boya elde etmek için yaklaşık 12.000 deniz yumuşakçasına ihtiyaç duyuluyordu. Bu süreç o kadar emek gerektiriyordu ki mor dokuma ürünleri akıl almaz fiyatlara satılır olmuştu. Mor, kraliyet ve gücü temsil eden, son derece pahalı ve lüks bir üründü. Mor renkli nesneler sonraki dönemlerde yüksek sınıftan Romalılarca ve din adamlarınca tercih edilecekti.

İsimlerini Yunancada “mor” için kullanılan sözcükten alan Fenikeliler, Doğu Akdeniz’de önemli bir ticari ve sömürgeci güçtü ve mor dokuma ürünleriyle tanınmaktaydılar. Antik yazarlar, Fenike şehri Sur’dan bahsederken, kocaman teknelerde çürümeye bırakılmış yumuşakçaların dayanılamayacak kadar pis ve kötü bir koku yaydığını bile yazmışlardır.

Mor dokuma ürünleri, cam eşyalar, altın ve gümüş süsler gibi lüks ürünlerin ticareti Fenikelilerin MÖ 1.000 yıllarında doruğa ulaşan servetinin temelini oluşturmaktaydı. Bir deniz gücü olan Fenike, Kıbrıs’ta, Afrika kıyısının tamamında ve en önemlisi MÖ 814’te Kartaca’da koloniler kurmuştu. MÖ 322’ye geldiğimizde ise Sur şehri yağmalanacak ve Fenike, Büyük İskender’in Yunan dünyasının bir parçası haline gelecekti. (bk. sayfa 35-36)

* İskerlet: Dikenli salyangoz. (e.n.)

100.000 Kehanet Kemiği

Çin'in bilinen ilk hanedanı olan Shang Hanedanı ile ilgili sahip olduğumuz bilgilerin çoğu, MÖ 1.500 yıllarında buldukları gelişmiş bir piktografik yazı sisteminden gelmektedir. İki binin üzerinde sembolden oluşan bu yazı, bugün Pekin'in güneybatısında yer alan Shang başkenti Anyang'daki 100.000 kehanet kemiğinin üzerine işlenmiştir. Bu kemikler çoğunlukla kaplumbağa kabuğu veya öküz kürek kemiğidir.

Shang kralları geleceği görmek adına bir kemiğin üzerine sorular yazar, sonra da kızgın bir maşayla bu kemiği ezerek onu birtakım parçalara ayırırlardı. Bu parçalar bir kâhin tarafından yorumlanır ve cevaplar bir kemiğin üstüne işlenirdi. Soruların büyük bir kısmı hava, ekinler, avcılık veya savaşla ilgiliydi; fakat kralın diş ağrısının nasıl giderileceği gibi daha özel sorular da yok değildi.

Geleneksel olarak Shang Hanedanı'nın ortaya çıktığı yıl olarak kabul edilen MÖ 1.766 tarihinden önce, yazılı kayıtların yokluğu nedeniyle, Çin'de hayatın nasıl olduğuyla ilgili pek az şey bilinmektedir. Aşağı yukarı 13.000 sene önce Çin'de, insanların Yangtze Nehri yakınlarında toplandıkları ve pirinç yedikleri tahmin edilmektedir. Ayrıca Kuzey Çin'de, MÖ 5.000 yılı civarında Sarı Nehir bölgesindeki taşkın yataklarında tarım yapıldığına dair bulgular vardır. Taş aletlerin ve bronz ocaklarının varlığının keşfedilmesi sebebiyle bazı tarihçiler, Sarı Nehir vadisinde MÖ 2.100 yıllarında ortaya çıkmış, Xia isminde, Shang Hanedanı'ndan daha eski bir hanedanın bulunduğunu düşünmektedirler. Başka tarihçilere göre ise bu bir efsaneden ibarettir.

Zodyak'ın 12 İşareti

Babillilerin kaderlerini anlamak arzusuyla yıldızları incelemesi, bilim ve astronomi alanlarında yeni gelişmelere yol açmıştır. MÖ 1.000 yılına gelindiğinde ay tutulmaları tahmin edilebilmekteydi. Üstelik birtakım gezegenlerin takip ettikleri yörün-

geler de şaşırtıcı bir doğrulukla haritaya aktarılmıştı. Milattan önceki ilk bin yılın içinde Babilli gökbilimciler, dünyanın yö-
rüngesinin düzlemini ve güneşin gökyüzünde görünürde kat
ettiği yıllık mesafeyi 12 eşit dilime ayırmışlardı. Her biri 30 de-
rece olan bu dilimler, toplanınca 360 derece yapmaktaydı. Mı-
sır, Hint ve Yunan düşüncelerine ve pek çok başka alana giren
Zodyak adlı bu sistemin sembolleri, Mezopotamya'dakilerle
inanılmaz derecede benzerdir. Mesela, Cennetin Boğası olan
“Gu Anna” Boğa burcuna, Koca İkizler olan “Mastabba Bagal”
İkizler burcuna, Akrep olan “Gitab” ise Akrep burcuna denktir.

İsrail'in 10 Kayıp Kabilesi

MÖ 722 yılı civarında Asurlular İsraili 12 kabileden 10 tanesi-
ni antik Kuzey İsrail Krallığı'ndan sürmüşlerdir. Zamanla baş-
ka halklar tarafından asimile edilen ve tarihte kaybolan bu ka-
bileler “İsrail'in 10 Kayıp Kabilesi” olarak anılırlar. Bazı dindar
gruplar uzun zamandır kayıp olan bu kabilelerin gelecekte Me-
sih gibi geri dönecekleriyle ilgili umutlar beslerlerken, diğer
bazı gruplar, bu kabilelerden geldiklerini iddia etmektedirler.
Birçok kişi ise bu hikâyenin tamamen hayal ürünü olduğunu
düşünmektedir.

Bu efsanenin kökleri Asur Kralı II. Sargon'un (MÖ 722
– MÖ 705) İsrail'i ele geçirerek bir Asur eyaletine dönüştür-
mesinden ve 30.000 Yahudi'yi sürgün etmesine dayanır. MÖ
14. yüzyılda Babil yönetimden kopan Asurlular, hem azılı
savaşçılardı hem de silah yapımı konusunda son derece ya-
raticılardı. MÖ 7. yüzyıla gelindiğinde, esas yurtları Kuzey
Mezopotamya'nın çok daha ötesine uzanmış, bir tarafta İran
Körfezi'ne dayanan bir tarafta ise Mısır'ı kapsayan devasa bir
imparatorluk kurmuşlardır. Büyük Asur krallarının sonuncu-
larından Ashurbanipal (MÖ 668 – MÖ 627) başkent Ninova'da
Orta Doğu'nun binlerce kil tablet içeren ilk organize kütüp-
hanesini kurmuştur. Bu çivi yazılı tabletlerin 20.720 tanesi
Londra'daki British Museum'da yer almaktadır.

7 Nehrin Ülkesi

Hint el yazmalarının en eskisi olan Rigveda, “Yedi Nehrin Ülkesi” denen ve Hindistan’da İndus vadisinin kuzey kesiminde yer alan coğrafi bölgeye ismini vermiştir. MÖ 1.400 - MÖ 1.000 yılları arasında oluşturulan Rigveda, “Veda” (bilgi) ismindeki bir Hint ilahileri ve kutsal metinleri koleksiyonunun ilk kısmını oluşturmaktadır. Bu ilahiler ve kutsal metinler, ileride birkaç modern dile birden evrilecek olan Sanskritçeyle yazılmışlardır.

“Veda” tarzındaki inanışlar Hinduizm’in habercisi sayılır. Şiir ve ilahileriyle “Veda”, ateşin simgesi Agni, yağmurun simgesi Indra, dostluğun simgesi Mitra ve dilin simgesi Vach gibi çok sayıda tanrıyı över. “Veda” inancının merkezinde kurban etme ayinleri ve soma bitkisinin halüsinojenik özsuynunun kullanılması vardır. “Veda” ilahileri cenaze törenlerinde, geleneksel düğünlerde veya tapınak ayinlerinde okunmaya devam etse de, “Veda” yazıları modern Hinduizm’de diğer kutsal metinlere göre daha az önemlidir.

1.8 Milyon Kelime

Sanskritçe yazılmış destansı şiir *Mahabharata* dünya edebiyatındaki en uzun metindir. Tarihi milattan önce bin yılına kadar uzanan bu metin, son halini 400 yılı civarında almıştır. Birçok mitolojik ve ahlaki öyküden oluşmaktadır ve esasen iki asil kuzen arasındaki bir kavganın çevresinde şekillenmiştir. 18 parvana (kısmı) ayrılan ve neredeyse 100.000 beyit ve 1,8 milyon kelime içeren bu eser, Homeros’un İlyada ve Odysseia eserlerinin toplam uzunluğunun 8 katı uzunluktadır. *Mahabharata*, Hinduizm’in gelişimi üzerine çok önemli bir kaynak olarak değerlendirilmekle beraber Hindular tarafından bir “dharma” (Hint ahlak yasası) metni olarak görülmektedir.

40 Tonluk Dev Başlar

Amerika kıtasının bilinen ilk medeniyetini yaratan Olmekler olağanüstü sanatçılardı. Geride bıraktıkları en önemli mirasları kafa şeklinde devasa heykellerdi. Bu heykellerden tespit edilmiş olan on yedisi Meksika Körfezi kıyısında çeşitli yerlerde bulunmaktadır. Üzerlerinde miğfer veya baş süsü taşıyan bu kafaların her biri farklı bir görünüşe ve kişiliğe sahiptir. Dolayısıyla bu heykellerin farklı hükümdarları temsil ettikleri düşünülmektedir. En büyükleri 3 metre yüksekliğindedir ve La Cobata'da keşfedilmiştir.

Bu büyüklükteki diğer antik eserler gibi bu dev yapıların da yaratılması ve taşınması hatırı sayılır becerilerdir. Kafaların oyulması için kullanılan büyük bazalt parçaları 80 kilometre uzaklıktan nehir vasıtasıyla getirilmiştir. Bu parçaların taşınması sırasında sallar, kızaklar ve kaldıraçlar kullanılmıştır. Oymacılar, metal aletler bilinmediğinden, basit taş çekiçler kullanmışlardır.

Bu kafalar genellikle büyük toprak piramitlerin yanında bulunan geniş tören alanlarının içinde yer almaktadır. MÖ 1.500 yılı civarında ortaya çıkan Olmekler kendilerinden sonra gelen Orta Amerika kültürlerini etkilemişlerdir. Bu kültürlerden bir tanesi, MÖ 400 yıllarında onların yerini alacak olan Mayalardır. (bk. sayfa 57-58)

Roma'nın 7 Tepesi

Antik Roma'nın yedi tepe üzerine kurulmuş olduğu söylenir. Bu tepeler şunlardır: Merkezdeki Platine, Aventine, Capitol, aslında bir volkanik yükseltinin uçurumları olan Kuirinal, Viminal, Esquiline ve Caelian. Bu tepelere ve çevrelerindeki bölgeye ilk yerleşenler Latinler, Etrüskler ve Sabinlerdir. Milattan önce 7. ve 8. yüzyıllarda İtalya'ya ege-

men olan Etrüsklerin sanat ve mimari bakımından Roma üzerinde izleri vardır.

Roma geleneğine göre MÖ 753 yılında kurulduğu kabul edilen Roma şehrinin ilk kralı ve kurucusu Romulus'tur. Roma'nın kuruluşuyla ilgili mitlerde, Romulus'un yeni şehrin konumuyla ilgili ikiz kardeşi Remus'la kavga ettiği ve bunun sonucunda Remus'un öldüğü anlatılır. Romulus'un ardından tahta Latin ve Etrüsk kökenli 6 kral daha geçmiştir. Efsaneye göre, acımasız bir kral olan Lucius Tarquinius Superbus MÖ 509 yılında bir grup soylu tarafından tahttan indirilmiş ve sonrasında Roma'da cumhuriyet kurulmuştur.

Roma'nın gücü ve ünü sebebiyle dünyanın farklı şehirleri Roma'ya imrenmiş ve "o ebedi şehri" taklit etmiştir: Başka pek çokları gibi, Kudüs, Lizbon, Barselona, İstanbul ve Moskova'nın de yedi tepe üzerinde yükseldiği iddia edilmiştir.

Dünya Nüfusunun 1/5'i

Doğuda Kuzey Hindistan'dan batıda Türkiye'ye kadar 4.000 kilometre boyunca uzanan Pers İmparatorluğu dünyanın görmüş olduğu en büyük, en zengin ve en güçlü imparatorluklardan bir tanesidir. Kurucusunun adı Akhamenes olduğu için Akhameniş İmparatorluğu adıyla da anılan bu geniş imparatorluğun büyük bir kısmı, II. Kiros tarafından 10 yıldan biraz fazla bir süre içinde meydana getirilmiştir. Kiros, MÖ 559'da gücü eline almasından sonra, bir Hint-Avrupa topluluğu olan Medlerin bölgesine saldırarak Asur Ülkesi'ni almıştır. Orduları İyonya'daki Yunan şehirlerini ve Babil'i zapt ettikten sonra, MÖ 529'da imparatorluğun sınırları Hindistan'a dayanmıştır. İşte bu dönemde Kiros'un imparatorluğu dünya nüfusunun beşte birinden fazlasına hükmetmekteydi.

2,400 Kilometrelik Kraliyet Yolu

MÖ 522 – MÖ 486 yılları arasında yaşayan I. Darius'un dönemine gelindiğinde, Pers İmparatorluğu Mısır'ı da sınırları içine katmıştı. Bu büyük ülkeyi kontrol altında tutmak için etkili bir yönetim ve vergi sisteminin yanında bir de posta ağını hizmete sokan Darius, MÖ 500'de günümüzde İran sınırları içerisinde kalan Susa'dan Türkiye'deki Efes'e kadar uzanan 2.400 kilometrelik bir yol yaptırmıştır. Üzerinde bulunan 100'den fazla ara istasyonla yolculara konaklama imkânı sağlayan bu uçsuz bucaksız yolda seyahat etmek genellikle 90 gün sürse de, en hızlı ulaklar aynı yolu bir haftada almaktaydı. Yunan tarihçi Herodot şöyle der: "Ne kar ne yağmur ne sıcak ne de gecenin karanlığı, ulakları gidilecek yolu çarçabuk tamamlamaktan alıkoyamazdı." Bu söz bugün Amerika Birleşik Devletleri Posta Servisi tarafından kullanılmaktadır.

Üç Dil

I. Darius'un hayat hikâyesi günümüzde İran sınırları içerisinde yer alan Behistun'da bir kayaya kazınmıştır. Üzerinde Eski Farsça, Elamice ve Babilce olmak üzere 3 dilde yazı bulunan bu kaya 19. yüzyılda keşfedilmiştir. Bilim adamları günümüz Farsçasından hareketle eski Farsçayı çözmüş olduklarından geriye kaya üzerindeki diğer iki dili çözümlemek kalmıştır. Bu kaya sayesinde antik Mezopotamya'nın çivi yazılı metinlerini modern dillere çevirmişlerdir.

Tek Tanrı

Yahudiler, Babil ve Kenan'ın Persler tarafından zapt edildiği dönemlerde Kudüs'e döndüklerinde, kendilerini tek ve mutlak bir tanrı tarafından seçilmiş bir halk olarak görmeye başladı-

lar. Kutsal yazılara göre bu “tek ve gerçek tanrı” milattan önceki ikinci bin yılın ilk yarısında çoban İbrahim’e görünmüştü.

Tektanrıcılık denen tek bir tanrıya ibadet etme biçimi, hem Bronz ve Demir çağlarının karakteristik özelliği olan birçok tanrısal varlığa tapınarak ibadet etme biçimiyle, hem de Antik Yunan ve Roma tanrılarından oluşan çok tanrılı sisteme inanan ibadet etme biçimiyle çelişiyordu. Kendisine inanan herkesle birebir ilişki halinde olan tek ve evrensel bir tanrıya duyulan inanç, Hıristiyanlık ve İslam dinlerini de etkileyecekti. İslami gelenekte İbrahim “Peygamberlerin Babası” olarak anılır. İncil’de ise İsa’nın İbrahim’in soyundan geldiği belirtilir.

Kadınlar Toprağın Yüzde 40’ına Sahipken

Antik Yunan’ın baskın şehir devletlerinden biri olan Sparta’da kadınlar, antik dünyanın geri kalanında kendilerine asla tanınmayan bir güç ve statüye sahiptiler. Yunan filozof Aristo’dan öğrendiğimiz kadarıyla kadınlar, Sparta’daki toprakların %40’ını ellerinde bulundurmaktaydı. Her ne kadar Aristo, Sparta tarihinin erkek nüfusun düşüşte olduğu daha geç bir döneminden bahsetse de, bu oran çok çok değerlidir. Çünkü günümüzde bile küresel tahminlere göre dünyadaki kadınların ancak %10’undan azı toprak sahibidir.

Mora Yarımadası’nın güneyindeki Lakonia bölgesinde yer alan Sparta yaklaşık MÖ 700’de Antik Yunanistan’ın birinci askeri gücü konuma yükselmiştir. Sparta nüfusunun çoğunluğunu helotlar denen köle sınıfı oluşturmaktaydı. Özgür olan insanlar ve Sparta yurttaşları ise 7 yaşlarından itibaren disiplin ve fiziksel kuvvet kazanmaları amacıyla çok sıkı bir askeri eğitime tabi tutulmaktaydı. Yunan-Pers Savaşları sırasında Perslere karşı başarılı olan Yunan direnişini yönlendiren, Atina ile uzun süreli bir çatışma yaşayan ve MÖ 404’te bu çatışmadan Yunanistan’ın ve Ege’nin galibi olarak çıkan işte bu elit savaş gücüydü.

Askeri eğitime ve mükemmeliyete yönlendiren ve geniş bir köle gücünden destek alan bu sosyal sistemin eşi benzeri yoktu. Bu sistemde Spartalı kadınlara Yunan dünyasında görülmeyen bir özgürlük tanınmıştı. Spartalı kadınlar, mülk edinebilecek ve miras olarak bir oğulun payına düşenin yarısını alabilecek konuma yükselmişlerdi. Evlendiklerinde aldıkları malların en azından bir kısmını çeyiz adı altında alıyor olsalar bile, Atinalı kadınlarla karşılaştırıldıklarında çok daha zengindiler.

Genellikle babalarının ya da kocalarının evlerine hapsedilmiş Atinalı kadınların aksine, Sparta'nın kadınları şehirde gezmekte, at arabası sürmekte serbestti. İstedikleri işleri yürütebiliyor, resmi olmasa da siyasette etkili olabiliyor, hatta eşleri gibi çıplak bir şekilde jimnastik yapabiliyorlardı. Özellikle sonuncusu diğer Yunanlıları bir hayli şoke etmekteydi.

Ayrıca, Sparta yasası bir kızın 10'lu yaşlarının sonuna gelmeden ya da bir başka deyişle 20'li yaşlarına erişmeden evlenmesini yasaklıyordu. Bu tabii ki Spartalı bir kadının dünyaya sağlıklı bir çocuk getirebilmesi, yani toplumdaki birincil görevini gerçekleştirebilmesi içindi; fakat bir yandan da kadınlar erken hamileliğin risklerinden korunmuş oluyordu. Üstelik bu yasa, kadınların ortalama yaşam süresinin erkeklerinkinden yaklaşık 10 yıl az olduğu diğer Yunan şehirlerinin aksine (diğer Yunan şehirlerinde kadınların ortalama yaşam süresi 34,6'ydı), kadınların daha uzun yaşamalarını sağlıyordu.

Antik Yunanistan'ın 4 Dönemi

Antik Yunanistan'ın tarihi genellikle 4 döneme ayrılır. Yaklaşık olarak MÖ 750 – MÖ 480 yılları arasında yaşanan Arkaik Dönem, şehir devletlerinin güçlerini artırdıkları, olimpiyatların düzenlendiği ve Yunanların İtalya'da, Fransa'da, İspanya'da, Libya'da ve Karadeniz etrafında koloniler kurdukları dönemdir. Aşağı yukarı MÖ 480 – MÖ 336 yılları arasında yaşanmış olan

Klasik Dönem, Antik Yunanistan'ın en parlak devridir. Birlikte hareket eden Yunanistan, Persleri mağlup etmiş (bk. sayfa 31) ve bu zaferi kutlamak için Partenon inşa edilmiştir. Demokrasi de yine bu dönemde tesis edilmiştir. MÖ 336 – MÖ 146 yılları arasında yaşanan Helenistik Dönem'de ise Makedonya Kralı II. Philip Yunanistan'ı almış ve bunu Büyük İskender'in Yunanistan'ı yönetmesi izlemiştir. Aristo'nun önemli eserlerinin çoğunu tamamlaması, Yunan kültürünün ve dilinin Mısır ve Suriye gibi Helenistik krallıklara taşınması bu dönemde gerçekleşmiştir. Milattan önce 146 yılında başlayan Roma döneminde ise Yunanistan Roma İmparatorluğu'na dahil olmuştur.

4 Yılda Bir Olimpiyatlar

Milattan önce 730 civarından itibaren Yunanistan'daki şehirler güçlenmiş ve zenginleşmiş, Arkaik Dönem'de (MÖ 750 – MÖ 480) Atina, Sparta, Korint ve Tebai gibi şehir devletleri Yunanistan'a egemen duruma gelmişlerdi. Sık sık birbirleriyle savaşa tutuşan bu şehir devletleri dört senede bir Yunanistan'ın en saygın spor etkinliği olan olimpiyatta karşı karşıya gelmekteydiler.

İlk kez MÖ 776 tarihinde kayıt altına alınan olimpiyat en başta sadece 180 metre koşudan ibaretti. Fakat MÖ 632'ye geldiğimizde güreş, boks, pentatlon, araba ve at yarışları da programa eklenmişti. 5 gün süren olimpiyat, her ne kadar kadınlar tarafından izlenemeyen erkeklere mahsus bir etkinlik olsa da, Yunanistan'ın her tarafından binlerce seyirci toplamaktaydı. Dini olarak önemli bir festival olan olimpiyatın kapanışında oruç tutulur ve 100 adet öküz Tanrı Zeus'a kurban edilirdi.

4 yılda bir düzenlenen olimpiyatlar arasında kalan 4 yıllık süre "Olimpiyat" olarak biliniyordu ve antik Yunan takviminin temelini oluşturuyordu. İlk "Olimpiyat" MÖ 776

– MÖ 772 arasındaki 4 yıldır. Her şehir devleti kendi takvimini kullandığı için Olimpiyat, tarihleri ve geçen süreleri hesaplamakta son derece önemli bir işlev görmüştür.

Atina Ordusu 9.000 – 10. 000 / Pers Ordusu 20.000 – 100.000

Atina ordusu, Yunan-Pers Savaşları'nın dönüm noktası olan Maraton Savaşı'nda, Pers ordusuna kıyasla sayıca bir hayli azınlıkta olmasına rağmen olağanüstü bir zafer kazanmıştır. Oysa MÖ 499 yılında Pers Hükümdarı I. Darius'un orduları (bk. sayfa 30), İyonya'da Pers yönetimine karşı ayaklanan Yunan yerleşimlerinin ele geçirildiği seferde başarılı olmuşlardı.

Ne var ki Pers ordusunun şansı Atina'dan aşağı yukarı 40 kilometre uzaktaki Maraton'da Atina ordusuyla karşı karşıya geldiğinde tersine dönmüştür. Kaynaklar bize Atinalı askerlerin sayısının 9.000 ila 10.000 arasında olduğunu, Pers ordusunun ise 20.000 ila 100.000 arasında piyadeden ve muhtemelen 1.000 civarında süvariden oluştuğunu gösteriyor. Savaş esnasında Atina ordusu merkezini kasten güçsüz bırakarak en iyi Pers savaşçıların merkeze saldırmasını sağlamış ve kanatlarını güçlendirerek Pers ordusuna taarruz etmiştir. Akabinde Pers ordusu Atina ordusu tarafından kuşatılmış ve ciddi bir katliamdan geçirilmiştir.

10 yıl sonra Darius'un oğlu Serhas çok daha büyük bir güçle Yunanistan'ı yeniden işgal etmeye girişmiştir. Yunan tarihçi Herodot'un iddiasına göre 5,2 milyon adam toplanmıştır. Bu sayının bir abartı olduğu kesindir; fakat yine de Serhas'ın ordusu devasaydı. Milattan önce 480'de Atina'yı işgal edip yakmış olmalarına rağmen Persler, aynı yıl Atinalıların ve Spartalıların karşısında mağlup olmuşlardır. MÖ 479'daki mağlubiyetlerinden sonra ise Yunanistan'a yönelik Pers tehlikesi kesin olarak bitmiştir.

20 Yaşın Üzerindeki Erkek Yurttaşlar

Atina, Klasik Yunanistan'ın 5. yüzyılındaki Sparta istilasını başarıyla bir şekilde püskürtmüştü. Bunun ardından Atina halkı, Atinalı zengin toprak sahiplerinin acımasız yönetimini engellemek amacıyla dünyanın ilk demokrasisini kurmuştur. Yunancada *demokrasi* "halkın yönetimi" anlamına gelmektedir.

Demokrasinin en temel aracı halk meclisiydi ve bu meclis 20 yaşın üzerindeki tüm erkek yurttaşlara açıktı. Bu, 120 bin ila 180 bin arası olduğu düşünülen toplam Atina nüfusunun otuz bin kadarına tekabül etmekteydi. Atina dışında doğan erkekler, sayıları özgür Atinalı erkeklerin sayısının toplamının iki katı olan köleler ve kadınlar meclisten dışlanmıştı. 6.000 dolayında Atinalı erkeğin katıldığı kitlesel meclis çoğu hafta toplansa da, Atina'daki günlük işleri yöneten bu kitlesel meclisin belirlediği 500 kişilik konsüldü. Vatandaşların doğrudan yönetimine dayanan dünyanın ilk demokrasisi Atina'da neredeyse 200 yıl boyunca yaşamıştır.

500.000 – 700.000 Papirüs Rulosu

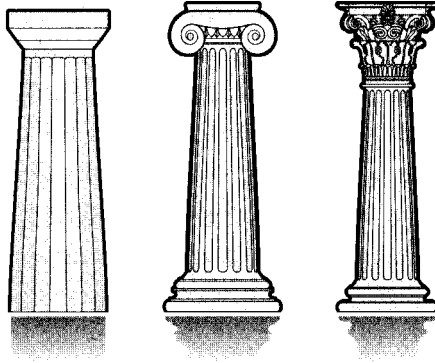
Makedonya Kralı II. Philip'in oğlu Büyük İskender MÖ 339 yılında Yunanistan'ı ele geçirdi. Makedonyalı büyük filozof Aristo'nun öğrencisi olan İskender'in güçlü orduları Pers diyarını ele geçirdi ve Kral Darius'u MÖ 333 yılında İssos Savaşı'nda yendi. Ardından Suriye yönünde ilerleyerek Mısır'dan Kuzeybatı Hindistan'a kadar uzanan bir imparatorluk yarattılar. Bu imparatorluk dünyanın o güne değin gördüğü en büyük imparatorluktu.

İskender'in Mısır'dayken MÖ 332 yılında kurduğu İskenderiye şehri, Ptolemaios Hanedanlığı'nın himayesi altında helenistik kültür dünyasının önemli bir merkezi olmuştur. Şehir, limanındaki 91 metrelik İskenderiye

Feneri'yle, Yunan mimarisine sahip devasa binalarıyla ve müzesiyle cazip bir merkezdi. Kütüphanesi ise belki de antik dünyanın en büyüğüydü ve söylenene göre Yunancada basılmış her kitabı papirüs rulosuna yazılmış halde raflarında bulundurmaktaydı. Bu kitapların sayısı 500 bin ila 700 bin arasındaydı.

Kütüphane, antik dünyanın en ünlü düşünürlerinin çalıştığı bir araştırma merkezi olan İskenderiye Müzesi'nin bir parçasıydı. Örneğin, asal sayılar, perspektif ve koniklerle ilgili çalışmalar yapmış olan Öklid, bu düşünürler arasında yer alıyordu. Öklid aynı zamanda modern geometrinin mucidiydi. Matematikçi ve mühendis Arşimet'in de onun öğrencisi olduğu düşünülür. Diğer bir İskenderiyeli olan Eratosthenes yerkürenin çevresini hesaplayan ilk insandı. Daha o dönemde bir buhar makinesi örneği geliştiren de yine bir İskenderiyeli olan Heron'du. Kütüphane pek çok yangın ve savaşa rağmen MÖ 275 yılına kadar kısmen de olsa varlığını sürdürdü ve nihayetinde tamamen yıkıldı. Büyük İskender MÖ 323'te henüz 32 yaşındayken yaşamını yitirdikten sonra, kurduğu imparatorluk Makedonyalı generaller arasında parçalara ayrıldı. Ptolemaios Hanedanlığı da bunlardan biriydi. Bu hanedanlık, MÖ 30'da Roma İmparatorluğu tarafından ele geçirilene dek tam 300 yıl boyunca Mısır'ı yönetti.

Yunan Mimarisinin 3 Üslubu

Antik Yunan mimarisinin 3 üslubu: Dor, İon ve Korint

19. yüzyıla dek Batı sanatına, özellikle de heykel ve mimari alanlarında Yunan sanatı hükmetti. Antik Yunan mimarisi stil olarak 3 üsluba ayrılır. Dor üslubunda güçlü kolonlar ve süssüz başlıklar vardır. İon üslubu daha uzun, daha ince kolonlarla ve oyma sarmalla süslenmiş başlıklarla bilinir. Korint üslubu ise kerger bitkisi yapraklarıyla ve saçaklarla süslenmiş daha derin bir başlıkla bilinir. Korint düzeninde başlık kâse şeklinde bir kratere benzer.

80 Yaş Civarlarında

Buda (aydınlanmış olan) şeklinde bilinen Sidarta Gautama'nın doğum ve ölüm tarihlerini saptamak zordur. Buda'nın yaşadığı döneme ait herhangi bir yazılı kaynak olmadığı için, (hatta ondan sonraki 400 veya 500 yıla ait de yazılı kaynak yoktur) tarihçilerin tek söyleyebildiği onun MÖ 563 - MÖ 483 yılları arasında bir yerde yaşadığıdır. Bir kaynağa göre Buda, 80 yaşındayken, dünyevi bedenini yakında terk edeceğini açıklamıştır.

Gautama, Kuzey Hindistan'da zengin bir ailenin çocuğu

olarak dünyaya geldi. Buna rağmen, 29 yaşındayken, hayatın anlamını bulmak adına tüm zenginliğinden vazgeçmeye karar verdi. Bir bodhi ağacının altında otururken aydınlanma yaşadı ve o andan itibaren hayatını, öğrendiklerini başka insanlara öğretmeye adadı. Budizm ve Dharma denen öğretileri, hayattaki her olayın merkezi bir bağımlılık zinciri ile birbirine bağlı olduğunu vurgular. Dünyanın çilesinin sebebi bencil arzudur ve hayatın amacı, tam olarak “arzunun yok edilmesi” anlamına gelen “nirvana” durumuna erişmektir. Buda’nın ölümünden sonra Budizm, günümüz sınırlarıyla Sri Lanka, Tayland, Myanmar ve Tibet dahil Asya’nın pek çok bölgesine yayılacaktı. 3. yüzyıldan sonra ise Çin’e ve ardından da Kore ve Japonya’ya taşındı.

Buda’nın ölüm tarihi belli olmasa da, bedeninin yakıldığı ve küllerinin 8 ayrı kaba konularak toprak höyüklerle gömüldüğünü biliyoruz. İki yüzyıl sonra Hindistan’daki Maurya İmparatoru Ashoka (bk. sayfa 48), bu kapları topraktan çıkaracak ve onları bölerek Buda adına 84.000 tane türbe inşa ettirecekti.

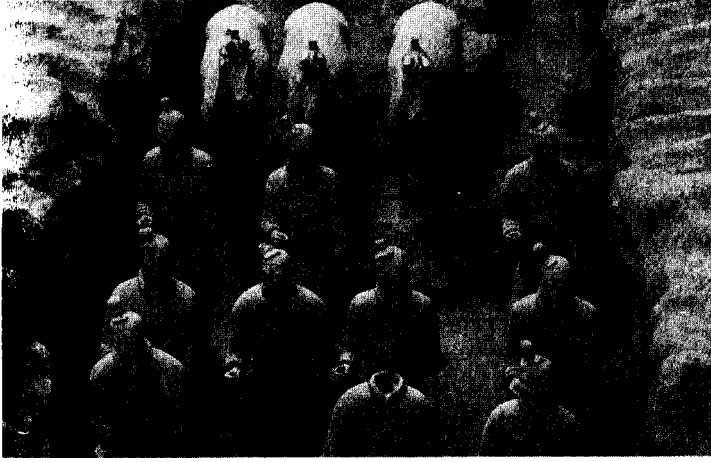
Konfüçyüs’ün 5 Klasiği

Bir Çin felsefesi olan Konfüçyüsçülüğün temel metinleri Konfüçyüs’ün 5 klasiği olarak bilinir. Evreni ying ve yang ismindeki iki enerjinin etkileşimi olarak gören *Değişimler Kitabı*’mı da (Yi Çing) barındıran bu klasikler konfüçyüsçülüğün temel değer ve inanç sistemlerini açıklar. Bu metinlerin, Çin’i MÖ 11. yüzyıldan MÖ 256’ya kadar yönetmiş olan Zhou Hanedanlığı sırasında, ünlü Çinli filozof Konfüçyüs (yaklaşık MÖ 551 – MÖ 479) tarafından yazıldığına veya gözden geçirildiğine inanılır.

Konfüçyüsçülük, Han Hanedanlığı (bk. sayfa 43) döneminde Çin’de devletin resmi dini haline gelecek ve Tang

Hanedanlığı (bk. sayfa 59-60) sırasında da yeniden canlanacaktı. Günümüzde, çoğunluğu Çin, Kore, Japonya ve Vietnam'da olmak üzere 6 milyonun üzerinde Konfüçyüsçü yaşamaktadır. En temel kavramları ahlaki olanlardır: Aileye saygı, nezaket, dostu sevgi, fazilet ve yüce insan ideali.

8.000 Toprak Asker

İmparator Qin Shi Huang'ın Toprak Ordusu

1974 yılında Çin'in Xian bölgesinde kuyu kazmakta olan çiftçiler, içinde insan boyutunda 6 bin toprak asker barındıran bir çukurla karşılaştılar. 1976'daki kazılar neticesinde iki çukur daha keşfedildi ve bir kısmı gömülü halde kalsa da, bulunan toprak heykellerin sayısı 8.000'e yaklaştı.

"Toprak Ordu" olarak bilinen bu heykeller, Çin'in ilk imparatoru Qin Shi Huang'ı ölümünden sonraki yaşamında korumaları amacıyla MÖ 210 civarında onunla beraber gömüldüler. Savaşçılar, at arabaları ve atlardan oluşan bu heykellerin yapımında ayrıntılara çok dikkat edildi. Savaşçıların ayakkabılarının tabanları bile desenli olmalıydı.

Toprak savaşçılar, boy, üniforma ve saç şekli açısından rüt-belerine göre farklıdır.

Qin Shi Huang, Qin Hanedanı'nın ilk imparatoruydu ve onun ardından gelecek Çinli yöneticiler 2.000 yıl boyunca imparator unvanını kullanacaklardı. MÖ 221 – MÖ 206 yılları arasında hüküm süren ve Çin'in ilk birleşik imparatorluğu olan bu hanedanlığın adı olan Qin, "Çin" olarak bilinen bu ülkeye ismini vermiştir. Qin Hanedanlığı sıkı bir yönetim kurmuş ve ülke genelinde aynı yazı, ağırlık ve ölçü sistemlerinin kullanılmasını sağlamıştır. Kuzey'in göçebe kabilelerinden korunma amacıyla önceden inşa edilmiş olan savunma duvarlarını birleştirerek Çin Seddi'ni ortaya çıkaran da bu hanedanlıktır. Yüz binlerce işçinin ölümü pahasına inşa edilen Çin Seddi'nin yapımında toplamda 300.000 asker ve 500.000 sivil görev almıştır.

Hanibal'ın 37 Fili

Kartaca Generali Hanibal, MÖ 264'te başlayan ve Kartaca ile Roma Cumhuriyeti arasındaki bir dizi çarpışmadan oluşan Kartaca Savaşları sırasında üne kavuşmuştur. Günümüzde Tunus kıyısında yer alan Kartaca, o dönemde önemli bir ticaret merkezi halini almış, Kuzey Afrika, İspanya ve Sicilya'da kurduğu koloniler yüzünden de önce Yunanistan, sonra da Roma'yla karşı karşıya gelmişti.

İspanya'nın kumandanı Hanibal, 30.000 asker ve 37 filden oluşan ordusuyla Pireneler'i ve Alp Dağları'nı aşp Kuzey İtalya'ya girerek İkinci Kartaca Savaşı'nı (MÖ 218 – MÖ 201) başlattı. Birinci Kartaca Savaşı'nda filler Kartaca ordusu tarafından çok etkili bir şekilde kullanılmıştı; fakat bu kez uzun ve riskli yürüyüşün sonunda sadece tek bir fil hayatta kalmıştı. Bu filin adı Suriyeli anlamına gelen "Surus" idi ve Hanibal'ın sürdüğü fildi.

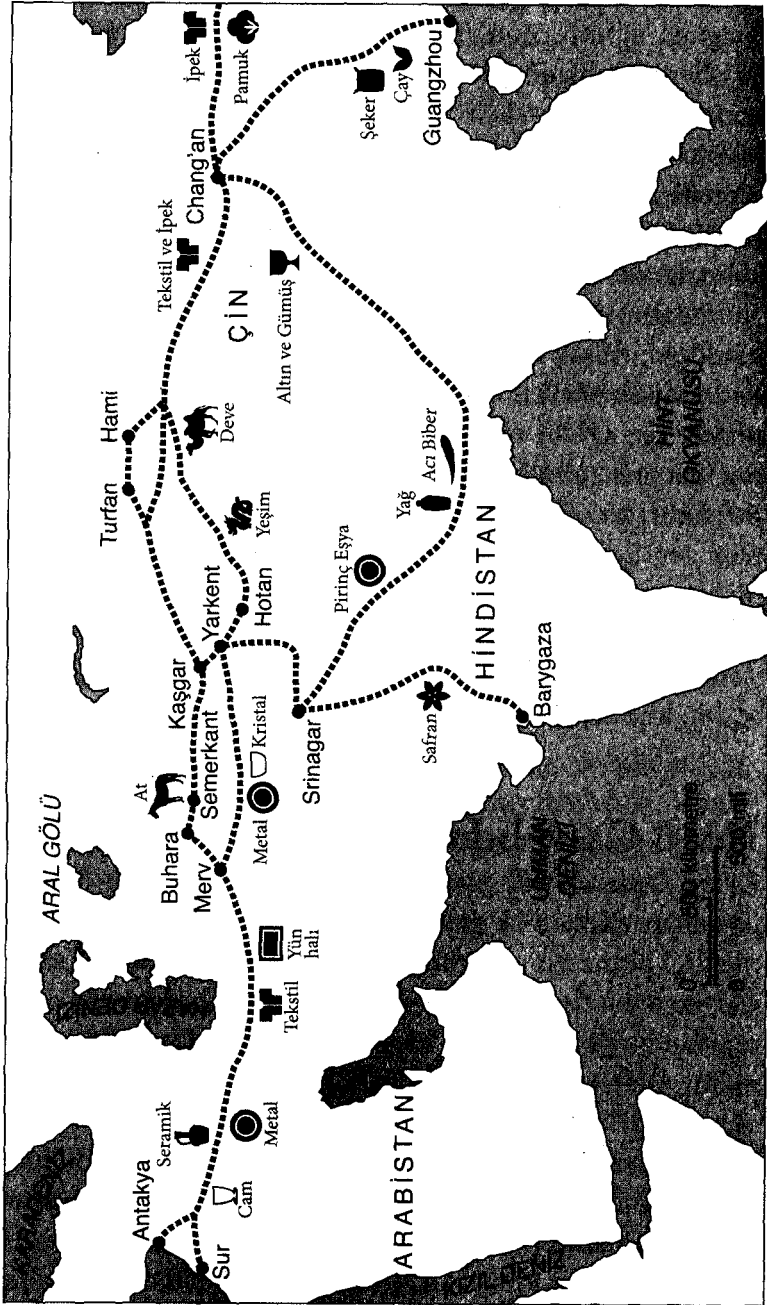
Hanibal İtalya'ya vardıktan sonra Romalıları üst üste bozguna uğrattı. Bunlardan bir tanesi Roma'nın aldığı en büyük mağlubiyetlerden biri sayılan ve 50.000 ila 70.000 arasında Roma askerinin öldüğü MÖ 216'daki Cannae Muharebesi'dir. Yine de Hanibal Roma'ya son darbeyi indiremedi. Romalılar MÖ 146'da Kartaca'yı ellerine geçirdiklerinde 200.000 kişiyi katledip geriye kalan 50.000 kişiyi de köle olarak sattılar.

Bundan sonra Roma Cumhuriyeti, Kartaca kolonilerini ele geçirmesi ve Makedon Savaşları'nda başarılı olması neticesinde Makedonya, Yunanistan ve Galya'nın bir kısmında söz sahibi olup gücünü artırdı. Fakat Romalıların doğuya dair umutları MÖ 53'te Carrhea Savaşı'yla yıkıldı. Bugünün sınırlarıyla konuşursak, merkezi Kuzey İran'da olan ve Güneydoğu Türkiye'den Doğu İran'a kadar uzanan bir imparatorluk kuran Partlar, bu savaş sırasında Roma ordusunu okçu süvarileriyle yendiler. Bozguna uğrayan yaklaşık 44 bin Roma askerinden sağ kurtulanlar sadece 10 bin kişi kadardı.

Her 3 Galyalıdan Birisi Katledildi

Roma Generali Jül Sezar, günümüzde Fransa ve Belçika topraklarına karşılık gelen Galya'nın tamamını Roma egemenliği altına almak için MÖ 58 – MÖ 51 yılları arasında Galyalı kabilelere karşı bir dizi sefer başlattı. İnsafsızca süregiden bu savaşlar harp meydanında 1,2 milyon ölü bırakmıştır. Bir o kadar insan da ya köleleştirilmiş ya da açlıktan ölmüştür.

Bu hesaba göre, Galya'daki her üç insandan biri öldürüldü veya kayboldu. Bir iç savaş döneminden sonra Jül Sezar, Roma'da kendini ömür boyu diktatör ilan ettirdi. Bunun ardındansa ayın tam ortasındaki gün olan "İdes" gününde,

MÖ 44 senesinin Mart ayının 15'inde suikasta uğradı. Kendisinden sonra başa geçen evlatlığı Octavius oldu. Octavius, MÖ 27'den itibaren imparatorluk halini alan Roma'nın ilk imparatoru olarak kendine Augustus ismini aldı.

6.437 Kilometrelik İpek Yolu

Adını, Çinli tacirlerin MÖ 100'den itibaren Batı dünyasına taşımaya başladıkları ipekten alan İpek Yolu, 6.437 kilometrelik antik bir karavan yoludur ve Çin'i Batı'ya bağlamıştır.

Çin'deki Han Hanedanlığı (MÖ 206 – MÖ 220) merkezi yönetimi sağlamlaştırdıktan sonra Kore ve Vietnam'ın bir kısmını ele geçirerek Çin'in sınırlarını genişletmiştir. Sanatta, bilimde ve teknolojiadaki (kâğıdın ve pusulanın keşfini de içeren) pek çok gelişmeye öncülük etmesine ek olarak MÖ 114 civarında İpek Yolu'nun Orta Asya'daki kısımlarını geliştirmiştir. Orta Asya'daki seyahatlerini Han imparatorlarına rapor olarak sunan ve onlara hiç bilmedikleri bir dünyayı tanıtan imparatorluk elçisi Zhang Qian (MÖ 220 – MÖ 114) bu ticaret yolunun geliştirilmesinde fazlasıyla etkin bir rol üstlenmiştir. İçlerinde Partların da olduğu Orta Asya ülkeleriyle kurulan diplomatik temaslar, Çin ile Orta ve Batı Asya arasındaki ticari ilişkileri de geliştirmiştir.

İpek Yolu, Doğu Çin'de yer alan ve şimdi Xi'an ismiyle bilinen eski başkent Chang'an'dan başlar, Kuzeybatı Çin ve İran üzerinden Doğu Akdeniz'e varırdı. Romalıların MÖ 30'da Mısır'ı almalarının ardından Avrupa, Afrika, Orta Doğu, Hindistan ve Çin arasındaki ilişkiler (ticari ilişkiler dahil olmak üzere) hiç olmadığı kadar artmıştır.

1.000 Adım

Romalılar, sürekli genişleyen imparatorlukları içerisinde, askeri birliklerin hareket etmesi ve çeşitli malların taşınması amacıyla toplamda 400.000 kilometre (250.000 mil) uzunluğunda yollar inşa etmişlerdir. Yolları inşa ederken kendi buldukları bir tür betonu kullanmışlardır ve bu sayede su geçirmez bir zemin elde edebilmişlerdir. Kurdukları düz güzergâhlı yollar bugün kullandığımız yolların temelini oluşturmaktadır. Yol hesaplamalarında mil taşı kullanılmışlardır. Bugün İngilizlerin uzunluk birimi olarak kullandıkları “mil” ise, Latince “bin adım” anlamına gelen “mille passuum” sözünün kısaltılmış şeklidir.

4 Gospel

İncil’in Yeni Ahit bölümünde 4 *gospel* (Anglosakson dilinde *godspell*, iyi haberler anlamındaki *evangelium* kelimesinin bir çevirisi) yer alır. Bunlar Matta, Markos, Luka ve Yuhanna’dır ve görünüşe göre 12 havariden 4’ü tarafından yazılmışlardır. İsa’nın hayatıyla ilgili bilgileri ve buna ek olarak öğretilerine dair yorumları içerirler.

Bu gossellere göre İsa, Roma İmparatoru Augustus Sezar’ın saltanatı sırasında (MÖ 27 – MÖ 14) Meryem’in oğlu olarak Celile bölgesindeki Beytüllahim’de doğdu. 27 yılı civarlarında, merhametli ve şefkatli Tanrı’dan, hayırseverlik, samimiyet ve alçakgönüllülük gibi temel ilkelerden bahsederek yakınındaki Yahudilere vaaz vermeye başladı. Vaazlarının kışkırttığı Yahudi önderleri onu Roma valisi Pontius Pilatus’a şikâyet ettiler. Pilatus ise onun çarmıha gerilerek öldürülmesi emrini verdi. 4 gosselin iddiasına göre İsa çarmıha gerildikten 3 gün sonra mezarından yükselmiştir. Bu da inananlarına onun gerçekten mesih olduğunu kanıtlamıştır.

Sonraki iki yüzyıl boyunca İsa’nın öğretisi, 4 gosselde kut-sallaştırıldığı şekliyle Roma dünyasının her tarafına yayıldı. Markos muhtemelen 70 yılından önceki 10 yıllık süre zarfın-

du kaleme alınmıştır. Gospellerin ilki ve en kısasıdır. Matta ve Luka ise biçim ve içerik bakımından Markos'a çok benzer. Bu yüzden yazılmaları sırasında Markos'tan yararlanıldığı düşünülmektedir. Yeni Ahit'te yer alan 27 kitaptan 13 tanesinin yazarı olan Pavlus'un mektupları da İsa'nın öğretisi-
nin yayılmasında etkili olmuştur. Esasen Anadolu'da bir çadır-
cı olan Aziz Pavlus'un Hristiyan topluluklarına adadığı mektup-
lar, İsa'nın ölümünden sonraki 20 yıl içinde yazılmışlardır.
Bunlar günümüze ulaşan en eski Hristiyan yazmalarıdır.

Roma yöneticilerinin bu çok tehlikeli Hristiyanlık kül-
tünün takipçilerine uyguladığı, özellikle Decius (MS 250) ve
Diocletianus (MS 303 – MS 311) döneminde ağırlık kaza-
nan geniş çaplı zulme karşın Hristiyanlık, MS 381'de Roma
İmparatorluğu'nun resmi dini haline geldi. Bu noktadan sonra
ise Avrupa'nın dört bir tarafına ve hatta Avrupa'nın ötesine ya-
yılmaya başladı.

1 Bölük 100 Adam Eder Mi?

Roma İmparatorluğu'nun temelinde sahip olduğu güçlü ordu
yatmaktaydı. Bu ordunun en küçük birimine "centurio" den-
mekteydi ve tahmin edeceğinizin aksine 100 kişiden değil, 80
kişiden oluşmaktaydı. 6 "centurio" bir "kohort"u, 9 "kohort"
ise süvari, mühendis ve subaylarla birlikte bir lejyonu mey-
dana getirmekteydi. İmparator Hadrianus döneminde (117 –
138) Roma ordusu 28 lejyonu sahaya sürebiliyordu.

Askeri garnizonların imparatorluğun her tarafına yayıl-
ması, Roma askerleri ve yerel halklar arasında kültür alışve-
rişini zorunlu kılarak yerel halkların asimilasyonuna neden
oldu. Gerçekten de Roma ordusunun sevk ettiği savaşçıların
pek çoğu işgal edilen bölgelerden seçilmekteydi: İmparator
Hadrianus'un ordusundaki 380.000 askerin sadece 154.000'i
düzenli birlikler halindeydi. Süvari ve piyadelerden oluşan
215.000 kişilik yardımcı gücün büyük bir kısmı Roma'nın ele
geçirdiği topraklardan gelmekteydi.

Roma Ordusunun 1/8'i

İmparator Claudius'un Britanya'yı 43 yılında işgal etmesinin ardından burada kurulan Roma yönetimi, Kelt kabileleri arasında yoğun bir tepkiyle karşılandı. Bu nedenle, Roma ordusunun sekizde biri Britanya'da konuşlandırıldı. Milattan sonra 1. yüzyılda ortaya çıkan kabile ayaklanmalarından özellikle 60 yılındaki Icenî Ayaklanması Britanya'daki Roma hükümrânlığına neredeyse son verdi. Kraliçe Boudica'nın sürüklediği bu isyan neticesinde Camulodunum (Colchester), Londra ve Verulamium (St. Albans) şehirleri yerle bir oldu. Neticede Romalılar Britanya'nın kuzey kesimlerini ele geçirmekte başarısız oldular ve İrlanda'yı işgal etmeyi akıllarından bile geçiremediler. 122 yılında ise bu sefer kendilerini korumak amacıyla İskoçya'nın savaşı kavmi Piktlerle karşı Hadrian Duvarı'nı inşa ettiler.

60 Yılda Roma Çöküyor

Roma İmparatorluğu, İmparator Trajan döneminde (98 – 117) en geniş sınırlarına ulaştı. Avrupa, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da hükmettiği alan 5 milyon kilometrekareyi bulmaktaydı. Bu alan yeryüzünün altıda birine denk geliyordu ve dünya nüfusunun dörtte biri burada yaşıyordu.

Fakat imparatorluğun bu engin genişliği, Avrupalı ve Asyalı düşmanların art arda gelen isyanları sonucunda Roma'nın çöküşüne sebep oldu. Örneğin, 260 yılında İmparator Valerianus Pers Sasani İmparatorluğu tarafından yenilip esir alındı. 396 yılında imparatorluk doğu ve batı olmak üzere ikiye bölündü. Doğu Roma İmparatorluğu başkent olarak Konstantinopolis'i seçti ve büyük bir gelişme kaydetti. Batı Roma İmparatorluğu ise Orta Avrupa'dan gelen topluluklarla savaşıması sebebiyle zayıfladı.

Roma'nın sonu ise oldukça çabuk geldi. 406 yılında

German kabilelerinin Ren Nehri'ni takip ederek İtalya ve Galya'ya gelmesi üzerine Batı Roma İmparatorluğu sadece 60 yıl içinde çökecekti. 439'da Kartaca Vandallara bırakıldı. 452 yılına gelindiğinde Roma İmparatorluğu Britanya ve İspanya'nın büyük bir kısmını içeren geniş bir bölgeyi tamamen kaybetti. Bu sürede nüfusunun dörtte üçünü kaybetmiş olan Roma şehri, 455 yılında Germanler tarafından yağmalandı. 476 tarihinde son Roma İmparatoru Romulus Augustus'un tahttan çekilmesiyle Batı Roma İmparatorluğu dağılmıştır.

300.000 Ölü

451 yılında Doğu Fransa'nın Champagne bölgesinde bir tarafta Romalılar ve Vizigotlardan oluşan birleşik bir ordunun, diğer taraftaysa Hunlar ve müttefiklerinin yer aldığı nihai bir savaş yaşandı. Roma İmparatorluğu'nun son askeri harekâtlarından biri olan bu savaş, Hunların ve onların korkulu lideri Attila'nın mağlubiyetiyle sonuçlandı.

Bu savaşta kaç kişinin yer aldığı ve bunlardan kaçının öldüğü bilinmiyor. Dönemin tarihçisi Hidatius'un iddiasına göre 300.000 kişi ölmüştü; fakat her iki taraf da o dönemde böyle bir gücü toplamaktan uzaktı. 450 yılında Batı'daki Roma ordusu, 50 sene önceki mevcudiyetinin ancak yarısından oluşuyordu. Son tahminler toplam savaşçı sayısının 100.000 olduğunu ve Roma-Vizigot güçleriyle Hun güçlerinin birbirlerine denk sayılabileceğini söylemektedir. Kaç kişinin öldüğü bir tahminden öteye gidemese de, kaynaklar savaş meydanlarının cesetlerle dolup taşıdığını yazar.

Bu mağlubiyet Galya'ya yönelik Hun ilerlemesinin durmasına ve Attila'nın ordularının bir sonraki sene İtalya'dan atılmasına neden oldu. Orta Asya'dan kalkıp gelen çetin bir göçebe kavim olan Hunlar 4. yüzyılda Avrupa'ya akınlar dü-

zenlediler ve önlerine kattıkları diğer Germen kavimlerini Avrupa'nın batısına sürdüler. O dönemde yaşamış Hristiyan yazarların "Tanrı'nın Kırbağı" olarak andığı Attila 453'te öldü. Romalılar tarafından İskitler veya Sarmatlar olarak tanınan Doğu Avrupa Slavları, Hun İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra batıya doğru göç ederek Hunlardan geriye kalan iktidar boşluğunu doldurdular.

0 Kavramı

Hindistan'da Maurya İmparatorluğu'nun (MÖ 321 – MÖ 185) ardından gelen Gupta Hanedanlığı dönemi genellikle "Hindistan'ın Altın Çağı" olarak anılır. Uzun süren bu barış ve refah döneminde sanat, mimari ve edebiyat alanlarında pek çok gelişme yaşandı ve aralarında matematikçi ve gökbilimci Aryabhata'nın (476 – 550) da olduğu değerli bilginler yetişti. Aryabhata'nın 0 kavramını geliştiren kişi olduğu sanılmaktadır. Aryabhata, rakam çizelgesi üzerinde 0'ı göstermek için boşluk anlamına gelen "kha" kelimesini kullanmıştır.. Batı dünyasının bu rakamı keşfetmesi ise ancak 7. yüzyıldan sonra mümkün olacaktı.

Buna ek olarak Guptalar, sonradan Batı'da 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 rakamlarına dönüşecek olan Hint-Arap sayı yazma metodunu da geliştirmişlerdir. Bu metodun genellikle Araplara ait olduğu zannedilmektedir; fakat Araplar sadece bu metodun Avrupa'ya aktarılmasında bir rol üstlenmişlerdir.

Konstantinopolis'in İki Savunma Duvarı

Bir Antik Yunan şehri iken Byzantion denen ve şimdi İstanbul ismiyle anılan Konstantinopolis'i saran yüksek duvarlar ve surlar, antik dönemin çok önemli eserleri arasındaydı. Ardı arkası kesilmeden dört bir yandan gelen saldırılara rağmen şehrin ve Bizans İmparatorluğu'nun 1.000 yıl boyunca ayakta kalmasına ve hatta zenginleşmesine olanak tanıyan onlardı.

Batı Roma İmparatorluğu Germen istilaları sonucu yakılıp yıkılırken, daha sonra Bizans İmparatorluğu denecek olan Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti büyüme-ye devam etti. İçte yer alan birinci sur, ilk imparator olan Konstantin (324 – 327) tarafından inşa edildi ve Theodosius II (408 – 450) döneminde 2 kat tahkimatla güçlendirildi. 22 kilometre boyunca uzanan iç duvarlar 4,5 – 6 metre arası kalınlığa ve 12 metre yüksekliğe sahipti. Dış duvarlar ise 2 metre kalınlığında ve 8,5 – 9 metre arası yükseklikteydi.

Haliç kıyısı ve Marmara Denizi arasında yer alan bu ikiz surlar, şehrin 7 tepe üzerinde yükseldiği hesaba katıldığında herhangi bir saldırı karşısında ele geçirilemez görünmekteydiler. Gotlar, Persler ve Arapların sürekli tekrarlayan saldırılarına karşın hep ayakta kalan şehir, ancak 1453'te Osmanlı Türklerinin eline geçti.

Asya ve Avrupa kıtasının her iki yakasına kurulu Konstantinopolis şehri, 1.000 yıllık hâkimiyeti süresince ticaretle serpilip gelişti. Gösterişli sanatı ve mimarisi onu ziyaret eden herkesi büyüledi. Hıristiyanlığı resmi din haline getiren Bizans İmparatorluğu'nun sınırları, 565 yılına gelindiğinde İspanya'dan Kuzey Afrika'ya, oradan da İran'a uzanıyordu. Aynı tarihlerde, nüfusu yarım milyon kişiyi bulan Konstantinopolis, Batı dünyasının en büyük ve en zengin şehri haline gelmişti.

6 Milyon Avro

Nisan 2005'te Etiyopya'ya iniş yapan Antonov model bir stratejik taşıma uçağının kargosunda 24 metrelik ve 160 tonluk bir dikilitaşın orta kısmı yer alıyordu. Bunu izleyen günlerde, bu devasa dikilitaşın geriye kalan üst ve alt parçaları da, İtalyan hükümetine toplamda 6 milyon avroya mal olacak bir nakliye operasyonu ile Roma'dan yine Etiyopya'ya taşındı.

Hava yoluyla taşınan belki de en büyük ve en ağır cisim olan bu dikilitaş 1937 yılında İtalyan askerleri tarafından çalınmış ve Etiyopya'nın İtalya tarafından ele geçirilişini kutlamak için Roma'ya götürülmüştü. Etiyopya'ya geri verilmesini içeren 1947 yılı tarihli Birleşmiş Milletler kararı na rağmen bu dikili taş Roma'da kaldı ve yıllarca Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü Genel Merkezi'nin önünde bekledi.

Oldukça süslü bir görünüme sahip olan bu taş, Kuzeydoğu Afrika'da yer alan ve günümüz Etiyopya'sında da bir şehir olarak varlığını sürdüren Aksum'daki ticari imparatorluğun en güzel mimari eserlerinden birisi olarak bilinmektedir. 300 yılında Kuş Krallığı'nı deviren Aksum İmparatorluğu 600'lü yılların sonlarına kadar çok gelişmiş bir ticaret merkeziydi. İçinde birden çok varlıklı şehir barındıran bu imparatorluk, en uzun 34 metre olan, granitten devasa dikilitaşlarıyla meşhurdur. Bu taşlar Aksum'un 4. yüzyılda Hristiyanlığa geçmesinden önce bir çeşit dini amaca hizmet etmekteydi.

Milattan Sonra 0

Bu kitapta kullanılan takvim Batı esasına dayanmaktadır ve yılları milattan sonra (MS) ve 525'de İskitli papaz Dionisus Eksiguus tarafından geliştirildiği haliyle milattan önce (MÖ) olarak ikiye ayırmaktadır. Başlangıç noktası olan milat, İsa'nın doğum yılıdır. O zamanlar o rakamının Batı'da bilinmemesinden dolayı Dionisius, yeni dönemi milattan sonra o'dan değil 1'den başlatmıştır.

Dionisius, eski Diocletianus takvimini bir köşeye atma fırsatını, her sene farklı günlerde kutlanan Paskalya Yortusu'nun gününü hesaplarken (Roma'da Papa I. John'un emriyle ay takvimine göre hesaplanıyordu) buldu. Roma İmparatorluğu'nun gördüğü en büyük ve en kanlı Hristiyan katliamı Diocletianus döneminde gerçekleştiğinden, Diocletianus'un (245 – 305) tahta geçişiyle başlayan ve onun ismiyle anılan bir takvimi kullanmaya devam etmek uygun görülmemiştir.

Her ne kadar İsa'nın MÖ 7 ve MÖ 3 yılları arasında doğduğu konusunda bir fikir birliğine varılmışsa da, Dionisius'un yeni takvimi şu anda dünyada en çok kullanılan takvimdir. Fakat dünyaya yayılması bir anda gerçekleşmemiştir. Anglosakson papaz Bede, 732'de kaleme aldığı *İngiliz Halkı'nın Kilise Tarihi* isimli eserle bu yeni takvimi popüler hale getirmiş ve bu sayede bu takvimin kullanımı yayılmıştır. Ayrıca Frank Kralı Şarlman (bk. sayfa 56) ve vârislerinin Karolenj İmparatorluğu'nun devlet işlerinde bu takvimi kullanması, bu takvimin Avrupa'daki yayılışını hızlandırmıştır.

Bunun tersine Müslümanlar takvimlerini Hicret'ten, yani Muhammed'in Mekke'den göç ettiği yıl olan 622'den başlatırlar. Babil takviminden etkilendiği düşünülen Yahudi takvimindeki başlangıç yılı ise, Yahudi kutsal yazılarına göre Tanrı'nın dünyayı yarattığı yıl olan MÖ 3.761 olarak kabul edilir.

İslam'ın 5 Şartı

Kelime anlamı tek bir tanrının, yani Allah'ın iradesine teslim olmak olan İslam, her inanan için vazgeçilmez olan 5 temel şarta sahiptir. Bu şartlar dinin prensiplerini ve kurallarla belirlenmiş ibadet yollarını içerir: Allah'ın varlığına şahadet etmek; mecburi olmayan diğer namazlarla beraber günde beş vakit namaz kılıp günlük ibadetleri yerine getirmek; fakire zekât vermek; Ramazan ayında 30 gün oruç tutmak ve Mekke'ye hacca gitmek.

Bu ibadetlere dair kurallar, sosyal davranışları düzenleyen bir hukuk sistemiyle beraber Mekkeli Arap bir tüccar olan Muhammed'e vahiy olarak inmiştir. Muhammed bu vahiylerin ilkini, yüce ve tek olan Allah'ın büyüklüğünü ilan etmesi için 610 yılında almıştır. Bunlar daha sonra Kuran isminde bir kitapta toplanmıştır.

Muhammed kendisine inen vahiylerle ilgili vaaz vermeye başladığında sadece birkaç takipçi bulabildi. Üstelik bazı Mekke kabilelerinin düşmanca tavırlarıyla karşılaştı ve 622 yılında Mekke'den Medine'ye göç etmek zorunda kaldı. Hicret ismiyle bilinen bu olay hicri takvimin de başlangıcıdır. Sonunda İslam'ın çağrısı toplum içinde pek çok kesimden destek gördü ve Muhammed, kendisine inanan 10.000 civarında insanla Mekke'ye döndü.

Muhammed'in 632'deki ölümüne dek Arap Yarımadası'nın çoğunluğu İslam hükmü altına alındı. Bu noktadan sonra, yeni ortaya çıkan İslam dini Filistin'e, İran'a ve Mısır'a yayıldı. Emevi Halifeliği yönetimindeki Arap orduları Kuzey Afrika'nın tamamını ve Asya'da çok geniş toprakları ele geçirdiler; fakat Konstantinopolis'i üst üste kuşatmalarına rağmen başarıya ulaşamadılar. Vizigotların egemenliğindeki İspanya'yı ele geçirseler de 732'de Franklar tarafından Fransa'nın ortasındaki Poitiers'de yenildiler ve buradan daha ileriye gidemediler. (bk. sayfa 56)

Temel ibadetler ve uzlaşmaz bir tektanrıcılık üzerine kurulan ve başlarda Muhammed tarafından kendisine inanan küçük bir gruba öğretilen İslam dini, bugün Orta Doğu, Afrika, Avrupa, Hint Yarımadası, Malay Yarımadası ve Çin dahil dünya çapında 1,5 milyardan fazla insan tarafından takip edilmektedir.

X+Y=?

İslami fetih hareketleri sırasında 750 yılı civarında kurulan Abbasi Halifeliği gibi yeni İslam hanedanlıkları oluştu. Adlarını Arapçada “vâris” anlamına gelen halife sözcüğünden alan Abbasi Halifelerinin yönetiminde başkent Bağdat, 1258’de Moğollar tarafından ele geçirilene kadar zenginleşti ve ticaretle gelişen büyük İslam imparatorluğunun kültürel, sosyal ve ticari merkezi haline geldi. Abbasiler Dönemi İslam’ın altın çağı oldu ve bilimsel düşüncenin yeniden canlanmasıyla beraber sanat, bilim, hukuk, tıp ve edebiyatta büyük gelişmeler yaşandı.

Müslüman matematikçiler Yunanistan ve özellikle Hindistan’dan aldıkları bilgi birikimini kullanarak ismi “tamamlama” anlamındaki Arapça al-jabr’dan gelen cebir sistemini kurdular. Geometri ve aritmetikten ayrı bir alan olarak ele alınan cebirle ilgili ilk ders kitabı, *Cebir ve Denklem Hesabı Üzerine Özet Kitap* ismiyle İranlı bilgin Ebu Cafer Muhammed bin Musa el-Harizmi tarafından 830’da yazıldı. Böylece cebir ismi tanıtılmış oldu. 12. yüzyılda Avrupa’ya yayılan bu kitabın Latince çevirileri Batı’da matematiğin gelişiminde çok etkili oldu. Cafer, Hint kaynaklarından yararlanarak geliştirdiği basamaklı sayı sistemiyle, Hint-Arap rakamlarını önce İslam dünyasına, sonra da Avrupa’ya taşımış oldu.

12 Yuvarlak Masa Şövalyesi

Avrupa'ya egemen olan genel kargaşa ve toplu göç ortamı, aralarında Fransa'daki Frank Krallığı'nın da olduğu birçok yeni krallığın kurulmasına ve Germence konuşan Anglus, Sakson ve Jüt topluluklarının Britanya'ya yerleşmesine yol açmıştı. Britanya'daki bu işgaller meşhur Kral Arthur efsanesini yarattı. Her ne kadar gerçek bir tarihsel kişilik olup olmadığı konusundaki tartışma devam etse de Kral Arthur, 6. yüzyıl başlarında Britanya'nın Sakson işgalcilere karşı savunulmasını anlatan İngiliz halk masallarında bir kahraman olarak yer alır.

Efsaneyi yaratan masallara göre Arthur, "Yuvarlak Masa Şövalyeleri" ismindeki bir şövalye birliğinin lideridir. Bu masa o dönemin meşhur şövalye kardeşliklerinden birinin sembolüydü. Arthur'la beraber olduğu söylenen şövalyelerin sayısı 100'ü geçse de Yuvarlak Masa'nın başlıca karakterleri 12 kişiydi: Lancelot du Lac, Galahad, Perceval, Kay, Tristram, Gawain, Gareth, Lamorak, Gaheris, Mordred, Bors ve Bedivere.

Arthur efsanesini Avrupa edebiyatına taşıyan eser Monmouth'lu Geoffrey'in 1135 - 1138 yılları arasında kaleme aldığı kurmaca bir eser olan *Britanya Kralları Tarihi*'dir. Bu kitabın eriştiği ün sayesinde yeni yeni Arthur masalları üretilmiştir. Arthur'un 12 şövalyesi, Frank İmparatoru Şarlman (742 - 814) ve ona yardım eden 12 asil süvariyle ilgili düşsel anlatılara kolaylıkla benzetilebilir. Şarlman ve süvarileri, doğudan gelen Müslüman Araplara karşı ve kuzeyden gelen paganlara karşı Hristiyanlığı savunmuştur. Bu masallardaki 12 sayısı tabii ki İsa'nın 12 havarisinden gelmektedir.

2 Gövdeli Kano

Ataları büyük bir ihtimalle Tayvan, Doğu Asya ve sonrasında Güneydoğu Asya'dan gelen denizci halk Polinezyalılar MÖ 2500 – MÖ 1500 yılları arasında Pasifik Okyanusu'nun merkezindeki ve güneyindeki adalara yerleştiler. Yaklaşık 400 yılından itibaren ise bu yetenekli denizciler, açık denizde birlerce mil ilerleyerek Hawaii'ye ve Paskalya Adası'na geçtiler. Bugün Maori olarak bilinen topluluk, 1.000 yılı civarında Yeni Zelanda'ya yerleşen Polinezyalı topluluktan başkası değildir.

Paskalya Adası'nda bir heykel

Polinezyalılar denizlerde yol alabilmek için yıldızların ve güneşin takibine, kuşların göç mevsimine, okyanus dalgalarına ve rüzgâra dayalı çok detaylı bir yöntem geliştirdiler. En temel yolculuk araçları iki gövdeden oluşan çift kanolardı. Bu iki gövde üzerinde yelken olan merkezi bir platforma bağlıydı. Uzun küreklerle kullanılan bu kanolar insanları, hayvanları, her türlü besini, ekini ve donanımı yüzlerce, hatta Paskalya Adası'ndan 3.500 kilometre uzaklıktaki Şili'ye ulaşan seferlerde olduğu gibi binlerce kilometre öteye taşıyabilmekteydiler.

240 Peni

Britanya'da onluk sistemden önce bir İngiliz parası 240 peniye ya da her biri 12 peni değerinde olan şilinlerden 20 tanesine tekabül ediyordu. Bu sistem varlığını Anglosakson Kralı Mercia'lı Offa'ya (757 – 796) borçluydu. Offa, gümüş penilere dayalı bu sistemi, Şarلمان hükümranlığındaki Frank İmparatorluğu'nda altın standardının yerini alan yeni para sistemine göre düzenlemişti. Bu sistemin temelinde 20 şilin veya 240 peniye tekabül eden gümüş liralara yer alıyordu. Bu sistem Britanya'da 1200 yıl boyunca kullanılmaya devam etti.

Frank Kralı Şarلمان (768 – 814), ataları Charles Martel ve Kısa Pepin'in başarılarının üzerinde yükselen karizmatik bir liderdi. Hükümdarlığı sırasında birtakım mali ve hukuki reformlar yapmasının yanında eğitimi, kültürü ve sanatı destekleyerek Karolenj Rönesansı denen kültürel uyanışa öncülük etti. 772 yılında Avrupa'yı ele geçirip Hristiyanlaştırmak adına 30 yıllık bir sefer başlattı. Sonrasında Fransa, İspanya ve Almanya'nın bir bölümünü ve İtalya'nın büyük bölümünü kapsayan Frank İmparatorluğu'nu yönetti. İtalya'yı Lombardların elinden kurtarması üzerine Papa III. Leo tarafından Roma'ya davet edildi. 800 yılının Noel gününde "Kutsal Roma İmparatoru" tacını giydi. Bu resmi törenle beraber, Orta Avrupa ülkelerini bir araya getirecek olan Kutsal Roma Germen İmparatorluğu Haçlı Seferleri'nin arkasındaki temel güç haline gelecekti.

3 Yapraklı Yonca

Efsaneye göre Aziz Patrick, Hristiyanlığı yaymak göreviyle İrlanda'ya gittiğinde, inanmayan kimselere Teslis'i anlatmak için taze bir yonca filizi kullanmıştı. "Burada tek bir yaprak mı yoksa 3 tane yaprak mı görüyorsunuz?" diye sor-

duktan sonra aslında tüm yaprakların tanrı olduğunu açıklamıştı. Hristiyan inancında tanrı 3 parçaya ayrılır: Baba, Oğul ve Kutsal Ruh.

Şu anda İrlanda'nın koruyucu azizi kabul edilen Aziz Patrick 5. yüzyıl boyunca İrlanda'nın büyük bir kısmına Hristiyan inancını yaymaya devam etti. 7. yüzyılın sonlarında Hristiyanlık Britanya adalarının dört bir yanına egemen hale geldi. Aynı dönemde Galya'da ve Almanya'da manastırlar inşa edildi. Aziz Benedict de 500 yılı civarında İtalya'da bir keşiş topluluğu oluşturdu. Rahipler Frank İmparatorluğu liderlerine akıl hocalığı yapıyorlardı. Bu sayede, bu devletin Avrupa'daki sınırları genişledikçe Hristiyanlık da yayılıp güçleniyordu. 800 yılına gelindiğinde Batı Avrupa'nın tamamı Hristiyan krallarca yönetiliyordu. Çoğunlukla Bizans Kilisesi tarafından görevlendirilen misyonerler dini yayma çabışmalarını Batı ve Orta Avrupa'da yoğunlaştırmışlardı.

29.5203 Gün

Guatemala, Belize ve bugün Meksika'da yer alan Yucatan'da 2000 yıllık bir medeniyet inşa eden Mayaların en büyük başarılarından bir tanesi geliştirdikleri son derece detaylı takvim sistemidir. Aralarında Olmekler (bk. sayfa 28) de olan daha önceki Orta Amerika medeniyetlerinin mirasına dayanan bu sistem aslında iki takvimden oluşuyordu. Bunlardan biri, bir yılı 260 güne ayırıyor ve daha çok kehanette bulunmak ya da kötü şansı kovmak için kullanılıyordu. Güneşin yörüngesine göre son derece başarılı bir şekilde hesaplanan diğer takvimde ise 1 yıl 365 günden oluşuyordu.

Özellikle Venüs ve Ay gibi gök cisimlerinin hareketlerini çok iyi takip eden Mayaların sahip olduğu geniş astronomi bilgisi bu sistemin merkezinde yer alıyordu. Mayalı gökbilimciler ayın bir döngüsünü çıplak gözle 29,5302 gün olarak hesaplamayı başarmışlardı. Bu süre, modern

astronomların bulduğu 29,53059 günlük süreden sadece birkaç saniye kısadır.

Kalıntılarından anladığımız kadarıyla Maya yapıları gökyüzünde gerçekleşen olaylara göre tasarlanmıştır. Chichen Itza'daki Caracol Tapınağı gibi yuvarlak şekildedeki mabetlerin birer gözlemevi olarak inşa edildiği tahmin edilmektedir. Piramitlerin üzerine yerleştirilen devasa taş tapınaklar diğer kalıntılardandır. Mayalar o dönemde henüz tekerleği keşfetmediği için bu yapıların tamamı koşum hayvanları ve yük arabaları kullanılmadan inşa edilmiştir. Maya şehirlerinin tarihi milattan önce 600 yılına dayanmaktadır. Maya ülkesi 4. ve 8. yüzyıllar arasında altın çağını yaşamaktayken her biri 5.000-50.000 arası nüfusa sahip 50 şehir devletine ayrılmıştır. Maya kültürü mısıra dayalı tarım faaliyetiyle ayakta durmuştur. Mısır tarlalarına ise yağmur ormanlarının kesilmesiyle yer açılmıştır.

790 yılı civarından itibaren düzlüklerde yer alan Maya şehirleri bir tür çöküş dönemine girmiştir. 950 yılına gelindiğinde bir zamanlar 2 milyonu bulan nüfus 50 binin altına inmiştir. Gücü azalmış olsa da Mayalar varlığını İspanyol İstilacıların ortaya çıkışına kadar devam ettirmiştir. Bugün Mayaların soyundan gelen yaklaşık 4 milyon kişi hâlâ Maya dilini konuşmaktadır.

Sadece 4 Kitap

Bir zamanlar binlercesi bulunan ağaç kabuğuna yazılı Maya kitaplarından yalnızca 4 tanesi İspanyol istilas sırasında yıkımdan kurtulup günümüze ulaşmıştır. Mayaların çok gelişmiş hiyeroglif yazısı şu anda çoğunlukla taş anıtlar, kirişler, steller ve seramik çanak çömlek işleri üzerinde bulunmaktadır. Tarihçilerin bu yazıyı çözmeleri ve böylece Mayaların geçmişteki başarılarını ve inanç sistemlerini an-

lımaları son 30 yılda gerçekleşmiştir.

Kolomb öncesi Amerika'daki diğer topluluklar gibi Mayalar da başka pek çok tanrının yanında jaguara tapınmaktaydı. İnsan kurban etmek de inançlarının bir parçasıydı. Her Maya şehrinde bulunan ve yeraltına açılan birer geçit olduğuna inanılan top sahalarında yarışmalar düzenlemek de inançlarının bir gereği idi. Maya sayma sistemi 20 sayısı üzerine kuruluydu ve çubuk 5'i, nokta ise 0'ı göstermekteydi. Mayalar ayrıca kabukla gösterdikleri kendi 0'larını herkesten bağımsız bir şekilde geliştirmişti.

600 Piramit

Meksika'nın merkez platosundaki 21 kilometrekarelik bir alan üzerine kurulu uçsuz bucaksız bir şehir olan "Tanrılar'ın Mekânı" anlamındaki Teotihuacan, hepsi bir ağ gibi dikkatlice birbirine bağlanan 600 piramit, 2.000 çok katlı bina, 500 atölye alanı ve çok sayıda meydandan oluşmaktaydı. Şehrin merkezinde bir tanesi Ay'ı, bir tanesi Güneş'i simgeleyen devasa piramitler bulunmaktaydı. Bunlardan Güneş Piramidi 65 metre yüksekliğe ve 210 metre taban genişliğine sahipti. Tapınakların ve türbelerin arasından geçen şehrin merkezi yoluna "Ölülerin Caddesi" denmekteydi.

Teotihuacan, 250-650 yılları arasında hem ibadetin ve hem de ticaretin merkezi olarak en geniş halini aldığı anda obsidyana (koyu yeşil bir volkanik taş) dayalı olan Meksika ticaretine hükmetmekteydi. Yazılı kayıtlar günümüze ulaşmadığından şehrin politik yapısıyla ve hatta içinde barındırdığı 100.000 insanla ilgili çok az şey bilinmektedir. Teotihuacan şehri yaklaşık olarak 650 yılında hala anlaşıl原因lar yüzünden şiddetli bir yıkıma uğramıştır.

1 Milyon Nüfuslu Chang'an

7. yüzyılda Tang Hanedanlığı'nın (618-907) başa geçmesiyle birlikte Çin, dünyanın en gelişmiş ve en medeni ülkesi haline gelmiştir. Şu anda Xian olarak bilinen başkent Chang'an dünyanın açık ara en büyük şehriydi ve 1 milyon kişiye ev sahipliği yapmaktaydı. Avrupa şehirleri ise böyle bir nüfusu bin yıl sonra bile yakalayamayacaktı.

İran, Orta Doğu, Hindistan ve Orta Asya'ya ulaşma fırsatı sunan kazançlı İpek Yolu'nun (bk. sayfa 43) yeniden açılmasıyla birlikte Çin şehirleri ve özellikle de Chang'an kozmopolit ticaret ve zanaat şehirleri haline geldi. 50 milyon kişilik geniş bir halk yığınının seçilerek oluşturulan büyük orduları sayesinde Tang Hanedanlığı, Çin'e komşu olan bölgeleri de ele geçirmiştir. Bu sayede Güneydoğu Asya, Tibet, Japonya ve Kore üzerinde kayda değer bir kültürel etkiye sahip olmuştur.

Ayrıca, edebiyat ve sanat alanlarının yanında seramik üretiminde de gelişmeler yaşanmış ve porselen ilk kez Tang Hanedanlığı döneminde bulunmuştur. Çin'de kâğıt her ne kadar 500 yıldır kullanılıyorduydu da kitap basılmasını sağlayan tahta baskı kalıbı dünyanın geri kalanından asırlar önce bu dönemde bulunmuştur.

2.490 km'lik Büyük Kanal

Çin'in en büyük şehri Chang'an olsa da, Tang döneminin ekonomik çekim merkezi Büyük Kanal'a olan yakınlığı sebebiyle Yangzhou şehriydi. Büyük Kanal, 605-611 yılları arasında Sui Hanedanlığı tarafından inşa edilen 2.490 kilometrelik bir kanallar ve nehirler ağıydı. Kuzeydeki Pekin'i ve etrafındaki bölgeleri Yangtze deltasına bağlayan bu ağ sayesinde, hem ordu birlikleri ve tüccarlar yol almış hem de tuz, tahıl, sebze ve lüks ürünler nakledilmiştir. Böyle-

ce, akıntı yolları üzerinde kurulan pek çok şehirle beraber Çin'in büyüyen ticareti ve ekonomisi için de bu kanallar adeta bir atardamar işlevi görmüştür.

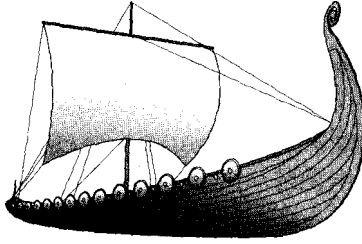
10.000 Yaprak

Japonya'da antik dönemin en büyük edebi eserlerinden biri adı "10.000 Yapraklı Koleksiyon" anlamına gelen *Manyoshu*'dur. Çok sayıda şiir veya sayfa içerdiği için adı böyle konmuş olabilir. Bir diğer ihtimal ise eserin 10.000 yıl kalması istendiğinden adının böyle konmuş olmasıdır. Daha önceki yüzyıllardan örnekler içerse de, koleksiyondaki 4.500 şiir Nara Dönemi'nde yani 759'u izleyen yıllarda kaleme alınmıştır. Büyük bir kısmı bugün hala kullanılan "tanka"lardan (klasik Japon tarzı 5 mısralık kısa şiirler) oluşan bu eser görselliği ve duygusal gücü bakımından ünlüdür.

Nara Dönemi (710-794) Japonya için sadece şiir açısından değil, Japon İmparatorluğu'nun başlangıcını anlatan efsanelerden oluşan ilk eserlerin ortaya çıkması açısından da önemlidir. Çin'deki Tang Hanedanlığı'nın başkenti Chang'an örnek alınarak inşa edilen Nara kenti İmparatoriçe Gemmei döneminde Japonya'nın başkenti yapılmıştır. 5. yüzyıldan itibaren Japonya gittikçe artan Çin etkisi altına girmiş ve Japon yönetimi Çin usulüne göre şekillenmeye başlamıştır. Ülkenin en eski inancı olan Şintoizm uygulanmaya devam etse de, Çinli rahiplerin taşıdığı Budizm inancı 538'de Japonya'nın resmi dini ilan edilmiştir. Çin'in kültürel etkisi Japon yaşamının her alanına yayılmış, Çin alfabesi ve hatta modası bile benimsenmiştir. Kimono, Çin'deki Tang Hanedanlığı'nın giysilerini andırmaktadır.

100 Viking Savaşçısı

Gün yüzüne çıkarılmış olan en büyük Viking gemisi 1996 yılında Danimarka'nın Roskilde bölgesinde tamamen tesadüfen bulunmuştur. Kendisinden 500 sene sonra yapılan VIII. Henri'nin dünyaya nam salmış amiral gemisi Mary Rose'dan 4 metre uzun olan yaklaşık 36 metrelik bir güvertesi vardır. 1025 yılından sonra yapıldığı düşünülen ve kare şeklinde bir yelkene sahip olan gemi, 39 çift küreği çekecek 100 kişilik bir Viking birliğini taşıyabilecek genişlikteydi.

Roskilde Gemisi

Büyük bir ihtimalle Kral Canute'ye ait olan bu geminin bir donanmanın parçası olduğu ve saatte 20 deniz mili hıza çıkabildiği tahmin edilmektedir. Kimi zaman yüzlerce gemiden oluşan Viking donanmaları sayıları 10.000'i bulabilen kalabalık savaşçı birliklerini bir seferde karaya indirebilmekte ve kıyı bölgelerine hızlıca insafsız saldırılar gerçekleştirebilmekteydiler.

Vikingler bu gemiler sayesinde, 8. yüzyıldan 11. yüzyıla kadar İskandinav'daki vatanlarından çıkıp Avrupa kıyılarına ve ötesine bazen yağmalar düzenlemiş, bazen de bu geniş topraklarda ticari ilişkiler ve hatta yerleşimler kurmuşlardır. Tahtadan oyma gemileri, uzun ve alçak gövdeleri sayesinde hem zorlu denizlerde hem de alçak nehir sularında uzun mesafeler kat edebilmekteydi. Ayrıca gemilerin önü

ve arkası aynı olduğundan ileriye veya geriye gidileceğinde teknenin döndürülmesine gerek kalmamaktaydı.

9. yüzyılda Britanya kıyısına üst üste akınlar düzenleyen Vikingler sonunda Dublin çevresine ve Kuzey İngiltere'deki Danelaw bölgesine yerleşimler kurmuşlardır. İngiltere 1016- 1035 arasındaki sürede İngiltere ve Danimarka'yı tek bir taht altında birleştiren Kral Canute tarafından yönetilmiştir. Bunun haricinde Vikingler bir taraftan Rusya'nın batısındaki nehirlerden aşağıya yelken açarak İstanbul'a ulaşırken diğer taraftan da Avrupa'nın batısına doğru yol alıp İzlanda, Grönland Adası ve Kuzey Amerika'ya bilinen ilk seferleri gerçekleştirmişlerdir. 11. yüzyılda Leif Ericsson bugün Kanada sınırları içerisinde yer alan ve adı yeni bulunmuş toprak anlamına gelen Newfoundland'e ulaşmıştır.

10.000 Norman Askeri

Vikingler'in Kuzey Fransa'da yaşayan torunları olan Normanlar, liderleri Normandiya Dükü Willam'ın önderliğinde İngiltere'yi işgal etmiştir. 4.000 ila 7.000 arası askere sahip olan ordusuyla William, Hastings Muharebesi'nde Anglo-Sakson Kralı II. Harold'u yenmiş ve 1066 yılı Noel gününde Westminster Abbey Kilisesi'nde İngiltere Kralı olarak taç giymiştir.

İngiltere'nin ele geçirilmesi tamamlandıktan sonra, yeni katılanlarla bile sayısı sadece 10.000'i bulan Norman ordusu, 1,5 milyon kişilik İngiltere toplumunu hizaya getirmeye girişmiştir. William bu görevi yönetimdeki, kilisedeki ve diğer makamlardaki Anglo-Sakson liderlerin yerine Norman lordları ve silahşörleri atayarak ve kendisine karşı savaşmış Saksonların topraklarını ellerinden alıp Normanlara dağıtarak yerine getirmiştir. Yine aynı dönemde William, bu topraklarda ve hüküm sürdüğü tüm bölgelerde çok

fazla sayıda iyi tahkim edilmiş taştan kale inşa ettirmiştir. Norman istilas1 öncesi İngiltere’de bir tane bile taş yapı bulunmamaktaydı.

Kendilerine toprak dağıtılmasına karşılık her bir toprak sahibi ve lordun krala bağılılık yemini etmesi beklenmekteydi. Kilise görevlileri de dahil bu toprakları ellerinde bulunduranlar askeri hizmet veya vergi ödemek gibi krala karşı olan görevlerini doğrudan kendileri yerine getirmemekte, bu görevleri yerine getirecek olan daha alt seviyedeki soylulara topraklarını kiralamaktaydılar. Yalnızca bir kısmı özgür olan köylü kiracılar içerisinde toplam nüfusun aşağı yukarı %40’ını oluşturan “esir köylüler” vardı. Bu köylüler toprak sahibi olsalar da haftanın 2 veya 3 günü lordların topraklarında çalışmak mecburiyetindeydiler. Toplumun nüfus olarak %10’una denk gelen ve en alt basamakta yer alan köleler ise topraksız olmanın yanında lordlar tarafından alınıp satılabilmektedirler. Bu ilişkiler ağı, Ortaçağ boyunca Avrupa’ya hâkim olan ve feodalizm olarak bilinen ekonomik ve politik sistemin temelini oluşturmaktaydı.

120 Dönüm

1085 yılında I. William İngiltere kasaba ve çiftliklerindeki tüm kaynakların ve vergilendirilebilir ürünlerin ortaya çıkarılması amacıyla bir araştırma yapılmasını istemiştir. Bu daha sonra “Domasday Kitabı” olarak tarihe geçecektir. Bir evin ahalisinin geçimini sağlayabilecek 60 ila 120 dönüm arasında değişen toprak miktarı, vergilendirilebilir toprakların temelini oluşturmuyordu. Bu araştırma aşlında 1086 yılındaki İngiltere’nin bir resmini bize sunmaktadır. Kral ve ailesi tüm arazilerin yaklaşık %17’sini, baş keşişler ise %26’sını ellerinde bulundurmaktaydı. Geriye kalan 190 civarındaki sivil toprak sahibi ülkenin %54’ünü sahipken, bu grup için-

deki önde gelen yaklaşık 12 baron İngiltere'deki tüm toprakların neredeyse dörtte birini kontrol altında tutmaktaydı.

İpe Dizilmiş 26 Milyon Madeni Para

Song Hanedanlığı döneminde (960-1279) Çin sınırlarını aşıp dünyaya yayılan pek çok kayda değer teknolojik gelişme yaşanmıştır. 10. ve 11. yüzyıllarda nüfusun iki katına çıkmasının yanı sıra paraya dayalı ekonominin doğuşu ve yazının yayılmasını sağlayan tahta baskı kalıbının keşfi; teknolojiye, bilimde, felsefede ve matematikte çığır açan gelişmelere yol açmıştır.

Kâğıt paralar Çin'de ilk kez Song Hanedanlığı sırasında kullanıma sokulmuştur. Para basımında kullanılan bakırın tükenmek üzere olduğu 960 yılında "jiaozi" olarak bilinen kâğıt paraya geçen Çinliler, bundan önce ipe geçirebilmek için ortası delik madeni paralar basmaktaydılar. 12. yüzyıla gelindiğinde bir yılda basılan kâğıt para miktarı 26 milyon madeni paraya denk hale gelmişti.

Çin'deki yeniliklere ayrıca 1086'da yapılan dünyanın ilk mekanik saati ve genelde 15. yüzyılda Almanya'da bulunduğu düşünülen fakat aslında 11. yüzyılda Çin'de keşfedilmiş olan hareketli baskı tekniği de dahildir. Bu teknik sayesinde kalıptaki her bir parça ayrı ayrı düzenlenebilmekte ve farklı metinlerin basılmasında tekrar kullanılabilmekteydi. En eski barut formülü de 1044 yılında Çin'de yazılmıştır. Son olarak en öldürücü top namlusu ve mermisi de 13. yüzyılda, yani Song Hanedanlığı'nın son dönemlerinde geliştirilmiştir. Bu gelişmede tabii ki Çinlilerin miltattan önce 200'den itibaren demir eritmede ustalaşmasının payı vardır. Çin'in 1078'deki demir üretimi kapasitesi, 1788 yılına geldiğimizde endüstri devi Britanya tarafından bile yakalanabilmiş değildi.

9 Haçlı Seferi

Bir Haçlı

Avrupalı Hristiyanlar ile Müslümanlar arasında her iki din tarafından da kutsal kabul edilen Filistin topraklarının fethi için gerçekleşen bir dizi savaşa, muhtemelen Avrupalıların kıyafetlerinde kan renginde haçlar bulunması nedeniyle “Haçlı Seferleri” denilmektedir. 1095’ten 1291 yılına kadar 200 yıl devam eden bu çatışmada Avrupa’dan gelen Hristiyanlar umduklarını bulamamış, Filistin’in önemli bir kısmı Müslümanların elinde kalmıştır. Fakat Haçlı Seferleri savaşın ötesinde başka alanlarda büyük değişimlere yol açmıştır. Bu dönemde iki dünya arasındaki ticaretin ve seyahatlerin artmasıyla beraber Orta Doğu’ya ait egzotik yiyecekler, dokuma ürünleri ve diğer mallar Avrupa’ya

ilk kez taşınmıştır. Hint-Arap rakamları ve cebir gibi Arap buluşları ve düşünceleri Avrupa’ya aktarılarak Rönesans’ın gelişmesine katkıda bulunulmuştur.

Bazı tarihçiler yedi veya sekiz rakamlarında ısrar etse de, Haçlı Seferleri genel olarak 9 büyük sefere ayrılır. Aşağıda özetleri sunulan dokuz büyük sefer, etkileri bakımından başka pek çok küçük seferden ayrı ele alınmaktadır:

Birinci Haçlı Seferi: 1095’te ilan edilmesinden sonra Normanlar tarafından yönetilmiş ve savaş 1096’da başlamıştır. 1099’a gelindiğinde Kudüs bir Haçlı ordusu tarafından alınmış ve bölgenin Müslüman sakinleri katledilmiştir.

İkinci Haçlı Seferi: Edessa’nın Türkler tarafından ele geçirilmesine karşılık olarak 1144’te Alman ve Fransız Kralları tarafından başlatılan bu sefer büyük bir başarı getirmemiş ve 1155’te sona ermiştir.

Üçüncü Haçlı Seferi: Müslüman hükümdar Selahattin'in 1187'de yaklaşık 100 yıllık Hristiyan işgalini sona erdirerek Kudüs'ü almasının ardından başlatılan bu sefer, 1189-1192 yılları arasında Fransa Kralı II. Philip, İngiltere Kralı Arslan Yürekli Richard ve Alman Kralı Frederick Barbarossa'nın öncülüğünde yürütülmüştür. Her ne kadar Akka'dan sonra ilerleyip Kudüs'ü alamazlar da, Richard'ın Selahattin'le imzaladığı barış antlaşması sayesinde Avrupalı tüccarlar ve silahsız hacılar için Kudüs'e giriş izni kazanılmıştır.

Dördüncü Haçlı Seferi: 1202'de başlatılan bu seferde, Papa'nın buyruğuna rağmen Venediklilerin ticari hırslarına yenik düşen Haçlılar, 1203'te Konstantinopolis'i ele geçirip talan etmişler ve bir yıl sonra da tamamen yağmalamışlardır.

Beşinci Haçlı Seferi: 1217'de yola çıkan Haçlılar, bu sefer sırasında Mısır'ın çok önemli bir liman kenti olan Dimyat'ı ele geçirseler de ellerinde tutamamış, 1221'de kaybetmişlerdir.

Altıncı Haçlı Seferi: 1228-1229 yıllarında başlayan bu seferde Kudüs kısa bir süreliğine alınmış, fakat 1244'te tekrar kaybedilmiştir.

Yedinci Haçlı Seferi: 1248'de Fransa Kralı IX. Louis liderliğinde yola çıkan Haçlılar 1249'da Mısır'ı almaya çalışmışlardır. Fakat esir düşen liderlerinin canını dahi yüklü miktarda fidye ödeyerek kurtarmışlardır.

Sekizinci Haçlı Seferi: 1270 yılında yine Fransa Kralı IX. Louis tarafından başlatılan bu sefer, kralın Kuzey Afrika'ya ayak basar basmaz vebadan ölmesiyle sona ermiştir.

Dokuzuncu Haçlı Seferi: 1271-1272 yıllarında İngiltere Prensi Edward liderliğinde gerçekleşen bu sefer sırasında Orta Doğu'daki son Hristiyan kalesi Akka'nın düşmesiyle beraber Haçlıların tüm hayalleri sona ermiştir.

150.000 Marklık Fidyeye

Üçüncü Haçlı Seferi dönüşünde 1192'de Venedik yakınlarında gemisi karaya oturan Arslan Yürekli Richard, Avusturya Dükü Leopold tarafından esir alınmış ve Kutsal Roma Germen İmparatoru VI. Henry'ye teslim edilmiştir. İmparator, Richard'ı özgür bırakmak karşılığında eşi benzeri olmayan 150.000 marklık bir fidye istemiştir. İngiliz tahtının yıllık gelirinin iki veya üç katına denk gelen bu tutarı karşılamak için halk çok ağır bir şekilde vergilendirilmiştir. Sonunda, halkın yıllar süren bir sefaletle sürüklenmesi pahasına da olsa, 1194'te Richard'ın özgürlüğü sağlanabilmiştir. İkinci bir taç giyme töreninden sonra Richard, Normandiya'ya gitmek için İngiltere'den ayrılmış ve bir daha geri dönmemiştir.

Moğolların Katlettiği 30 Milyon İnsan

Bu yıllarda, ismi evrensel hükümdar anlamına gelen Moğol fatih Cengiz Han, Orta Asya'da öne çıkmıştı ve dünyayı ele geçirme planları yapmaktaydı. Romalıların dört yüzyılda alabildiği topraklardan daha fazlasını sadece 25 yılda almayı başarmış ve Moğol İmparatorluğu'na dünyanın en büyük kara imparatorluğu unvanını kazandırmıştır. Bazı tarihçiler Moğolların gazabına uğrayanların sayısını 30 milyon olarak tahmin etmekteyken, bazıları bu sayının da üzerinde iddialarda bulunmaktadır. Her iki halde de bu dönemde yaşanan insan kaybı ancak büyük veba salgınıyla veya iki dünya savaşıyla karşılaştırılabilir.

Orta Asya kökenli göçebe bir halk olan Moğollar Cengiz Han'ın liderliğinde önce bugünkü adıyla Pekin olan Zhongdu şehrini ele geçirilmiş, sonra batıya dönüp Orta Asya'yı, Afganistan'ı ve İran'ın büyük bir kısmını istila etmişlerdir. At üstünde ünlü Moğol yaylarını kullanarak savaşan bu top-

luluk, sahip olduğu acımasızlığı, stratejiyi ve teknolojiyi bir araya getirerek pek çok savaşta zaferler kazanmıştır. Tabii bu zaferlerde Çinlilerden öğrendikleri barutu askeri alana ilk kez uyarlayan Moğolların teknolojisinin de payı yadsınamaz. Özellikle İran, Afganistan ve Hindistan şehirlerinde yaş ve cinsiyet gözetmeksizin tüm halkı yok ederken sergiledikleri acımasızlık tarihinde birçok insan tarafından “soykırım” olarak tarif edilmiştir.

Cengiz Han, 1227 yılında öldüğünde (bu aynı zamanda imparatorluğunun bir ucundan bir ucuna at sürmenin 1 yıl aldığını söylediği yıldır), vârisleri sınırları daha da genişletmiş, Rusya’nın güneyini ele geçirip Doğu Avrupa’yı kısa bir süreliğine işgal etmişlerdi. Yüzyılın ortalarına doğru Kubilay, Han Song Hanedanlığını yenerek 1280’de Çin İmparatoru unvanını almış ve Çin’i yönetmeye başlamıştır. Aynı dönemde kardeşi Hülagü ise İran ve Suriye’nin altını üstüne getirerek 1258’de Bağdat’ı ele geçirmiştir. Moğolların bu bölgedeki sulama kanallarını yok etmesiyle beraber Mezopotamya bereketini ve zenginliğini kaybederek aşağı yukarı bugünkü haline, yani tarıma elverişsiz bir çöle dönüşmüştür.

Çin’de yarı yarıya, İran platosunda ise dörtte üçe varan oranlarda nüfus kaybına yol açan Moğol yıkımı kısa sürmüştür. 1294’te dağılarak dört parçaya ayrılan bu devasa imparatorluk sonunda Ming Hanedanlığı tarafından 1368’de yıkılmıştır.

İki Yüz Adamda Bir

Amerika’da yapılan bir araştırmaya göre, Asya’da Pasifik Okyanusu’ndan Hazar Denizi’ne kadar olan bölgede yaşayan erkeklerin yüzde sekizi sahip oldukları Y kromozomu nu bundan 900 yıl önce Moğolistan’da yaşamış olan tek bir erkekten almıştır. Bu rakam yaklaşık 16 milyon insana, yani

dünyada yaşayan her iki yüz adamdan birine denk gelmektedir. Araştırma bu kadar çok insanın atası olan kişinin, hem karılarından hem de birlikte olduğu diğer kadınlardan hayli miktarda çocuk sahibi olan Cengiz Han olduğu sonucuna varmıştır. Bunda, Cengiz Han'ın oğullarının da babalarının yolundan giderek devletin dağılmasından sonra hüküm sürdükleri bölgelerde ayrı ayrı düzinelerce çocuk sahibi olmalarının payı büyüktür.

Kesik Kulaklarla Dolu 9 Çuval

Moğollar, 1241'de Polonya'da gerçekleşen Liegnitz Muharebesi'nde birleşik bir Avrupa ordusuyla karşı karşıya gelmiştir. Söylenenlere bakılırsa ölüleri saymak için korkunç bir yöntem seçilmiştir. Savaş meydanında ölen her Avrupalının sağ kulağı kesilmiş ve bunların toplanması için 9 çuval gerekmiştir.

Milyoner Marco

İtalyan tüccar ve gezgin Marco Polo muhtemelen Asya'daki gezintilerini anlatırken abartmaya düşkün olması nedeniyle Venedikliler arasında "Milyoner Marco" olarak tanınmıştır. Bu lakap aynı zamanda dünya üzerinde yaptığı seyahatleri kaydettiği kitabı için de kullanılmıştır; çünkü kimilerine göre Marco Polo gezip gördüğü yerleri bozuk ve uyduruk bir şekilde anlatmış ve hatta buralarda bizzat bulunmamıştır.

Marco Polo Asya'ya doğru olan destansı macerasına babası ve amcasıyla beraber yaklaşık olarak 1271 yılında başlamış, İpek Yolu boyunca yol aldıktan sonra Çin'de görünüşe bakılırsa Moğol İmparatoru Kubilay Han tarafından karşılanmıştı. Polo ailesi 16 veya 17 yılını Çin'de geçirip 1295 yılı civarında Venedik'e geri dönmüştür. Marco, Cenevre'de hapiste geçirdiği kısa bir sürenin ardından Asya'daki büyük medeniyetle ilgili

ortaya çıkardığı masallarla Avrupalıları hayretler içerisinde bırakmıştır. Uydurma olsun veya olmasın, Marco'nun öyküleri özellikle Kristof Kolomb gibi (bk. sayfa 87) sonraki yüzyıllarda ortaya çıkacak kâşifleri ve Doğu'nun bol kazanç getiren baha-ratlarının peşine düşen batılı tüccarları derinden etkilemiştir.

13 Bronz Baş

1938 yılında Nijerya'da yer alan İfe'deki bir kraliyet sarayının zemininde; güzelliği, gerçekçiliği ve incelikli işçiliğiyle sanat dünyasını sarsan bronzdan yapılmış 13 baş keşfedilmiştir.

Batı'nın Afrika sanatı ve medeniyeti hakkındaki önyargı-larını yerle bir eden bu başların tarihinin, antik Yoruba şehri İfe'nin önemli bir yerleşim olarak Batı Afrika ticaret hatları üzerindeki yerini almasından çok uzun bir süre sonra, 15. yüzyıl gibi geç bir döneme dayandığı tahmin edilmektedir. Ooni denilen İfe hükümdarlarını tasvir ettiği düşünülen bu heykellerdeki başlık, bugünkü Yoruba lideri tarafından hala tıpkı Ortaçağ'daki haliyle giyilmektedir.

100 Yıl Savaşları

İngiliz krallarının Fransa'yı kontrol etme hırsının neden olduğu, İngiltere ve Fransa arasında pek çok muharebe-den oluşan savaşa Yüz Yıl Savaşları denmektedir. Aslında bu savaşlar 1337-1453 tarihleri arasında tam 116 yıl devam etmiştir.

İngiltere'nin 1066 yılından itibaren Fransa'da geniş bir toprağa hâkim olması iki toplum arasında bir kırılmaya yol aç-mıştı. Yüz Yıl Savaşları için beklenen kıvılcım, Fransa Kralı IV. Philip'in Aquitaine bölgesine el koyması ve bunun ardından İngiltere Kralı III. Edward'ın Fransa tahtında hak iddia etmesi olmuştur. Başlarda rüzgâr İngilizlerden yana esmiştir. İngiliz okçuları üstün silahları olan uzun yayları sayesinde Fransız zırhlı süvarilerine özellikle 1346'da Crecy'de gerçekleşen çatış-

mada ölümcül bir darbe indirmiştir. Böylece Edward Philip'i yenilgiye uğratmıştır.

1347'de büyük veba salgınının ortaya çıkmasından sonra savaşa 10 yıl ara veren Edward birkaç yenilgiye uğramıştı. 1377'de öldüğünde sadece Calais, Bordeaux ve Bayonne bölgelerini elinde bulundurmaktaydı. 1415'te İngiltere Kralı V. Henry Fransa tahtı üzerindeki hak iddialarını yeniden gündeme getirip Fransız birliklerini Agincourt Savaşı'nda mağlup etmiştir. Henry'nin 1422'deki ölümünden sonra da İngiliz orduları Bedford Dükü'nün liderliğinde galip gelmeye devam etmiştir. İngiliz başarıları, 1429 yılında Orleans Bakiresi denen Jeanne d'Arc'ın ortaya çıkıp Fransız birliklerinin Orleans'daki İngiliz kuşatmasını kırmasına yardım etmesiyle sona ermiştir. Fransızlar, Jeanne'ın İngilizler tarafından bir kazığa çakılarak diri diri yakılmasının sebep olduğu öfkeyle vatanseverlik duygularını pekiştirmiş, adım adım Fransa topraklarını geri kazanmışlardır. 1453 yılında savaşlar sona erdiğinde İngiltere'nin elinde sadece Calais ve Manş Adaları kalmıştı.

Avrupa'da 25 Milyon Ölüm

14. yüzyılda bubonik ve pnömonik vebanın çok ölümcül bir türü Asya, Avrupa ve Orta Doğu'yu kasıp kavurmuş, Avrupa'da nüfusun üçte birine denk gelen 25 milyon insanın ölümüne neden olmuştur. Asya'daki can kaybı da en az 25 milyon olarak bilinirken Orta Doğu'da da milyonlarca insan ölüme sürüklenmiştir. Ölüm oranları bölgeler arasında çok büyük bir çeşitlilik göstermiş, bazı bölgelerde hastalık hiç etkili olmazken, bazı bölgelerde halk tamamen yok olmuştur. Avrupa'daki nüfus 16. yüzyılın başlarına kadar 1348'den önceki seviyeyi yakalayamamıştır.

Çıkış nedeni tam olarak bilinmemekle beraber vebanın ilk önce 1330'lu yıllarda Çin'de ortaya çıktığı düşünülmektedir. Batıya doğru hızla yayılması bir taraftan İpek Yolu üzerinde ilerleyen Moğol orduları, tüccarlar ve seyyahlarla, diğer taraftan gemilere dolmuş farelerin taşıdığı pireler yoluyla gerçek-

leşmiştir. 1347’de Avrupa’ya gelen büyük veba salgını Bizans İmparatorluğu’nda büyük bir kargaşa çıkarmış ve İstanbul’da “Büyük Ölüm” olarak bilinmiştir. Kısa bir süre içinde buradan aralarında nüfusunun beşte üçünü öldüreceği Venedik’in de olduğu Avrupa şehirlerine sıçramış ve Mart 1348’e gelindiğinde sadece Venedik şehrinde her gün 600 insanın canını almaya başlamıştır. 1351’e gelindiğinde Polonya, Belçika, Güneybatı Fransa’nın bir kısmı ve Doğu Almanya hariç Avrupa’nın tamamına ve Mısır, Lübnan, Suriye, Irak, İran ve Türkiye dahil Orta Doğu’nun pek çok bölgesine vebanın ölüm perdesi inmiş bulunmaktaydı.

Toplumların üstüne inen bu felaketin etkilediği bölgelerin sosyal ve ekonomik yapıları üzerinde çok ciddi etkileri olmuştur. Özellikle Batı Avrupa’da ortaya çıkan iş gücü yokluğunu fırsat bilen köylüler, pazarlık güçlerini artırarak efendilerinin ve kralların elinde köle olmaktan kurtulmaya başlamışlardır. Bunun sonucunda, hem işçi ayaklanmalarının sayısı artmış hem de büyük köylü isyanları gerçekleşmiştir. 1358’de Fransız köylü sınıfının Paris’in kuzeyinde çıkardığı Jacquerie Ayaklanması ve 1381’de İngiltere Kralı’nın getirdiği yeni kelle vergisine karşı Wat Tyler liderliğindeki İngiliz köylülerin ayaklanması bunlara örnektir.

2 ila 7 Gün Arası

Veba bulaşan insanların büyük çoğunluğu 2 ila 7 gün içinde hayatını kaybetmekteydi. Vebanın ilk belirtileri olan ve koltuk altlarında, kasık ve boyunda ortaya çıkan kara şişlikleri ve içi iltihap dolu çıbanları, daha sonra şiddetli ateş ve ağızdan kan gelmesi takip etmekteydi. Dahası bu korkutucu hastalığa karşı herhangi bir çare veya önleyici tedavinin yokluğundan ötürü yapılacak tek şey hastaları kaderlerine terk edip onlardan uzak durmaktı.

İpek Sırmalı 12.000 Köle

1324 yılında Batı Afrika'daki Mali İmparatorluğu'nun başkenti Niani'den Mekke'ye hacca gitmeye kalkan İmparator Mansa Musa; 60.000 adam, ipek sırmalar içinde 12.000 köle, her biri 136 kilo altın yüklü 80 tane deve ve bunlara ek olarak altından yapılma asalar taşıyan 500 köleyi de kendisiyle beraber götürmüştür.

İmparatoru ve beraberindeki büyüleyici alayı karşılayan Kahire halkı bu göz kamaştırıcı zenginlik karşısında ne yapacağını bilememişti. Söylenenlere bakılırsa imparator Kahire pazarına o kadar çok altın akıtmıştı ki, altın piyasası bolluktan kaynaklı bir düşüş yaşamış ve ancak 10 sene sonra kendine gelebilmişti.

Hac yolculuğu sırasında Mansa Musa'nın generallerinden biri Songhay İmparatorluğu'nun başkenti Gao'yu ele geçirmiştir. Mali İmparatorluğu, 1350 yıllarında gücünün zirvesine ulaştığında, 1600 kilometre boyunca uzanan Senegal havzasının tamamını ve dört yüzün üzerinde şehri içeren genişliği ile bir tek çağdaşı Moğol İmparatorluğu'nun gerisinde kalmaktaydı. Musa'nın sahip olduğu refahın temelinde, Timbuktu ticaret merkezini de içinde barındıran Sahra'daki bol kazançlı karavan ticareti yollarına hâkim olması ve Amerika'nın keşfinden önce dünya altın ihtiyacının yarısını karşılayan ülkenin güneyindeki 3 büyük altın madeni vardı.

Yılda 1 Milyon Çanak Çömlek

Ming Hanedanlığı yönetimi altındaki Çin, 15. yüzyılın başlarında refah, üretim ve kültür bakımından Avrupa'dan kat kat önde bir konumda bulunmaktaydı. Başkent Nankin 1420'ye gelindiğinde 500.000 ila 1 milyon arasında değişen nüfusuyla dünyanın en kalabalık şehriydi. Büyük veba salgınının ve daha başka bulaşıcı hastalıkların kasıp kavur-

duğu 40.000 nüfuslu Londra, bu şehrin onda biri bile değildi. Son derece zengin bir ipek ve pamuk üretimiyle bilinen yapan Nankin aynı zamanda çoğu ihracat amaçlı yılda bir milyon ürün veren çömlekçilik sektörüyle de nam salmıştı.

İsmi ebedi mutluluk anlamına gelen İmparator Yongle, Ming Hanedanlığı tahtına saray işlevi görecek olan Yasak Şehir'i inşa ettirdikten sonra 1421 yılında Çin başkentini Pekin'e taşımıştır. Neredeyse 1.000 adet yapı içeren yeni başkentin yapımı sırasında Çin'in dört bir yanından kereste, mermer gibi yapı malzemeleri toplanmış ve inşaatın tamamlanması 1 milyondan fazla işçi çalışmasına rağmen 14 yıl sürmüştür.

1.4 Milyon Kilometrekare

15. yüzyılda Mali İmparatorluğu'na başkaldıran Songhaylar Batı Afrika'daki altın akışını sağlayan kilit öneme sahip ticaret yolları ve şehirlerin bir kısmıyla beraber Mali'nin çoğunluğunu ele geçirdiler. Askia Hanedanlığının liderliğinde Songhay İmparatorluğu, 1500'lü yıllara girildiğinde 1,4 milyon kilometrekarelik alanıyla Afrika'nın şimdiye kadar gördüğü en büyük imparatorluk olmuştu.

63 Gemi ve 28.000 Gemici

Avrupalı ünlü kâşif Vasco da Gama'nın sadece 4 gemi ve 500 gemiciyle Maluku Adaları'na giden bir deniz yolu bulma ümidiyle Hint Okyanusu'na girdiği 15. yüzyıl sonlarından çok önce, 1413'te, 63 gemi ve 28.000 gemiciden oluşan bir Çin filosu Doğu Afrika kıyısındaki Svahili'ye ulaşmıştı.

Büyük Çin filosunun başında ise 1405-1424 arasında İmparator Yongle'nin emriyle Ming Hanedanlığından Brunei, Tayland, Hindistan, Güneydoğu Asya, Arabistan ve Af-

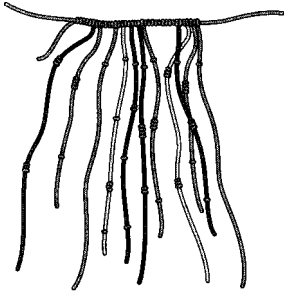
rika Boynuzu'na yedi destansı sefer düzenleyen haremağası ve kumandan Amiral Zheng He vardı. Okyanusta seyahat etmeye uygun 300 adet yelkenli barındıran bu filoda ayrıca o dönemde Avrupa'da eşi benzeri olmayan büyüklükte hazine gemileri bulunmaktaydı. Amiral Zheng'in bir hazine gemisinin orijinaline tamamen sadık kalınarak inşa edilen kopyası 122 metredir. Bu uzunluk, Kristof Kolomb'un 1492'deki Atlantik seyahatinde kullandığı 3 gemiden en büyüğü olan Santa Maria'nın uzunluğunun neredeyse 5 katıdır.

Batının Birinci Dünya Savaşı yıllarına kadar sahip olamayacağı büyüklükteki Çin donanmasına karada yaklaşık 1 milyon kişilik bir ordu eşlik etmekteydi. 1368'den itibaren Çin'i yöneten Ming Hanedanlığı, sağlanan politik birlik ve istikrar sayesinde endüstri ve tarımda atılımlar gerçekleştirmiştir. Ayrıca Çin nüfusu, Ming saltanatının ilk 200 yılında iki katına çıkmıştır. Çin'in gücünü ve zenginliğini göstermek için planlanan Zheng'in deniz seferleri, Ming Hanedanlığının yabancıların etkisinden korunmak için deniz yolculuklarını yasaklamasıyla birlikte 15. yüzyılda sona ermiştir.

İnka İmparatorluğu'nda 12 Milyon İnsan

Ming Hanedanlığı'nın Çin'de gücünü pekiştirdiği yıllarda İnkalar da Güney Amerika'da yayılmaktaydı ve kurdukları geniş imparatorluk 1500 yılına gelindiğinde aşağı yukarı 12 milyon insanı sınırları içerisinde bir araya getirmişti. İnkaların politik liderliği 12. yüzyılda Peru'daki güç merkezleri olan Cuzco'da kurulmuştu. 15. yüzyıldan itibaren Pachacuti İnca Yupankui ve vârislerinin 100 yıl boyunca gerçekleştirdikleri seferler sonucunda İnka İmparatorluğu, kurulduğu günlerdekinin tam 10 katına çıkmış ve Kuzey Ekvator, Peru ve Bolivya'yı, 1529 civarından sonra da Kuzey Arjantin'i ve Şili'nin bir kısmını ele geçirmiştir.

Bu büyümeyi sağlamak için İnka yöneticileri son derece ayrımcı bir sosyal sistem üzerine oturan katı ve etkili bir merkezi hükümet modeli geliştirmişlerdir. Roma İmparatorluğu'ndan sonra dünyanın gördüğü en uzun ikinci ulaşım sistemini kuran İnkalar, Pasifik kıyısında ve And Dağları'nın içinde yılan gibi kıvrılan, devlet görevlilerinin mesajlarının ulaklar vasıtasıyla taşınmasını mümkün kılan ve aşağı yukarı 25.000 km uzunluğa varan yollar inşa etmişlerdir. Atölye ve fabrikalarda metal eser, tekstil ve seramik üretimi gerçekleştiren İnkalar teknoloji ve mimarlık alanlarında çok gelişmişti. İnka ekonomisinde çok önemli bir yer kaplayan tarımsal üretim dağ yamaçlarına ekilen mısır, domates, fıstık ve pamuk gibi ekinlerden oluşmaktaydı. İnkaların dini yapısı ise Güneş Tanrısı İnit'e dayalı resmi devlet kültürüne dayanmaktaydı.

Kuipu

48 Sicim

Herhangi bir yazı sistemine sahip olmayan İnkalar, sicimler ve üzerlerindeki düğümlerden oluşan *kui-pu* isimli bir aletle bilgi alışverişini sağlamışlardır. Kuipu, uzun bir ip üzerine asılı 48 ikincil sicimden ve daha az önemdeki başka pek çok sicimden oluşmaktaydı. Vergi mükellefiyeti, askeri istatistikler ve merasimler gibi farklı konularda bilgiler taşıyan bu sicimler, içerdikleri bilginin hangi devlet meselesiyle ilgili olduğunun belli olması için farklı renklerle boyanmaktaydı. Çok dikkatli bir şekilde yerleştirilen sicimler üzerine atılan düğümler ise birler, onlar ve yüzler basamaklarını temsil etmekteydi.

Günde 32 Kilometre

Çoğu geçit vermez dağlık bölgelerde yer alan İnka yollarındaki başlıca ulaşım aracı yumuşak tüylü binek hayvanı lamaydı. Tekerleğin kullanılmadığı bu coğrafyada lama öyle kritik bir öneme sahipti ki küçük lama heykelcikleri ölen insanlarla beraber gömülerek tanrılara sunulmaktaydı. İnka lar sınırlarını And Dağları'na doğru genişlettikçe, yüksek rakımlarda ve düşük sıcaklıklarda her türlü yükü taşıyabilen ve günde 32 km yol alabilen binlerce lamayı beslemeye başlamışlardı. Dışkısından gübre ve yakacak olarak faydalanan lamanın yünü de dokuma tezgâhlarında işlenmekteydi. Ayrıca İnkalar, ölümünden sonra lamanın etinden yiyecek ve postundan deri elde etmekteydiler. İnka teknolojisini alt eden İspanyollar (bk. sayfa 89) kendileriyle beraber sadece ateşli silah ve zırh değil, yeni bir yük hayvanı da getirmişlerdi. Atlar, İspanyol hâkimiyetindeki yeni Amerika'da kısa bir süre içerisinde lamaların yerini alacaktı.

Kurban Edilen 20.000 İnsan

1487 yılında Aztek rahipleri, şu andaki Meksiko'yla aynı alan üzerinde bulunan Tenochtitlan şehrinin en büyük piramidini kutsamak adına yaklaşık 20.000 insanı 4 gün içinde kurban etmişlerdir. Sırayla tapınağın üstündeki dört taş masa üzerine yerleştirilen kurbanların önce karın boşluklarının yarılarak kalplerinin söküldüğü ve daha sonra da cansız bedenlerinin tapınaktan aşağıya atıldığı tahmin edilmektedir. Kimi tahminlere göre kurban edilen insanların sayısı 80.000'i bulmaktadır.

Kurban adetlerinin çok yaygın olarak gözlendiği Aztek dini Mayalardan öğrenilen güneş takvimine göre (bk. sayfa 57) düzenlenmekteydi. Aztekler, çok yakında gelmesinden korktukları kıyameti önlemek için tanrılarının ve özellikle

de Güneş Tanrısı Huitzilopochtli'nin öfkesini dindirmek zorunda olduklarına inanmaktaydılar. Aztekler, Güneş Tanrısı'nın gazabından korunmak için onu insan kalbi ve kanıyla beslerken sık sık özenle hazırlanmış törenler düzenlemekteydi ve kurbanlar genelde savaş esirlerinden oluşuyordu. Bu uygulamayı son derece korkunç bulan İspanyol konkistadorları, hemen akabinde çok sayıda Aztek tapınğını yok etmişlerdir.

Tanrılarına sunacakları yeni kurbanlar bulma ihtiyacı yüzünden komşularıyla sürekli savaş halinde olan Aztekler, 1500 yılına gelindiğinde başkent Tenochtitlan'dan yönetilen ve içinde dört yüz ila beş yüz arası küçük devlet barındıran, nüfusu 10 milyonu aşan bir imparatorluk kurmuşlardı. Bu imparatorluktaki yenilmiş halklar zorla toplanılan vergileri altın veya köle olarak ödemekteydi. Bölgede turkuvaz, reçine ve deniz kabuğu gibi malların ticareti yapılmaktaydı. Elde ettikleri zenginlik sayesinde Aztekler, bir taraftan geniş alanlara yayılan yollar ve kanallar, bir taraftan da şahane piramitler ve saraylar inşa etmişlerdir. Bu dönemde dünyanın en büyük şehirlerinden biri haline gelen Tenochtitlan, mesela Tudor Hanedanlığı dönemindeki Londra'nın yaklaşık beş katı büyüklüğündeydi.

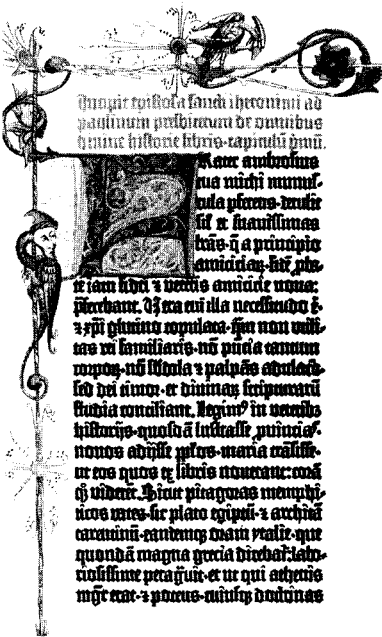
10 Guru 5 K

Tek tanrılı bir inanç sistemine dayanan Sihizm, 15. yüzyılda Hindistan'ın Pencag bölgesinde İslam ile Hinduizm dinlerinin farklı yorumlarının bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Karma ve reenkarnasyon gibi Hint kavramlarını kabul ederken kast sistemini reddeden Sihler, kendilerini dinin kurucusu olan Guru Nanak'ın ve onun dokuz halefinin müritleri sayarlar. Hintçede "Sih" mürit, "Guru" da hoca anlamına gelmektedir. Nanak'ın 1539'daki ölümünden sonra onun yerini alan dokuz gurunun tamamının aynı ruhu paylaştı-

ğına inanılır. 1675-1708 yılları arasında guru olan Gobind Singh (doğumu 1666), Babür imparatorlarının nefret ve zulmüne karşı Sih toplumunu savunmak amacıyla 1699'da Khalsa denilen özel bir savaşçı birliği kurmuştur.

Khalsa'ya katılım töreni bugün Sihizm'de ergenlikten çıkışı temsil eder ve "5 K" olarak bilinen nesnelerin giyilmesini içerir. Bunlar, saça ve sakala hiç dokunulmadan sarılan türban olan Keş; saç topuzunu yerinde tutmak için kullanılan tarak olan Kanga; kılıç veya hançer olan Kirpan; çelik bilezik olan Kara ve son olarak bir tür şort olan Kaça'dır. Vaftiz edilmiş Sih erkekleri aslan anlamına gelen "Singh" ismini alırken kadınlara prenses anlamındaki "Kaur" ismi verilmektedir.

Gutenberg İncilini Basmakla Geçen 3 Yıl

1450 yılında Alman metal zanaatkârı Johannes Gutenberg yeni geliştirdiği matbaa makinesiyle basılmış eserler üretmeye başlamıştır. Gutenberg'in uzun bir dönemde geliştirdiği ve kitap basma hızını kaliteden ödün vermeksizin artıran bu sistem, metal harflerin tek tek ve yeniden dizilebilir bir şekilde kelimeler oluşturmaya dayanır ve tarihi 9. yüzyıla kadar uzanan Çin ve Kore baskı tekniklerini yerinden etmiştir.

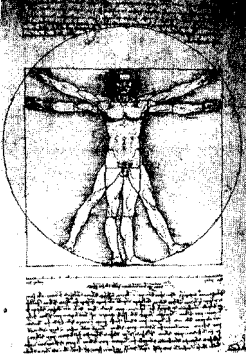
Gutenberg'in bastığı ilk önemli eser, İncil'in 4. yüzyıla ait Latince bir versiyonunun Almanca tercümesi olmuştur. 1455'de tamamlanan bu

eser, *Gutenberg İncili* olarak anılmaktadır. Her biri 1282 sayfadan oluşan kitaplar için demir harflerin yerleştirilmesi 6 ayı bulurken, bunların düzenlenmesi ve basılması da 2 yıl almıştır. Neticede baskı için harcanan zaman, bir hattatın bitişik ve süslü el yazısıyla İncil'i yazdığı süreyi, yani 3 yılı bulmaktaydı. Fakat Gutenberg tam 180 kopya üreteceğini iddia etmişti ve hemen ardından da bu büyük bahsi yerine getirmek için Avrupa genelinde para aramaya koyulmuştur. Kitaplardaki metin dönemin el yazısına benzer şekilde örgü dokumayı andıran dikey ve yatay hatlardan oluşacaktı ve müşterilerin alım gücüne göre değişen parlak süslemeler basım işlemi bittikten sonra kitaba elle eklenecekti.

Gutenberg girdiği bu bahsi kazanmıştı. Hemen ardından matbaa makineleri önce Almanya geneline ve 15. yüzyılın sonuna gelindiğinde de yaklaşık 270 Avrupa şehrine yayılmıştır. Artık 15 milyon ila 20 milyon arasında baskı yapma gücüne ulaşan matbaa piyasası bir sonraki yüzyılın sonunda 10 kat büyüyecekti.

Bir zamanlar sadece küçük bir azınlığın ulaşabildiği nadir ve gizemli bir sanatın ürünü olan kitap artık herkesin malı haline gelmiştir. Bu yeni teknoloji, düşünce ve bilgi akışının sınırları aşmasını sağlayarak radikal bir etki doğurmuş ve Protestan Reformu (bk. sayfa 83) ile Rönesans'ın (bk. sayfa 82-83) önünü açmıştır. Özellikle halkın okuma-yazma oranındaki artışa, Avrupa'da Latince yerine ulusal dillerin kullanımının artmasına ve teknolojinin yayılmasına yeni bir ivme kazandırmıştır.

Baş: Boyumuzun Sekizde Biri

Vitruvius Adamı

1490 civarında, sanatçı ve mühendis olmasının yanında başka pek çok alanda da uzmanlığı olan Floransalı Leonardo da Vinci, Vitruvius Adamı denilen çizimi yapmıştır. Bir daire ve bir kare içinde iki farklı pozisyonu üst üste geçen bir adamı gösteren bu çizim, antik dönemin Romalı mimarı Marcus Vitruvius'un "*De architectura*" isimli eserine dayanarak bir insan vücudunun ideal ölçülerini

anlatmaktadır. Çizime eşlik eden metinde vücudun her bir parçasının birbiriyle orantılı olduğu iddia edilmektedir. Buna göre yanlara doğru tam açılmış kolların uzunluğu insanın boyunun tamamına eşitken ayak insan boyunun yedide birine ve çeneden alına kadar olan baş yüksekliği de insan boyunun sekizde birine eşittir.

İnsan vücudunu geometri kurallarına dayanarak inceleyen Da Vinci'ye göre vücudumuzun hareketleri evreninkilerle bir benzerlik göstermekteydi. Antik dönemin mirası üzerinde yükselen ve sanatla bilimin iç içe geçtiği bu yönelim, önce 14. ve 15. yüzyıllarda İtalya'da ortaya çıkıp sonrasında Avrupa geneline yayılacak sanatsal ve düşünsel bir "yeniden doğuş" olan Rönesans'ın özetini sunmaktadır. Düşünmeye ve öğrenmeye dair bu yeniden uyanışın tetikleyicisi ise çoğu Uzak Doğu ve İslam dünyasıyla artan etkileşim sonucunda Avrupa'ya ulaşan Antik Roma ve Yunan metinleriydi.

Botticelli ve Michelangelo gibi sanatçılar insanı gittikçe artan bir gerçekçilikle tasvir etmeye başlarken Brunelleschi ve Palladio gibi mimarlar da antik dünyanın en başarılı mimari eserleriyle karşılaştırılabilecek binalar yapmaktaydılar. Sanatsal yeteneği, bilim aşkı ve mekanik icat kabiliyeti

tiyle yaşadığı dönemin asırlarca ötesinde olan ve muhtemelen en çok Mona Lisa tablosuyla ünlenen Leonardo da Vinci, yaşamına sığdırdığı heykeltıraş, insan anatomisinin öncüsü, kâşif, mimar ve mühendis gibi sıfatlarla Rönesans'ın hümanist idealinin en iyi örneğini oluşturmaktaydı.

95 Tez

Rahip ve profesör Martin Luther'in 95 tezden veya öneriden oluşan listesini 1517'de Almanya Wittenberg'deki bir kilisenin kapısına çakması Protestan Reformu'nun ilk adımı olarak kabul edilmektedir. Roma Katolik Kilisesi'ndeki yozlaşma ve aşırılıklara bir tepki olan Luther'in tezleri, Aziz Petrus Bazilikasının Roma'da devam eden inşaatını finanse etmek için para karşılığında günahların affedilmesine karar veren Papa X. Leo'ya karşıdır.

Kilisesinin yanlışlarını benzer bir şekilde eleştiren Hollandalı bilgin Erasmus'un hümanist yazılarından etkilenenler arasında yer alan Luther, İncil'i Almancaya çevirip Katolik inancının esaslarını eleştirmiştir. Bunlar, İsa'nın bedeninin ve kanının ayinde sunulmasını içeren töz değişimi, rahiplerin bekârlık yemini etmesi ve papalık hâkimiyetiydi.

Luther'in yeni fikirleri Gutenberg'in matbaa makineleri sayesinde önce Almanya ve ardından Avrupa'ya dağılarak Roma'dan çoktan beridir rahatsız olan kesimleri bir araya getirmiştir. 1530 yılına kadar teker teker Katolik Kilisesi'yle ilişkilerini koparan İsveç, Danimarka ve Almanya'nın bir bölümünün ardından VIII. Henry yönetimindeki İngiltere de 1534'te aynı kararı almıştır. İsmi reformist John Calvin'den gelen ve Protestanlığın bir kolu olan Kalvenizm 1550'lerde İsviçre'de kök salarak Batı Almanya, Fransa, Hollanda ve İskoçya'ya ulaşmıştır.

VIII. Henry'nin 6 Karısı

İngiltere'nin Roma Katolik Kilisesi'yle ilişkilerini kesmesindeki neden Kral VIII. Henry'nin dini inancından çok politik hesaplarıydı. 1526 yılına gelindiğinde kralın 17 yıllık karısı Aragon'lu Katherine gelecekte Kraliçe I. Mary olacak bir kız çocuğu doğurmuş, fakat krala bir erkek vâris verememiştir.

Tudor Hanedanlığının İngiliz tahtı üzerindeki hakkını devam ettirme konusunda son derece kararlı ve hâlihazırda sarayında bulunan Anne Boleyn'e delicesine âşık olan Henry, karısı Catherine'in vefat eden abisiyle daha önce bir süre evli kalmış olmasını kullanmaya kalkmış ve böylece evliliği feshetmeye çalışmıştır. Papa'nın bunu reddetmesi üzerine doğan kriz yıllarca sürmüş ve 1534'te Üstünlük Sözleşmesi'yle son bulmuştur. Bu sözleşmede İngiliz Kilisesi'nin Roma'dan ayrıldığı ve artık en üstün otorite olarak Henry'yi kabul ettiği açıklanmıştır.

Catherine'den boşanma kararında direten Henry bir taraftan da gizlice Anne Boleyn ile evlenmiştir; fakat bu eşi de bir kız çocuğu dünyaya getirmiştir. Bu çocuk gelecekte Kraliçe I. Elizabeth olarak anılacaktır. Bir erkek varis doğuramayan Anne'i zina suçlamasıyla infaz ettiren Henry bundan sonra dört kez daha evlilik gerçekleştirmiş ve sonunda 1537'de bir erkek vârise sahip olmuştur. Ne var ki, Kral VI. Edward olarak tahta çıkacak vârisi 1553'te sadece 15 yaşındayken ölecekti. Henry'nin altı karısını isimleri ve kraliçelik dönemlerini aşağıdaki gibidir:

Aragon'lu Katherine (1509-1533), Anne Boleyn (1533-1536), Jane Seymour (1536-1537), Cleves'li Anne (Ocak 1540 - Temmuz 1540), Catherine Howard (1540-1542) ve Catherine Parr (1543-1547)

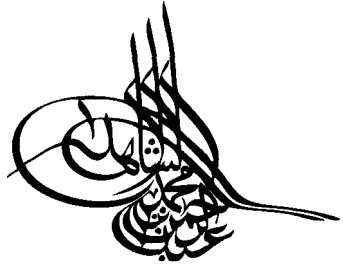
150.000 Tuğra

Muhteşem Süleyman, 1453'te İstanbul'u İslam'ın başkenti haline getirdikten sonra Filistin, Yunanistan, Mısır ve Suriye'yle beraber İran'ın bir kısmını da sınırlarına katan Osmanlı İmparatorluğu'nun tahtına 1520 yılında geçmiştir.

Kendisinden önce gelen imparatorların sağladığı refahı ve politik gücü miras alan Süleyman, 3 kıtaya yayılan 1,6 milyon kilometrekarelik bir alana hâkim olarak devletin sınırlarını en geniş haline kavuşturmuştur. 1526 yılında Macaristan'ın üçte ikisini ele geçirdikten sonra, emrindeki büyük donanmayla ve lakabı "Kızıl Sakal" anlamına gelen Kuzey Afrikalı kaptan Barbaros Hayreddin'in yardımıyla Doğu Akdeniz'de hâkim duruma gelmiştir.

Bu kadar geniş bir imparatorluğu yönetmek için güçlü bir merkezi idareye ihtiyaç duyan Osmanlıların hukuk sistemini gözden geçirmeye büyük çaba gösterdiği için Süleyman, doğuda "Kanuni Sultan Süleyman" ismiyle anılmaktadır. 300 sene boyunca geçerliliğini koruyacak tek ve merkezi bir kanun getiren Sultan Süleyman ayrıca eğitim, vergi ve ceza hukuku alanlarında önemli reformlara imza atmıştır. Kendisi de çok başarılı bir şair olan padişah, sanat dünyasının gelişimine öncülük etmiş; mimari, sanat ve edebiyat alanlarındaki başarılar sebebiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun altın çağı olarak bilinen dönemin hamiliğini yapmıştır.

İmparatorluğun dört bir tarafındaki devlet görevlileri ve elçilerle haberleşmede kullanılan tüm resmi belgelerin ve mektupların üzerinde zorunlu olarak bulunan ve padişaha ait bir çeşit mühür olan tuğralar, bu dönemde tam 150.000 kez basılmıştır. Çok güzel bir şekilde süslenmiş olan tuğralar yazı dairesi olan Divan'da (Osmanlı İmparatorluğu'nun resmi

Muhteşem Süleyman'ın resmi mührü

yazısı olan Divani'nin kelime kökü) resmi görevli hattatlarca yapılmaktaydı. Bir sanat eseri olmasının ötesinde tuğra, çetrefilli yazımından ötürü belgelerde bir değişikliğe veya sahteciliğe gidilmesi ihtimalini de ortadan kaldırmaktaydı.

%2.500 Kâr Getiren Karanfiller

Portekizli kâşif Ferdinand Macellan, batıdan Doğu Hint Adaları'na ulaşımı mümkün kılacak bir deniz yolu bulmak amacıyla 1519'da İspanyol bandıralı beş gemiyle yola koyulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun bol kazançlı İpek Yolu üzerinde 1453 yılında hâkimiyet kurması, Avrupalı tüccarları Asya'ya varmalarını sağlayacak alternatif deniz yolları aramaya itmiş ve coğrafi keşiflerin önünü açmıştır. Güney Amerika kıtasının etrafından dolanarak Pasifik Okyanusu'na yelken açan ilk Avrupalı denizci unvanını kazanan Macellan, arta kalan üç gemisiyle 1521'de Filipinler'e varmıştır.

Ne yazık ki, Pasifik Okyanusu'nun Atlantik'ten iki kat daha geniş olması nedeniyle Macellan'ın mürettebatı üç ay boyunca taze gıda ve su olmadan yol almak zorunda kalmıştır. Bu ölümcül koşullar sebebiyle 260 kişilik ekipten 242'si sefer sırasında hayatını kaybetmiştir. Macellan'ın kendisinin de Filipinler'de bir çatışmada öldürülmesinden sonra hayatta kalan son 18 kişi, Kaptan Juan Sebastian del Cano önderliğinde büyük bir zenginliğe kavuşmuştur. Günümüzde Endonezya sınırları içerisinde kalan ve Maluku Adaları denen Baharat Adaları'ndan aldıkları 20.040 kilo karanfili Avrupa'da %2.500 kârla satmalarının bunda payı büyüktür. Ayrıca ellerinde kalan tek gemiyle Afrika'nın çevresinden dolanıp İspanya'ya varmaları onları dünyanın çevresini dolaşan ilk denizciler yapmıştır.

15.500 Kilometrelik Bir Hesap Yanlışı

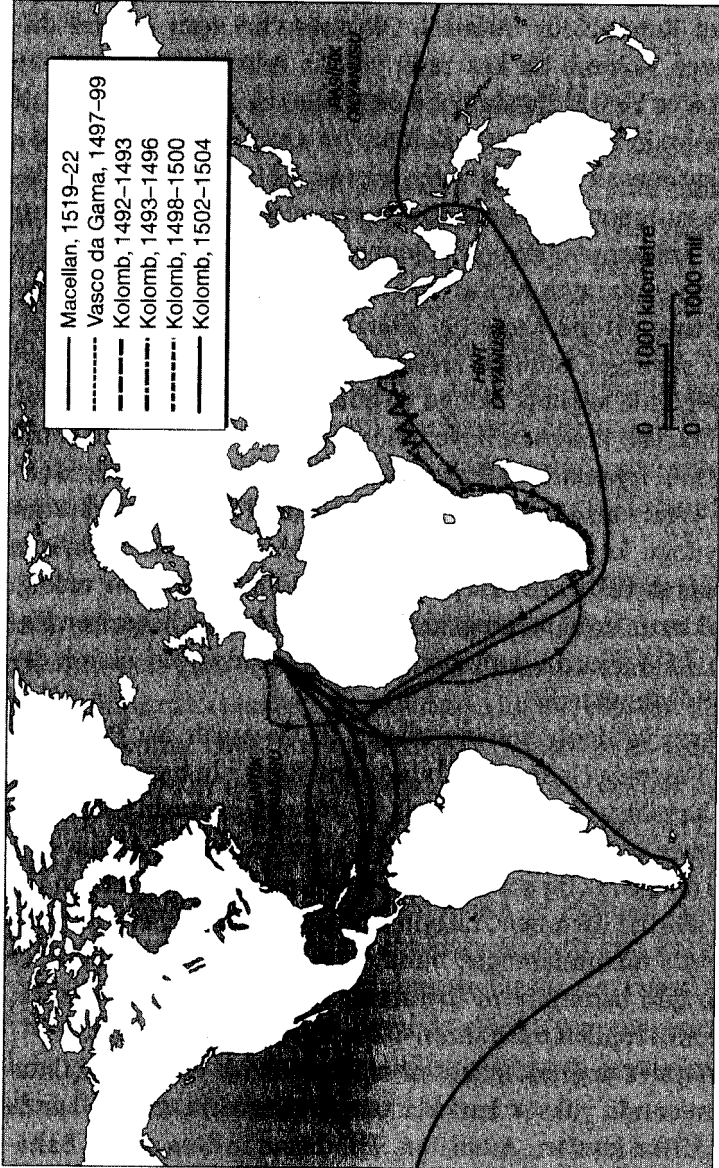
İspanyollar Macellan'dan önce de, özellikle Asya'ya, bir deniz yolu bulma ümidiyle denizlerde araştırma yapacak pek çok gemici göndermişlerdir. Bunlardan en ünlüsü Cenevizli kâşif Kristof Kolomb'dur. Atlantik Okyanusu'nu aşan 4 sefer düzenleyen Kolomb ilk kez 1492 yılında Amerika'ya varmış ve Avrupa'ya Yeni Dünya'nın var olduğunu ispatlamıştır.

Aslında bu seferlerde Kolomb'un amacı Asya'ya ulaşmaktır; fakat mesafe hesaplamada o kadar kötüydü ki örneğin İspanya ve Japonya arasındaki 19.312 km'den fazla olan uzaklığı 3.862 km zannetmekteydi. Sonunda Asya yerine Amerika'ya geldiğinde Karayip Adaları'nı Doğu Hint Adaları olarak isimlendirmiş, tütünü keşfettiği Küba'ya çıktığında ise Çin'e geldiğini sanmıştı. Sonraki seferlerinde Karayip Adaları'na geri döndüğünde kurmuş olduğu ve günümüzde Haiti ve Dominik Cumhuriyeti arasında ikiye bölünmüş olan Hispanyola isimli koloninin isyanlarla çalkalanmakta olduğunu görecekti. 1498-1500 yılları arasındaki üçüncü seferinde Güney Amerika'nın kuzeydoğu kıyılarında gezinmiş ve günümüz Venezuela'sına bir bayrak dikmiştir. Hayatının geriye kalan yıllarını vardığı toprakların Asya olmadığı iddialarını reddetmekle geçiren Kolomb, hâlâ dünyanın en büyük gezginlerinden biri olarak değerlendirilmektedir.

Asya'ya deniz yoluyla ulaşan ilk Avrupalı ise Portekizli kâşif Vasco de Gama'dır. Çinli Amiral Zheng'in hazine gemileriyle karşılaştırılınca (bk. sayfa 75-76) pek önemsiz gözüken 4 gemisiyle 1497'de Lizbon'dan yola koyulan denizci Afrika kıyılarını dolaşarak bir sonraki yılın Mayıs ayında Hindistan'ın Calicut şehrine varmıştır. Lizbon'a dönüş yolunu sadece iki gemi başarıyla tamamlamıştır; buna rağmen, taşınan karabiber ve tarçın gibi baharatların inanılmaz kârlarla satılması sonucu, seyahatin toplam masrafının 60 katı gelir elde edilmiştir.

Asya'ya doğrudan erişimi sağlayan deniz yolunun açılması sonucunda yüksek karlarla tanışan Portekiz, zaman içinde Batı Afrika kıyıları, Arabistan, Hindistan'ın Goa şehri, Baha-

rat Adaları ve Çin'deki Makau şehri gibi noktaları kapsayan ve dünya ölçeğinde pek çok limanı ve ticaret merkezini bir araya getiren bir ticaret ağı kurmuştur.

Okyanuslardaki keşifler (14. yüzyıl sonu ve 15. yüzyıl başı)

5-10 Milyonluk Bir İmparatorluğu Deviren 180 Adam

Francisco Pizarro günümüzde Peru sınırları içerisinde yer alan İnka İmparatorluğu kıyılarına yaklaşık 180 adam ve 40 atla beraber 1531'de ayak bastığında ismi duyulmamış İspanyol bir maceraperestten ibaretti. Güney Amerika'da bulunan büyük ve zengin bir imparatorlukla ilgili bazı hikâyeler duyup yola düştüğünde, başaracağına pek az insanın inandığı amacı bu topraklara İspanya adına el koymaktı.

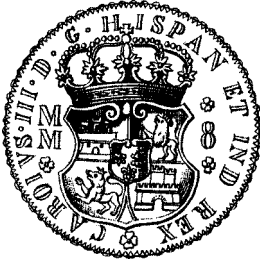
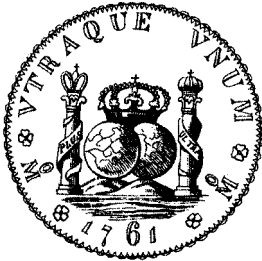
Pizarro ve tarihte konkistadorlar olarak bilinen adamları Peru'nun sahil yerleşimlerini ele geçirdikten sonra 1532'de İnka şehri Cajamarca üzerine yürümüşlerdir. Burada İspanyol egemenliğine boyun eğme ve Hristiyan dine geçme yönündeki baskılarını reddeden İnka İmparatoru Atahualpa'yı esir etmişlerdir. Ateşli silahlar, top ve atlarla ilk defa karşılaşan İnka ordusu tam bir panik içinde dağılınca sadece iki saat içinde en az 7.000 kayıp vermiştir. 1533 yılında Cuzco'yu alan Pizarro burada durmayacak ve 1537'ye gelindiğinde 5 ila 10 milyon arası bir nüfusa sahip olan İnka İmparatorluğu'nun büyük bir kısmına boyun eğdirecekti.

İspanyol Kraliyetinin Yıllık Gelirinin %15-20'si Gümüşten

İnka İmparatorluğu'nun fethinden de önce, 1519 yılında yaklaşık 400 kişilik bir kuvvetle Meksika'ya çıkan İspanyol Hernan Cortes, Aztek topraklarını ele geçirmişti. Önce 1521'de Tenochtitlan'ı, sonra da bugün Meksika olarak bildiğimiz bölgenin geri kalan kısmını alıp Yeni İspanya adıyla bir koloni oluşturmuştu. İspanya Krallığı için olağanüstü derecede kazançlı olan bu koloni, yüksek miktarlarda altın

ve gümüş Avrupa'ya taşındıkça İspanya'yı Avrupa'nın en zengin ve en güçlü ülkesi konumuna yükseltmişti. Meksika ve Peru'da çıkarılan gümüş sadece Yeni İspanya'nın yönetim giderlerini karşılamakla kalmamakta, İspanya Kraliyetinin yıllık gelirinin yüzde 15-20'sini de oluşturmaktaydı. Bunun sonucunda, madenlerden çıkarılan yıllık gümüş miktarı 1500'lü yılların başında 50 ton iken durmadan artarak 1780 yılına gelindiğinde 900 tonu aşmıştır.

8'lik İspanyol Sikkeleri

8'lik paralar

8 İspanyol kraliyet parasına eşdeğer olduğu için 8'lik veya İspanyol doları olarak adlandırılan gümüş sikkeler ilk kez 1490'da İspanya'da basılmıştı. Yeni Dünya'daki çok geniş gümüş rezervleri sayesinde Meksika ve Peru'da da üretilmeye başlanan 8'lik sikkeler o kadar çok basılmıştı ki Amerika kıtasından Asya'ya, Afrika'dan Avrupa'ya dünyanın neredeyse tamamında kullanılır hale gelmişti.

Çapı yaklaşık 4 cm olan bu sikkeler, dünya genelinde geçerlilik kazanan ilk para birimiydi. Güneydoğu Asya'da ve 1857'ye kadar ulusal para statüsünü koruduğu Kuzey Amerika'da 1800'lü yıllarda hâlâ tedavüldeydi. Hatta Yeni Güney Galler kolonisinde yeteri kadar İngiliz parası bulamayan valinin 1812'de 40.000 İspanyol doları ithal etmesiyle beraber 8'likler Avustralya'ya bile ulaşmıştır. Sonrasında, mahkûm edilmiş bir kalpazanın aklına uyularak sikkelerin ortaları kesilmiş, üzerlerine Yeni Güney Galler ve

5 şilin damgaları vurularak tekrar kullanıma sokulmuşlardır. Japon yeni ve Amerikan doları da dahil bugün dünyada kullanılan para birimlerinin pek çoğu aslında İspanyol 8'likleri üzerine kurulmuştur.

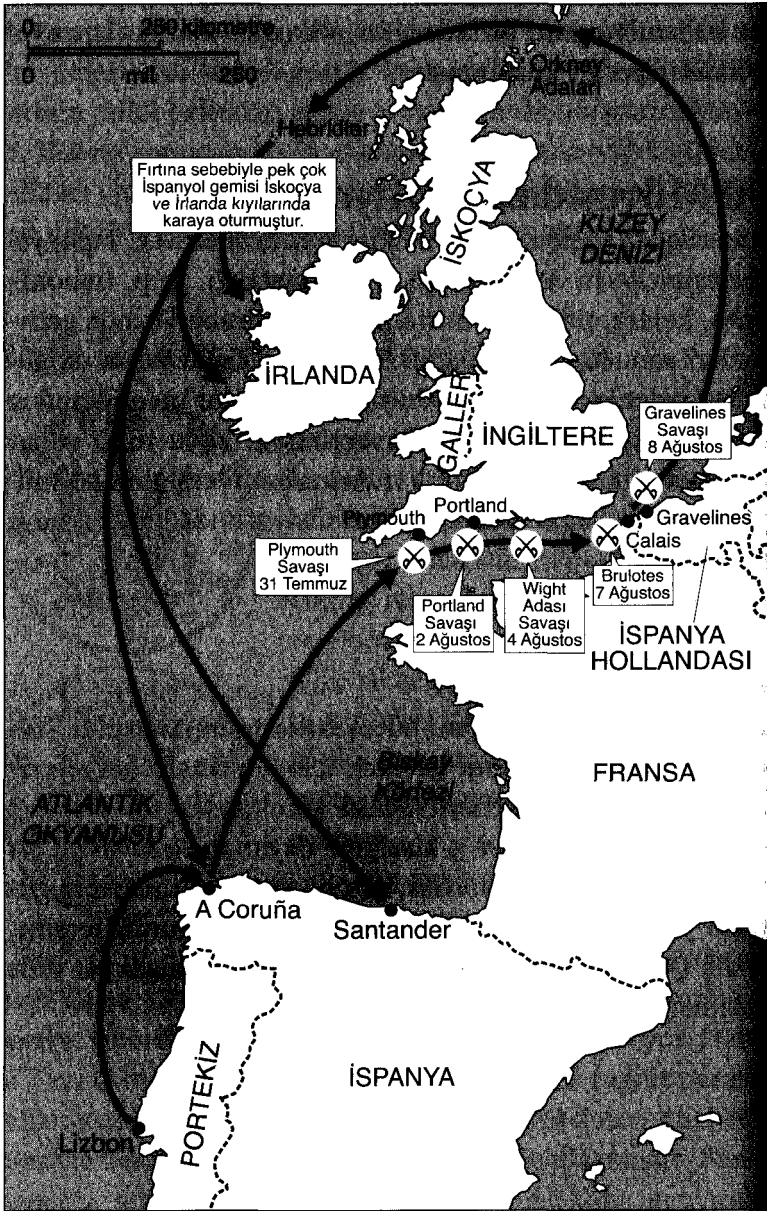
50 Milyondan 5 Milyona

Amerika'da yaşayan yerli halkların milyonlarcası, İspanyol yerleşimcilerin Avrupa'daki çiçek hastalığı, grip, bubonik veba, kolera, tifüs gibi hastalıkları da beraberlerinde getirmeleri sonucunda ölmüştür. Yine bir o kadar insan da gümüş madenlerinde veya tarım plantasyonları*nda ölümüne çalıştırıldığından hayatını kaybetmiştir. 1492-1650 yılları arasında Amerika'daki yerli nüfus tahminlere göre 50 milyondan 5 milyona inerek soykırım boyutunda bir azalmaya uğramıştır.

431.286 Karakter

15. ve 16. yüzyıllarda Çinli bürokratların imparatorluk hizmetine alım sınavlarını geçmek için imkânsız başarılar 431.286 karakteri ezberlemeleri gerekmektedir. Konfüçyüsçülüğün 4 kitabı ve 5 klasiğine dayanan ve kıyasıya bir rekabet doğuran bu sınavlar, okuma yazma oranlarının gittikçe yükseldiği Avrupa'daki anadil kullanımının tersine, geniş Çinli toplulukların asla anlamayacağı süslü bir dille yazılmaya devam etmekteydi.

* Sanayide kullanılan kahve, kakao, kauçuk vb. bitkilerin geniş ölçüde yetiştirildiği işletme. (e.n.)

Dünya'daki Ekinlerin %60'ı Amerika'dan

Avrupa ve Amerika arasında yeni dönemde açığa çıkan geniş çaplı etkileşim sadece ölümcül hastalıkların geçişini değil, aynı zamanda yeni pek çok besin maddesinin de alışverişini içermekteydi. Avrupa keşfettiği Yeni Dünya'ya buğday, kahve ve muzun yanında sığır, at, kuzu ve domuz gönderirken Amerika kıtası da dünyanın geri kalanını patates, domates, kabak, mısır, çikolata ve daha pek çok yenebilir bitkiyle ilk kez tanıştırmıştır. Amerika'dan yayılan ürün çeşitliliği o kadar fazlaydı ki bugün dünyamızda yetişen tüm ekinlerin %60'ının aslen Amerika kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

İspanyol Armadasının 130 Gemisi

Güney Avrupa'ya bugün hâlâ hâkim olan Katolik Kilisesi ve yeni ortaya çıkan ulusal Protestan kiliseleri arasındaki derin ayrılık, Avrupa'yı 16. yüzyıl boyunca ardı arkası kesilmeyen din savaşlarına sürüklemiştir. Bu savaşlardan bir tanesi Hollanda'nın kuzeyinde yaşayan ve çoğunlukla Protestan olan halkın, papaya bağlı bir Katolik olan İspanya Kralı II. Philip'e isyan etmeleri ve kendileri gibi bir Protestan olan İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth'ten destek bulmalarıyla başlamıştır. Avrupa'nın o dönemki en güçlü hükümdarı Philip, Hollanda İsyanı olarak bilinen bu ayaklanmayı cezalandırmak için İngiltere'yi işgal ederek Elizabeth'i tahttan indirmeye karar vermiştir.

1588'de İspanyol armadasının çok büyük bir donanması İngiliz sularında Kraliçe Elizabeth'in filosuyla karşı karşıya gelmiştir. Geleneksel tarih kitaplarının yazdığına göre bu büyük savaş, İspanyolların sayı ve silah bakımından çok çok üstün durumda olmalarına rağmen, İngilizler lehine kesin bir zaferle sonuçlanmıştır. Gerçek şu ki, İspanyol Armadasının elinde bulunan 130 geminin sadece 35 tanesi savaşa uygun bir yapıya sahipti ve bunların da sadece 19 tanesi fırtınalı Atlantik

koşullarında çarpışmak için uygundu. İspanyol donanmasının büyük ve hantal gemilerine karşın İngilizlerin elindeki küçük ve etkili silahlarla donatılmış 197 gemi daha iyi manevra kabiliyetine sahipti.

Sonuçta, İngiliz gemilerinin çevikliği, toplarının uzun menzili ve kısa sürede tekrar doldurulabilmeleri zaferi getirmiştir. Yenik bir şekilde geriye çekilen İspanyol gemileri ise eve dönüş yolunda bu sefer de fırtınaların gazabına uğramış ve pek çoğu ya açık denizlere sürüklenerek batmış ya da İrlanda'nın batı kıyısında karaya oturmuştur. Yaklaşık 15.000 askerini denize kurban veren İspanyol armadasından sadece 60 gemi İspanya'ya ulaşmayı başarmıştır.

150.000 Kişilik Osmanlı Ordusu

Yaklaşık 150.000 kişiyi saflarında toplayan devasa bir Osmanlı ordusu 1683'te Viyana'yı kuşatmıştı. 15.000 kişilik bir askeri birlikten ve 8.700 gönüllüden oluşan şehir savunması, sayı bakımından dezavantajlı olsa da Osmanlıların elinde bulunan 19 topa karşılık tam 370 topa sahipti ve direnecekti. Savaşın ilk iki ayında şehrin dış surlarını ele geçirmeyi başaran Osmanlılar bir taraftan da devasa kale duvarlarını alttan barutla havaya uçurmak için tüneller kazmaya başlamışlardı. Fakat Lehistan Kralı III. John Sobieski önderliğindeki Kutusal İttifak'ın 12 Eylül'de Osmanlı ordusunun karşısına dikilmesiyle savaşın kaderi değişmiştir. Kuşatma sırasında aşağı yukarı 20.000 kayıp veren Osmanlı ordusu bu savaştaysa ezici bir mağlubiyete uğramış ve tam 40.000 kayıp vermiştir. Bunun üzerine, Osmanlı ordusu kumandanı Kara Mustafa, Osmanlı'da padişahın çok sık uygulattığı bir ceza olan ipek iple boğdurma yöntemiyle öldürülmüştür. Avrupa'daki genişlemesi Viyana Kuşatması'yla sona eren Osmanlı Devleti, Muhteşem Süleyman döneminde fethettiği tüm Avrupa topraklarını da yüzyılın geri kalanında kaybedecekti.

V. Safevi Şahı

Yüzyıllar süren bölünmelerden sonra İran'ı birleştiren Safevi Hanedanlığı 1500'lü yıllardan itibaren gücünü sağlamlaştırıp tüm İran'ı ve Irak'ın bir kısmını ele geçirmiştir. Kontrol ettikleri bölgelere İslam'ın Şii kolunun yerleşmesinde büyük katkıları olan Safeviler, sınırları bugüne kadar hemen hemen hiç değişmemiş olan İran Devleti'nin de temelini atmışlardır.

Beşinci ve en başarılı İran şahı olan Şah I. Abbas, tahtta bulunduğu 1588-1629 yıllarında merkezi bir ordu kurarak Osmanlı ve Özbek birliklerini İran'dan sürmüş ve Safevi Hanedanlığına büyük bir güç kazandırmıştır. Ayrıca başkent İsfahan'ı camiler, hamamlar ve bulvarlarla döşeyerek dünyanın en güzel şehirlerinden birine dönüştürmüştür. İslami ilimler, mimarlık ve sanatsal üretim açısından bir merkez halini alan şehir, Avrupa'ya Türkiye üzerinden ulaşan ve bu nedenle Türk kilimi olarak bilinen meşhur kilimlerin de üretildiği yerd. Ticari ve diplomatik faaliyetlerin de yoğun bir şekilde gözleendiği Abbas döneminde pek çok Avrupalı elçi ve diplomat İsfahan'a gelirken aynı şekilde İranlı diplomatlar da ekipler halinde Avrupa'yı ziyaret etmekteydiler. Bu ziyaretler Avrupa'da büyük bir merak uyandırmış ve geneline yayılacak olan topuklu ayakkabıların da dahil olduğu bir İran modasını başlatmıştır.

Bir saplantı haline getirdiği öldürölme korkusu yüzünden üç oğlunu, babasını ve kardeşini ya kör eden, ya hapse atan ya da infaz eden Abbas, 1629'da geriye hiçbir vâris bırakmadan ölmüştür. Bunun üzerine uzun süren bir gerileme devrine giren Safevi Hanedanlığı sonunda 1722'de Afganlar ve 1736'da da Nadir Şah (bk. sayfa 112-113) tarafından işgal edilmiştir.

102 Yolcu ve 2 Köpek

Eylül 1620'de İngiltere'nin Plymouth limanından Kuzey Amerika'ya doğru yelken açan Mayflower isimli ticaret gemisi, daha sonraları Hacı Babalar olarak anılacak 102 yolcu taşımaktaydı. Bunların 40 tanesi dini baskılardan kurtulmak için önce Hollanda'ya göç etmiş, ardından Yeni Dünya'ya yerleşmeye karar vermiş Papalık karşıtı Protestanlardı. Gemide ayrıca yaklaşık 50 subay ve mürettebatla beraber kaynakların aktardığına göre biri büyükçe bir çoban köpeği, biri ise bir İngiliz spanyeli olan iki köpek vardı.

66 gün süren zorlu yolculuk sırasında iki kayıp vermelerine karşılık Oceanus Hopkins isimli bir bebeği aralarına katan grup, Mayflower'ın sert sularda yolunu şaşırmaması sonucu Virginia yerine daha kuzeydeki Cape God'da karaya ayak basmıştır. Günümüzde Massachusetts'de yer alan New Plymouth isimli izole bir yer inşa eden yerleşimcilerin ancak yarısı Amerika'daki çok soğuk geçen ilk kışlarında hayatta kalabilmiştir. Sonrasında ise ticarete olan yatkınlıkları ve yerli Amerikan kabilelerinin yardımı ile Amerika'nın kendi kendine yeten ve kendi kendini yöneten ilk İngiliz topluluğunu oluşturmuşlardır.

14. Çocuk

1628-1658 yılları arasında hüküm süren büyük Babür İmparatoru Şah-ı Cihan'ın üç karısı arasında en sevdiği olan Mümtaz Mahal on dördüncü çocuğunu doğururken ölünce, anısını yaşatmak için onun ismi verilen dünyanın en güzel binalarından birinin yapımına başlanmıştır. Agra'da yer alan ve yerden yüksekliği 73 metreyi bulan merkezi kubbesi dahil tüm merkezi binalarında Hint, İran ve İslam mimarilerini bir araya getiren bu kompleks yapı Tac Mahal'dir. Yaklaşık olarak 1638'de tamamlanan inşaatında Hindistan, İran, Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa'nın her tarafından 20.000'den fazla işçi çalışmıştır.

Yeni Fransa'nın 15 Bin Sakini

Kuzey Amerika'da Fransa tarafından kolonileştirilen bölgeye Yeni Fransa denmekteydi. Fransız gezgin Jacques Cartier'nin St. Lawrence Nehri'ni bulmasıyla bölgedeki ilk temelleri atılan yerleşim, kürk tüccarlarının 1604'te Acadia'ya temelli taşınmasıyla gelişmiştir. Ardından 1608'de yine aynı nehir üzerinde ileride Quebec şehrine dönüşecek olan ilk ticaret merkezi kurulmuş fakat on yıllar boyunca kolonideki Fransız nüfusu bini bulmamıştır. 1663'te Fransa Krallığı koloni yönetimini üstlenip gemilerle yeni yerleşimciler taşısa da 1700'e gelindiğinde dahi bölgede Fransız nüfusu hala 15.000 idi. Bu sayı, beyaz yerleşimci sayısının 234.000'i bulduğu Amerika'daki İngiliz kolonileriyle karşılaştırıldığında oldukça önemsiz kalmaktaydı.

Prag'da Pencereden Atılan 17 Kişi

Mayıs 1618'de Kutsal Roman-Germen İmparatoru Matthias ve onun koyu bir Katolik olan vârisi II. Ferdinand'a başkaldıran bir Protestan topluluğu imparatorun iki temsilcisini Prag kalesinin penceresinden aşağıya atmıştır. Yaklaşık 21 metreden yere düşen bu iki kişi herkesi hayretler içinde bırakarak olaydan sağ kurtulmuştur. Prag şehri bu tarihten 200 sene kadar önce 1419'da buna benzer bir vaka daha yaşamıştı. Radikal Çek Hussitlerinden oluşan öfkeli bir grubun eline geçen Prag şehir meclisinin 15 üyesi bu sefer de Belediye Sarayı'nın penceresinden aşağıya atılmıştı.

Bohemya'da uzun süreli bir ayrışmayı başlatan bu iki vakanın özellikle ikincisi Avrupa'nın geneline yayılacak ünlü Otuz Yıl Savaşları'na yol açmıştır. 1620 yılına gelindiğinde Bohemyalı Protestanların mağlup olması üzerine yine Protestan hükümdarlarca yönetilen Danimarka, İngiltere ve Hollanda krallıkları bölgeye yeni güçler göndermiş;

fakat bunlar da 1625 ve 1629 yılları arasında üst üste yenilgiye uğramışlardır. Bu sırada savaşa başka Avrupalı liderler de dahil olmuş ve bunların arasında yer alan İsveç Kralı Gustavus Adolphus, Katolik ordularına karşı birkaç başarı kazandıktan sonra 1632'de savaş meydanında hayatını kaybetmiştir.

Habsburgların Avrupa'daki gücünü sınırlamak isteyen Başbakan Kardinal Richelieu güdümündeki Fransa'nın Katolik bir ülke olmasına rağmen Katoliklere karşı savaşa girmesiyle beraber Protestanların o güne kadarki kötü kaderi tersine dönecekti. Bir süre daha devam ettikten sonra Fransız zaferleriyle sona eren savaşın ardından 24 Ekim 1648'de Westphalia Anlaşması imzalanmıştır.

Savaşın neticesinde Katolik ülkelerde durum aynı kalırken Protestan devletler bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır. Hollanda kısa bir süre içerisinde zengin bir kolonyal güce dönüşürken toprakları üzerinde pek çok savaş gerçekleşen Almanya, nüfusunun yarısını kaybedip güçsüzleşmiştir. Ayrıca, savaştan önce Avrupa'nın en güçlü devleti olan İspanya'nın yerini Fransa almıştır.

%500-1000 Kâr ile Satılan Tütün

17. yüzyılda Kuzey Amerika'nın doğu kıyısında ilki 1607'de Virginia Jamestown'da olmak üzere bir dizi İngiliz kolonisi kurulmuştur. Bu ilk yerleşimcileri oldukça tehlikeli bir hayat beklemekteydi ve 1609-1610 kışı yüzde sekseninin canını alacaktı. Fakat çoğu tütün plantasyonlarında çalışmaya gelenlerden olan yeni yerleşimciler bu kolonilere akın etmeye devam edeceklerdi. Avrupa'da çok rağbet gören tütün, üreticilerine büyük kazançlar sağlamaktaydı. Virginia tütünü 1620'li yıllarda Londra'da üretim masrafının 5 veya 10 katına satılmaktaydı.

Gözünü tütünden elde edilecek daha büyük kârlara diken İngiltere Kralı I. Charles, 1632'de daha kuzeyde yeni bir koloni kurmuş ve adını da düşüp kalktığı gözdesi Henrietta Maria'yı onurlandırmak için Maryland koymuştu. Chesapeake Körfezi'nde yer alan ve Atlantik Okyanusu'na dökülen bir nehrin geniş ağzı üzerinde bulunan Maryland ve Virginia kolonileri toplu olarak Chesapeake Kolonileri olarak bilinmekteydi.

100 Dönüm Arazi

17. yüzyılın büyük bir kısmı boyunca sadece beyazlardan oluşan Chesapeake kolonileri yerleşimcilerinin büyük kısmını buraya çeken, bölgeye yerleşen her özgür adama kelle hakkı olarak 100 dönümlük arsa verilmesiydi. Mülkün genellikle soyluluğun, üst tabakaların ve kilisenin tekelinde olduğu İngiltere'den gelen bu insanlar için bu kural, bulunmaz bir fırsattı.

Oldukça fakir ve niteliksiz olarak Yeni Dünya'ya gelenlerin neredeyse üçte ikisi tüm haklarını ellerinden alan 7 yıllık sözleşmeler imzalamakta ve ancak bu sürenin sonunda maaşlı bir iş bulup arsa edinmek için para biriktirebilmekteydiler. Koloniler daha sonraları tütün tarlalarında çalıştırılmak üzere köle ithal etmeye (bk. sayfa 107-108) başlayacaklardı. İngiliz kolonisi Barbados örnek alınarak kurulan Carolina köleciliğe dayanan ilk kolonilerdendi ve şeker kamışı üretiminde köle emeği kullanılmaktaydı.

3 Bin Guldenlik Bir Lale Soğanı

Viseroy Lalesi

1637 yılında Hollandalı bir çiçekçi, Viseroy isimindeki tek bir lale soğanını kalifiye bir zanaatkârın yıllık gelirinin 20 katına satmıştı. Buna şahit olan bir kimsenin yazdığına göre sadece 14 gramlık bir lale soğanına akıtılan bu parayla alınabileceklerin listesi şöyleydi: 2 ton tereyağı, 24 ton buğday, 454 kg peynir, gümüş bir kadeh ve hatta bir gemi.

Bu olağanüstü fiyatın ardındaki sebep, laleye ve özellikle de farklı renklerde olanlarına olan talebin arzı geride bırakması sonucu ortaya çıkan fırsatçılıktı. 17. yüzyıl boyunca

yaşanan ve Lale Çılgınlığı olarak isimlendirilen bu dönem özellikle 1633-1637 yılları arasında tavan yapmıştı. Bu yıllarda sıradan orta sınıf aileler bile lale soğanından elde edilecek kârın büyümesine kapılmış ve bu uğurda evlerini barkurlarını gözden çıkarmaya başlamışlardı.

Zaman içinde lalenin kendisini değil üzerinde özelliklerinin yazılı olduğu bir senedi satın almaya başlayan alıcılar, topraktan hiç çıkarmadıkları laleleri ağırlıklarına göre değerlendirmekteydi. Oldukları yerde duran laleler ise tekrar tekrar satılmaktaydı. Lale Çılgınlığı zirveye çıktığında ticaret artık içi boş spekülasyonlardan ibaretti. 1637 başlarında sürekli artan fiyatlar şüphe çekmeye başlayınca piyasası bir anda çöken lale ticareti, pek çok sıradan Hollandalı aileyi iflasa sürüklemişti. Lale Çılgınlığı, bir malın değerinin haddinden fazla şişip bir anda patlayarak piyasayı sarsmasıyla sonlanan ekonomik balonların ilk örneğiydi. Bu açıdan 1720'de patlak veren Güney Denizi balonu veya 1997-2000 arasında yaşanan dot-com balonu gibi daha yakın dönemde yaşanan ekonomik fiyaskolara çok benzemektedir.

İngiltere Kralı I. Charles'ın 59 Katili

27 Ocak 1649'da tam 59 devlet görevlisi Kral I. Charles'ın ölüm emrine imza atıp mühür basmışlardı. Üç gün sonra Whitehall Sarayı'nda kralın kafası uçurulmuş ve parlamentonun lideri General Oliver Cromwell yönetiminde cumhuriyet kurulmuştur. Ölüm emrini imzalayan Cromwell'in başını çektiği ekip parlamenterler arasında yer almaktaydı ve Kral Charles'ın yargılandığı mahkemede de hazır bulunarak kralı İngiltere'ye ihanetten mahkûm etmişlerdi. Buna karşılık kralın asla yanlış yapamayacağını, yetkisini tanrıdan alan bir krala hiçbir mahkemenin söz geçiremeyeceğini hatırlatan I. Charles yargılamanın geçersiz olduğunu iddia etmişti.

1660'ta Charles'ın kendisiyle aynı ismi paylaşan oğlunun II. Charles olarak İngiltere tahtına oturmasıyla Kraliyet Affı ilan edilmiş, kraliyete karşı suç işlemiş herkes affedilerek sadece kralın ölüm emrinin imzacıları olan 59 kişi dışarıda bırakılmıştı. Ardı sıra gerçekleşen mahkemeler neticesinde bunların bazıları halkın gözü önünde asılarak, boğularak ve dört parçaya ayrılarak cezalandırılırken, bazıları da ömür boyu hapse mahkûm edilmiştir. Aralarında Oliver Cromwell'in de bulunduğu artık hayatta olmayanlar ise ölümlerinden sonra yargılanarak mezarlarından çıkarılmış, uzuvları kesilmiş ve başları Westminster Sarayı'nın dışındaki direklere geçirilmiştir.

Nüfusun %11,5'inin Öldürülmesi

Kral I. Charles'ın yargılanmasını, kısa saçları yüzünden "Yuvamlak Kafalar" denen parlamenterler ile Şövalyeler denen kraliyetçiler arasında önce 1642'den 1646'ya ve ardından 1648'den 1649'a kadar süren uzun bir iç savaş süreci izlemiştir. İç savaş kralın hüküm sürdüğü yıllarda ortaya çıkan anayasal ve dini ayrılıklar üzerinde şekillenmiştir. 1629-1640 arasında ülkeyi zorba bir şekilde istediği gibi yöneten I. Charles, kilise törenleriyle ilgili başka değişiklik planlarının yanında kendi yazdığı ve her şeyden yüce tuttuğu yeni Anglikan ibadet kitabını yürürlüğe koymaya çalışarak din adamlarını ve zenginleri korkutmuştur.

Daha önceki iki savaşın ardından kralın 1649'da infaz edilmesinin yol açtığı ve 1642- 1651 yılları arasında süren üçüncü savaşı da hesaba kattığımızda, İngiltere, İskoçya ve İrlanda'da 860.000 insan ölmüştür. Ölümünün sayısı kraliyetin toplam 7,5 milyon olan nüfusunun yüzde 11,5'ini bulmaktaydı.

Edo'nun %60-70'inin Yıkılışı

Bugünkü adıyla Tokyo olan Japon şehri Edo'da Mart 1657'de çıkan büyük yangın, efsaneye bakılırsa, büyü yapılmış bir kimonoyu yakmak isteyen bir rahip tarafından yanlışlıkla çıkarılmıştır. Büyük Meireki Yangını ismi verilen facia, Sumida Nehri'ni ve Nihonbashi Kanalı'nı aşarak Fukagawa ve Kyobashi bölgelerine varıp tüm şehri etkilemiştir. Edo'nun %60-%70'ini yok eden bu yangın sırasında sokakları dolduran cesetleri gömmek için toplu mezarlar kazılmıştır. Kimileri yaşanan kayıplar konusunda Edo'da yaşayan nüfusun yarısına denk gelen 200.000 sayısına işaret etse de, kaybın genel olarak 100.000 kişi olduğu düşünülmektedir. Bu afet sonuçları bakımından 1923'te 150.000 kişinin ölümüne se-

bep olan Büyük Kanyo ismindeki deprem ve sonrasındaki yangın veya 1945'te bu sefer 100.000'den fazla can kaybına yol açan Tokyo bombardımanı ile birlikte düşünülebilir.

Edo'yu tekrar ayağa kaldırması iki yıl alan Tokugawa Şogunluğu ise bu yangını adeta bir fırsata çevirmiş, şehrin düzenini ve özellikle de ticari merkezini yenilemiştir. Güç merkezi Edo'da bulunan Şogunluğun 1603 yılından 1868'teki Meiji Restorasyonuna (bk. sayfa 144) kadar hüküm sürdüğü döneme de "Edo Dönemi" denmektedir.

2 Asırlık İzolasyon

1500'lü yılların ortalarından itibaren Japonya'ya gelen Hristiyan misyonerler ve Avrupalı tüccarlar kendileriyle beraber getirdikleri teknoloji ve silahlar sayesinde çok sıcak karşılanmaktaydılar. Fakat Hristiyanlığın Şogunluğun istikrarına bir tehdit olarak algılanmasıyla birlikte 1639'a kadar olan süreçte tüm misyonerler ve tüccarların çok büyük bir kısmı ülkeden atılmıştır. Sakoku olarak bilinen ve kapalılığı esas alan bu dış siyaset yürürlükte kaldığı iki asır boyunca yabancı devletlerle ilişkileri ciddi şekilde azaltmış ve Japonların ülkeyi terk etmesini yasaklamıştır. Böylece küresel hastalıklardan ve savaş teknolojisinden uzakta kalan Japonya, kendi içinde istikrarı yakalayarak yerel ekonomisini geliştirme şansı bulmuştur. Bu dönemde nüfus artışında ciddi bir hızlanma yaşanan Japonya'da başkent Edo, 1700'e gelindiğinde dünyanın en büyük şehri haline gelmiştir.

13.200 Ev ve 140 Kilisenin Yıkılışı

Edo'daki felaketten 9 yıl sonra patlak veren Büyük Londra Yangını'nda yaşanan can kaybı 5 kişiyle sınırlı kalmış ama şehrin tarihi merkezinin büyük bir kısmı alevlerden etkilen-

miş ve St. Paul Katedrali, 13.000 ev ve 140 kilise tamamen kül olmuştur. 1666'daki bu yangından önce Büyük Londra Yangını olarak bilinen 1212'deki benzer olayda tahminen 12.000 kişi ölmüştür. Southwark bölgesinden şehir merkezine doğru ilerleyen alevlerin 1135'teki diğer bir yangından sonraki onarımı yeni tamamlanmış olan Londra Köprüsü'ne ulaşmasıyla pek çok insan köprüünün iki yakasında büyük bir tehlike içerisinde çaresiz kalmıştır.

45,52 Karatlık Mavi Elmas

1658-1707 yılları arasında Hindistan'da hüküm süren VI. Babür İmparatoru Evrengzib, Güney Hindistan ve Deccan'ı sınırlarına katarak Golconda bölgesindeki dünyanın bilinen ilk elmas madenini ele geçirmek üzere 1686'da harekete geçmiştir. Bu maden yatağında keşfedilen Tavernier Elması olarak da bilinen Mavi Elmas 45,52 karatlık ağırlığıyla dünyayı büyüleyecekti. Önce Fransız krallarınca takılmaya başlanan elmas, 18. yüzyılda İngiltere'ye gelecek ve yeniden kesilecekti. 250 milyon dolara sigortalandırıldığı bildirilen elmas şu anda ABD'nin başkentinde yer alan Smithsonian Ulusal Doğa Tarihi Müzesi'nde sergilenmektedir.

Elmas madeni sayesinde dünyanın en zengin hükümdarı olan Evrengzib Babür İmparatorluğu'nu en geniş sınırlarına kavuşturmuştu. Fakat Evrengzib'in dünya nüfusunun dörtte birini kapsayan liderliği, Hint Maratha Devleti'ne karşı girişilen savaş nedeniyle uzun sürmeyecekti. 1681'da başlayan ve 26 yıl süren bu savaş sırasında Evrengzib'in yarım milyon insan, 50 bin deve ve 30 bin fili barındıran çadır ve çarşılardan oluşan seyyar bir kampla hareket etmesinin ağır sonuçları olmuştu. Kaynaklarını yitiren ülke, açlığa ve hastalığa mahkûm olmuş, ekonomik iflasın eşiğine gelmişti.

Daha önceki Babür İmparatorlarının liberal tavırları-

nın aksine, ülkedeki Hindu çoğunluğa zorla İslam'ı kabul ettirmeye çalışan Evrengzib Hindu tapınaklarını ve ibadet-hanelerini yıktırmış ve 1675'te 9. Sih gurusunu yakalatıp öldürerek Sihleri küstürmüştür. 1707'de öldüğünde geriye hoşnutsuz yığınlar ve bir isyan yuvası bırakan Evrengzib bir bakıma Babür İmparatorluğu'nun 18. yüzyıl ortalarındaki yıkılışının da başlangıcı sayılmalıdır.

Her İngilizin 9 Temel Hakkı

1688'deki Muhteşem Devrim'de aslen bir Katolik olan II. James'in II. William ve II. Mary gibi Protestan hükümdarlar lehine İngiliz tahtından feragat etmesinden bir yıl sonra Parlamento İngiliz İnsan Hakları Bildirgesi'ni kaleme almıştır. Parlamentonun sahip olduğu hakların ve kraliyetin sahip olduğu gücün sınırlarının altını çizen bu belge, Amerikan Haklar Bildirgesi de dahil dünya genelindeki anayasal hukuk rejimlerini etkileyecekti. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Birleşmiş Millet İnsan Hakları Bildirgesi gibi 20. yüzyılda yazılan metinlerde de etkisini sürdürdüğü açıktır.

İngiliz İnsan Hakları Bildirgesi'ne göre her İngilizin sahip olması gereken dokuz temel hak şunlardır: Kralın hukuka müdahale yetkisinin elinden alınması, vergi toplanmasının kralın yetkisinden çıkarılması, milletvekillerinin seçimine kralın karışmaması, cezalandırılma korkusu olmadan krala dilekçe yazma özgürlüğü, düzenli ordunun kurulmasının parlamentonun onayına bırakılması, halkın öz savunma için silahlanma hakkı, mahkemelerde rüşvetin son bulması ve adil yargılanma hakkı, aşırı ve işkenceli cezalandırılmaya son verilmesi. Bunlara daha sonra eklenen bir maddeyle ayrıca Papa'ya bağlı Katoliklerin İngiliz tahtına yerleşmesi yasaklanmıştır.

Çiçek Hastalığından Yılda 400.000 Ölüm

17. ve 18. yüzyıllar boyunca Avrupa'nın en çok korkulan hastalığı olan çiçek hastalığı, aşısı bulununcaya kadar diğer hastalıklardan çok daha fazla ölüme sebep olmuştur. Rusya'nın batısından itibaren Avrupa topraklarında yılda 400.000 insanın canına mal olurken, 18. yüzyıl boyunca İngiltere'de gerçekleşen her on ölüm vakasından birinin de nedenini oluşturmaktaydı.

Son derece bulaşıcı olan ve insanların yüzleri ve uzuvlarında su çiçeği denen çukur kabarcıklar yaratan bu hastalığın en ölümcül versiyonu, çoğu çocuk olan kurbanlarının yüzde doksanının hayatına mal olmaktaydı. Hastalıktan kurtulmayı başaranlar ise yaşam boyu çirkinlikle, hatta körlükle yazgılıydı.

Binlerce yıldır var olan çiçek hastalığı, 2. yüzyılda Çin'in belli kısımlarında olduğu gibi küçük çaplı kalmış, 16. yüzyılın başlarına kadar Avrupa'da yaygın bir şekilde görülmemiştir. En dehşetli ölümcül hastalık olarak vebanın yerini alan hastalık, 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupa'da sık sık salgınlar yaratmıştır.

1796'da Edward Jenner isimindeki bir İngiliz doktor, ineklerde görülen hafif bir çiçek hastalığını sağlıklı bir çocuğa enjekte etmeyi deneyerek çiçek hastalığı aşısını keşfetmiştir. 19. yüzyıl boyunca pek çok ülkede aşılama programlarının kurumsallaşmasıyla birlikte Avrupa ülkelerinin çoğunda salgın olma özelliğini 20. yüzyılın başında kaybetmiştir. Ortadan kaldırılması Birleşik Krallık'ta 1934'te, SSCB'de 1936'da, Amerika Birleşik Devletleri'nde 1949'da ve Çin'de 1961'de gerçekleşirken, Birleşmiş Milletlerin hastalığın nihayet tamamen yok olduğunu açıklaması 1980 yılını bulmuştur. Jenner'in bağışıklık konusundaki bu hizmeti, muhtemelen başka pek çok insanınkinden daha çok hayat kurtarmıştır.

12,4 Milyon Köle

Karayipler, Kuzey Amerika ve Güney Amerika'da yer alan şeker, pamuk ve tütün plantasyonlarında çalıştırılmak üzere Afrika'nın doğu kıyısından alınarak Atlantik üzerinden taşınan kölelerin sayısı tahminen 12,4 milyondur.

Köle ticareti genellikle üçgen şeklinde bir güzergâh izlemekteydi. Avrupa'dan yola çıkan gemiler önce Batı Afrika'ya varıp imal edilmiş ürünleri ve Batı Afrika yerlilerinin köle yakalamakta kullandığı silahları verip karşılığında köle elde etmekteydiler. Bu noktadan sonra köleleri Amerika'ya taşıyan gemiler kolonilerde üretilen şeker gibi malları yüklenip Avrupa'ya geri dönmekteydiler.

Yeni Dünya'ya olan yolculukları sırasında 2 milyona yakın kölenin öldüğü düşünülmektedir. Üstelik bu rakam Afrika kıyısında esir bekletildikleri kafeslerde veya Afrika savaşları sırasında kıyıya yapılan yürüyüşlerde ölen milyonları hesaba katmamaktadır.

Franklar, Vikingler ve Müslüman Arapların fethettikleri bölgelerdeki milyonları köleleştirdikleri Orta Çağ'ın başlangıcına kıyasla Avrupalıların Afrika'yla ilk temaslarında kölecilik son derece azdı. Atlantik'teki köle ticaretini esasen Portekizli ve İspanyollar başlatmış; Hollandalılar, İngilizler ve Fransızlar gibi diğer denizci milletler de onları izlemişti.

17. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, Afrika'nın batı kıyısını dolduran ve sayıları kırkın üzerinde olan köle kalelerinden Meksika'ya 40 bin ve Peru'ya 30 bin köle taşınmıştı. 18. yüzyılda köle ticaretinin büyük bir hız kazanmasıyla beraber 1740 yılına gelindiğinde Güney Carolina'da, Maryland ve Virginia'daki tütün plantasyonlarında her bir özgür beyaza karşılık 2 köle bulunmaktaydı. 17. ve 19. yüzyıllarda Karayiplerdeki İngiliz, Fransız ve Hollanda plantasyonlarına gönderilen kölelerin sayısı 2 milyon civarındayken, 2,5 milyona yaklaşan daha fazla sayıdaki bir grup da 1550-1800 yılları arasında Brezilya'daki Portekiz kolonisine götürülmüştü.

Ortalama Yaşam Süresi Sadece 23

1500 yılında Portekiz tarafından ele geçirilip şeker plantasyonları kurulan Brezilya, 1600'e gelindiğinde dünyanın birinci şeker üreticisi konumuna gelmişti. Şeker kamışı kesimi ve haşlaması çok yıpratıcı olduğundan köle emeğine dayanan Brezilya ekonomisi, zaman içinde madencilik ve kahve üretimiyle çeşitlense de, göçmen işçi yerine köle kullanılmaya devam etmiştir. Genel olarak çok kötü koşullarda hatta ölene kadar çalıştırılan Brezilyalı köleler arasında ortalama yaşam süresi 1850'ler gibi geç bir tarihte bile sadece 23'tü. İktisadi mantığa uygun olarak düşünen köle sahipleri için, kölelerin koşullarını iyileştirmek ve aile kurmalarının önünü açmak yerine 5 veya 6 yılda bir köle değiştirmek daha ucuza gelmekteydi.

3-5 Milyon Nüfuslu Ashanti İmparatorluğu

Batı Afrika'daki Ashanti İmparatorluğu altın, kola cevizi ve köle ticareti sayesinde 18. ve 19. yüzyıllarda büyük bir servet kazanmıştır. Köleler Altın Sahili boyunca kurulmuş Avrupa ticaret noktalarına Avrupa'da imal edilmiş ürünler ve silahlar karşılığında satılmaktaydı. Günümüz sınırlarıyla konuşursak Gana'nın güneyi, Togo ve Altın Sahili'ni kapsayan ve 3 ila 5 milyon arası bir nüfusa ev sahipliği yapan Shanti İmparatorluğu, Kumasi'deki güçlü bir merkezi yönetimle idare edilmekteydi. Batı Afrika'da bir yerleşime sahip olmakta direten İngilizlerle önce 1824-1831 yılları arasında ve sonra da 1874'de bir dizi silahlı çatışmaya giren Ashanti Devleti, İngilizlerin başkent Kumasi'yi ele geçirip yakmasını engelleyememiştir. 1895 yılından itibaren yaşanan sıkıntılar sonucunda Britanya Krallığı, Ashanti İmparatorluğu'nu 1901 yılında tamamen ilhak etmiştir.

Rusya'nın Gaz ve Kömür Rezervlerinin %90'ı

19. yüzyılda Avrupa'nın önemli güçleri arasına katılan Rusya, Baltık Denizi'nden Pasifik Okyanusu'na kadar 12.000 km boyunca uzanan geniş topraklara sahipti. En önemlisi de, dünyanın en büyük nikel, kurşun, elmas, gümüş ve çinko kaynaklarına sahip olan ve mineraller bakımından sıradışı derecede zengin bir bölge olan Sibirya'yı elinde bulundurmasıydı. Rus doğal gaz ve kömür rezervlerinin %90'ı ve petrol yataklarının %80'ini barındıran Sibirya olmadan, Rusya'nın bugün olduğu gibi bir enerji devi haline gelmesi söz konusu olamazdı.

Bundan önceki 2 asır, Rusya'nın küçük bir Moskova Prensiği'nden çokuluslu bir imparatorluğa dönüşmesine şahit olmuştur. Korkunç lakabıyla bilinen ve 1547'de ilk Rus Çarı olarak tahta oturan IV. İvan Moğollara karşı düzenlediği seferlerle ve Güneydoğu Sibirya'yı ilhak etmesiyle sınırları genişletmiştir. 17. yüzyılda görülen genişleme sırasında, çoğunlukla Ukrayna ve Güney Rusya'dan gelen bir Doğu Slav halkı olan ve kürk ticareti için avcılık yapan Kazakların öncülüğünde Rus yerleşimleri kurulmuştur.

1682'den itibaren ülkeyi üvey kardeşi V. İvan'la birlikte yönetmeye başlayan Büyük Petro 1696-1725 yılları arasında ipleri tamamen kendi eline alarak Rusya İmparatorluğu'nu dünyada yükselişe geçirmiştir. 1721'de Büyük Kuzey Savaşı'nda İsveç'i yenilgiye uğratarak Baltık Denizi'ne erişen Rusya, ilerleyerek Estonya, Letonya ve Finlandiya'nın bazı kısımlarını da topraklarına katmak suretiyle büyümeyi sürdürmüştür. Ayrıca imparatorluğu Batılılaştırma kampanyası güden Peter, Baltık Denizi kıyısında "Batı"ya açılan pencere' olarak anılan St. Petersburg isminde yeni bir başkent kurmuştur.

Büyük Katerina devrinde (1762-1796) sınırları ve nüfuzunu genişletmeye devam eden Rusya, bir taraftan

Polonya'yı hâkimiyeti altına almış, bir taraftan da Osmanlı Türklerine karşı kazandığı zaferlerle Kırım'ı ilhak edip Karadeniz ve Hazar Denizi boyunca uzanan geniş alanları kolonileştirmiştir.

83.000 Kişilik Prusya Ordusu

İlk kez 1701 yılında bir devlet olduğunu ilan eden Prusya, 18. yüzyılda önemli bir askeri güç halini almıştır. Ülkenin ikinci kralı I. Frederick William, tahtta oturduğu yılların büyük bir kısmını Prusya ordusunu son derece etkili bir savaş makinesine dönüştürmeye adanmıştır. 1713'te saltanatının hemen başında Prusya Ordusu'nun 38.000 kişi olan mevcudiyetini, hayatının son bulduğu 1740'a kadar 83.000 kişiye çıkarmıştır. Bu rakam, 2,2 milyon kişilik Prusya nüfusu içerisinde yüzde dörde denk gelmekteydi ve oran olarak Avusturya ve Fransa'daki orduların iki katından fazlaydı.

Bu askeri başarı tüm devlet yapısının savaş koşullarına göre şekillenmesiyle sağlanmıştır. Getirilen kanton sistemi uyarınca, tüm erkek köylülerin subaylık yapacak olan soyluların altında askerlik hizmetlerini yerine getirmeleri zorunlu kılınmıştır. Büyük lakaplı II. Frederick, babasından miras kalan geniş, disiplinli ve finansal açıdan rasyonel ve etkili bir yönetime sahip olan bu orduyla Prusya'nın Avrupa'daki pozisyonunu pekiştirmiştir. Daha önce Avusturya'ya ait olan Silezya'yı 1740 yılında ele geçiren II. Frederick, Avusturya Veraset Savaşları (1740-1748) ve Yedi Yıl Savaşları (1756-1763) sırasında da zengin kaynaklara sahip bu vilayeti muhafaza etmeyi başarmıştır. 1757'deki Rossbach Muharebesi'nde saflarında 80.000 kişiden fazla asker bulunan Fransa-Avusturya ittifak kuvvetini, 30.000 kişilik Prusya ordusuyla mağlup etmiştir.

İmparator'un 4 Serveti

1644 yılından beri Çin'i yönetmekte olan Qing (Mançu) Hanedanlığının dördüncü imparatoru olan Qianlong, Çin'in en uzun süre tahtta kalan imparatorlarından biri olmuştur. 60 yıllık iktidarında (1735-1796) Çin sınırlarını üçe katlayıp neredeyse bugünkü genişliğine ulaştırarak Qing Hanedanlığını gücünün zirvesine ulaştırmıştır. Çok başarılı bir general olan Qianlong, Orta Asya'daki Moğol gücünü kırarak Tayvan, Mançurya, Tibet ve Türkistan'a ek olarak günümüzde Sincan-Uygur Özerk Bölgesi olarak bilinen geniş toprakları ele geçirmiştir.

İç politikada üretimin ve tarımsal gelişmenin önü açılarak imparatorluğun refahı ve Avrupa'yla olan ticareti geliştirilmiştir. 18. yüzyılın sonuna gelindiğinde Çin nüfusu hızla artarak 300 milyona yaklaşmıştır.

Yaşamı boyunca 40.000 şiir yazmış meşhur bir hattat ve şair olan Qianlong aynı zamanda antik eser, seramik ve güzel sanatlar koleksiyonculuğu yapmıştı. Sanat dünyasının hamisi Qianlong'un destek vermekten hoşlandığı uzun edebi metinlerden biri de adı "Dört Servet Kitabı" anlamına gelen *Sikuquanshu* idi. 36.275 el yazması ciltten oluşan bu eserin büyük bir kısmı hanedanlığın başarısına ve Qianlong'un tahtının refahına adanmıştı. *Sikuquanshu* 5.000 yıllık Çin tarihinin temel metinlerini ve "Dört Servet" olarak adlandırılan dört geleneksel edebi türü (eski dil, tarih, felsefe ve edebiyat) bir araya getiren ansiklopedik bir derlemedir.

Çin tarihini anlatan en geniş kitap koleksiyonu olan *Sikuquanshu*'yu incelemek, sıralamak ve 7 kopyasını çıkarmak için tam 3.800 kişi 1772'den başlayarak 15 sene çalışmıştır. 800 milyon kelimeyle insanlık tarihinin en uzun antolojisi olan eser, bu unvanını sadece son süreçte 2,6 milyar kelime içeren İngilizce Vikipedi'ye kaptırmıştır.

250'ye Karşı 1

Qing Hanedanlığı, Çin nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Hanlar tarafından değil, bugün Mançurya olarak anılan bölgenin sakinleri tarafından kurulmuştur. Çok küçük bir etnik azınlık olan bu grup, Hanların 250'de 1'iydi..

Tac Mahal'in Masrafının 2 Katı

1739'da İran hükümdarı Nadir Şah, Delhi'ye yürüyüp şehrin yaklaşık 30 bin sakinini katliamdan geçirdikten sonra, içerisinde Babürlerin efsanevi Tavus Kuşu Tahtı ve daha sonra İngiliz Kraliyet mücevherleri arasına yerleşecek olan Koh-i-Nur Elmasının da bulunduğu büyük miktarda hazineyi yağmalamıştır.

Tavus Kuşu Tahtı

Tavus Kuşu Tahtı olarak bilinen ünlü altın taht esasen Babür İmparatoru Şah-ı Cihan (bk. sayfa 96) için yapılmıştı. Üzerinde elmaslar, yakutlar ve diğer değerli taşlarla donatılmış yıldız kaplamalı tavus kuşu kuyrukları bulunan taht, mücevherlerle süslü altın bir ayaklık üzerinde yer almaktaydı. Üzerinde oyma halde 1.150 kg altın ve 230 kg değerli taş bulunan taht yine Şah-ı Cihan'ın

yaptırdığı Tac Mahal'in iki katı masrafa sebep olmuştur. 2000 yılında geriye dönük bir hesaplamayla 804 milyon dolar değer biçilen taht, tarihin en pahalı hazinesidir.

Sıklıkla "İran'ın Napolyon'u" olarak anılan Nadir Şah, 1736 tarihinde 200 yıllık Safevi Hanedanlığını devirip İran tahtını ele geçirmiştir. Özellikle İran'ın baş düşmanı Osmanlılara karşı düzenlediği askeri seferlerle İran'ı eski

gücüne kavuşturmuş, kısa sürede bugünkü İran'ı, Irak'ı, Afganistan'ı, Pakistan'ı, Umman'ı, Orta Asya'nın bazı bölgelerini ve Kafkasya bölgesini almıştır. Hindistan seferiyle gücünün doruk noktasına ulaşan Nadir, kısa bir süre içerisinde sağlığını kaybedecek ve kendisini öldürmesinden şüphelendiği öz oğlunu kör ettirecek kadar despotik bir lidere dönüşecekti.

Nadir Şah 1747'de korumalarından biri tarafından öldürülünce kurduğu imparatorluk bir anda dağılmıştır. Bunu izleyen karışıklık sırasında ortadan kaybolan Tavus Kuşu Tahtı muhtemelen sökülmüş ve değerli taş ve madenler bir sürü yere dağılmıştır. Sonraki şahlar için reproduksiyonları yapılan bu taht Fars veya İran monarşisinin sembolü olarak günümüze kadar gelmiştir.

45 Kg Lahana Turşusu

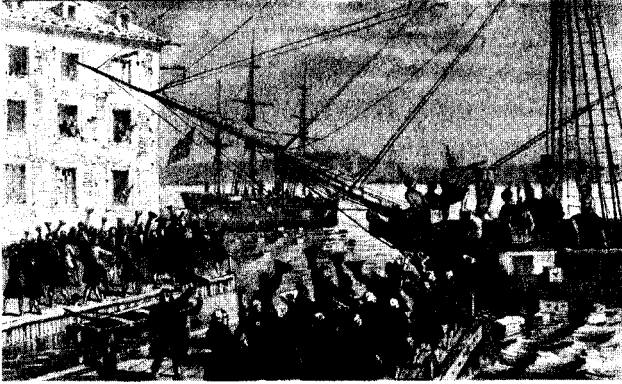
18. yüzyılda iskorbüt olarak da bilinen C vitamini eksikliği hastalığı herhangi bir düşman saldırısından daha fazla İngiliz denizcinin ölümüne sebep olmuştur. Taze meyve ve sebze stoklarının hızla tükendiği uzun gemi yolculuklarında hastalık o kadar yaygındı ki genellikle yolcuların yarısı hayatını kaybetmekteydi. Vasco de Gama (bk. sayfa 75-76 ve 87) 170 kişilik mürettebatından 166'sını, Magellan ise 230 kişilik ekibinden 208'ini iskorbüt yüzünden kaybetmişti. 1500 ve 1800 yılları arasında bu hastalık yüzünden ölen denizcilerin sayısının 2 milyonu bulduğu tahmin edilmektedir.

Gerçek sorun hastalığın nasıl ortaya çıktığını bilen kimse olmamasıydı; çünkü belirtileri o kadar çeşitliydi ki bazen frengi, dizanteri ve hatta delilikle bile karıştırılmaktaydı. 1753 yılında İskoç donanmasında cerrah olarak çalışan James Lind, hastalığın portakal ve limon tüketildiği oranda durduğunu ve iyileştiğini göstermişti. 1768-1761 yıllarında

deniz yoluyla dünyanın etrafını dolaşırken bu çözümün doğruluğunu Kaptan Cook ispatlayacaktı. İdman yapmaya ve hem kendilerini hem de eşyalarını temiz tutmaya teşvik ettiği denizcilerine 45 kg lahana turşusu ve limon suyuyla özel olarak hazırlanan tayın hazırlamıştı. Sonuç olarak yolculuk sırasında mürettebattan bir kişi bile hayatını kaybetmemişti.

Bunun ardından gemilerdeki narenciye tüketimi o kadar artmıştır ki Kraliyet Donanması tarafından zorla limon suyu içirilen İngiliz gemicilerine “limonlu” lakabı takılmıştı.

342 Sandık Çay

1773 yılında Boston Limanı'nda çayın denize dökülmesi

16 Aralık 1773'te şu anda Boston Çay Partisi olarak kutlanan ani bir baskınla Mohavk Kızılderilileri gibi giyinmiş yaklaşık 166 Kuzey Amerikalı beyaz, Boston Limanı'na demirli 3 gemiden 342 sandık çayı iskeleye indirip denize boşaltmıştır. Denize dökülen 40 kg çayın fiyatının bugün yaklaşık 1 milyon Amerikan dolarına denk gelen 10.000 dolar olduğu tahmin edilmektedir. Bu son derece değerli kargonun kasti olarak denize dökülmesi Boston'a bir yıllık çay parasını kaybettirirse de ileride Kuzey Amerika kolonilerine bağımsızlıklarını kazandıracaktı.

Bu olay aslında hep çok sıkıntılı bir konu olan vergi meselesinden ve Amerikalıların İngiliz Parlamentosu'ndaki temsilcilerinin azlığından kaynaklanan Amerika kolonileri ile İngiltere arasındaki kızışmanın bir belirtisiydi. Yaşanan bu krizden önce, masraflı geçen Yedi Yıl Savaşları (1756-1763) yüzünden borcu ikiye katlanan İngiliz Hükümeti'nin çeşitli ürünlere vergi koyma hamlesi büyük bir tepkiye sebep olmuş ve 1770 yılında çay vergisi hariç tüm vergiler geri çekilmişti. Bu geri adım hem kolonilerin kraliyete bağlılığını sağlamak hem de Amerika'daki çay satışlarını etkili bir biçimde tekelinde bulunduran Doğu Hindistan Şirketi'nin iflasını engellemek için atılmıştı. Şirket farkında olmayarak tam tamına 7,7 milyon kg çay stoklamıştı ve pazar aramaktaydı.

Baskına cevaben İngiliz Hükümeti, Boston Limanı'nı kapatmış ve yerel hükümetin gücünü kısıtlamıştı. Kolonilerdeki insanlar, İngiltere Kralı III. George'un vergi konusunda taviz vermemesi ve şikâyetlerini dinlememesi üzerine silahlı direnişe başlamış ve bu, 1776 yılında topyekûn savaşa dönüşmüştür. Kısmen aydınlanmaya yön veren liberal fikirlerden kısmen de basımıyla adeta bir bomba etkisi yaratan ve İngiliz Yönetimi'ne karşı özgürlüğü savunan Thomas Paine'in *Sağduyu* romanından etkilenen halk gittikçe bağımsızlık düşüncesine sarılmıştır.

Barışçıl bir çözüm imkânının ortadan kalkmasıyla bir araya gelen 13 Amerikan kolonisi 4 Temmuz 1776'da imzaladıkları Bağımsızlık Sözleşmesi'yle kendilerini "İngiltere Krallığı'na olan tüm bağılıklarını feshetmiş özgür ve bağımsız devletler" olarak tanımlamışlardır. Fakat İngiltere'nin bunu kabul etmeye yanaşmaması üzerine savaş beş yıl daha devam etmiştir. Her bir askeri için yılda bir tonun üçte biri oranında iâşe taşıması gereken İngiltere bir yandan da savaştığı coğrafyanın bilgisine hâkim olamamakta ve kendisine düşman bir toplum içinde bulunmaktaydı. Bunun sonucunda sık sık elde ettiği zaferlere rağmen, Başkomutan George Washington'un ordularını bir türlü yok edememiştir.

Bağımsızlık Savaşı sırasında 25.000 kadar Amerikan askerinin öldüğü tahmin edilmektedir; fakat bu ölümlerin sadece üçte biri savaş meydanında gerçekleşmiştir. Üçte ikisi hastalıklardan hayatını kaybetmişti ve eğer Washington 1777'de birliklerine çiçek hastalığı aşısı yaptırmasaydı, ölüm oranlarının çok daha yüksek çıkması işten bile değildi. Neredeyse beşte biri İngiltere Krallığı'na bağlı kalan beyaz Amerikalılardan binlercesi savaşa İngiliz tarafında katılım göstermiştir. 1750 yılında Amerikan kolonilerindeki sayıları 230.000 civarında olan ve gittikçe artarak 1810'da bir milyonu aşan Afrika asıllı Amerikalılar ise, aralarından bazıları elde edilecek bağımsızlığın köleci sistemi güçlendireceğine dair endişelendiğinden, savaşa her iki taraftan da dahil olmuşlardır.

Savaşın dönüm noktası Fransa'nın devrimciler lehinde savaşa katılmasıyla 1778'de gerçekleşmiştir ve İspanya da bir yıl sonra Fransa örneğini izlemiştir. 1781'de bir Amerikan-Fransız birliğinin Yorktown Virginia'daki son büyük savaşı kazanarak 7.000'den fazla İngiliz askeri esir etmesinden sonra, 1783'te imzalanan Paris Antlaşması'yla Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlığı sonunda resmen tanınmıştır. Fransa ise ileride Fransız Devrimi'nin (bk. sayfa 188) patlak vermesine sebep olacak büyük bir borca sürüklenmiştir.

55 Temsilci

Amerika'ya temsili demokrasiyi getiren Amerikan Anayasası 1787'de 55 temsilci tarafından planlanıp hazırlanmıştır. Bu temsilciler arasında, Amerika'nın Kurucu Babaları olarak da bilinen George Washington, Thomas Jefferson, James Madison ve Benjamin Franklin gibi aydınlar bulunmaktaydı. Amerikan Anayasası, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren tam 27 kez değişikliğe uğramıştır.

13 Şerit

1777'de toplanan Kıta Kongresi'nin onayladığı Bayrak Kararı'nda, İngiltere Krallığı'na bağlı Doğu Hindistan Şirketi'ninkine çok yakın bir tasarıma sahip yeni Amerikan bayrağı şu şekilde belirlenmiştir: "13 birleşik devletin bayrağının beyaz ve kırmızı renkli 13 şeritten oluşmasına ve birliğin mavi bir zemin üzerindeki 13 yıldızdan oluşan bir takımyıldızla temsil edilmesine karar verilmiştir." O günden itibaren Amerika Birleşik Devletleri batıya doğru genişledikçe Amerikan ulusal bayrağına yeni yıldızlar eklenmiştir. Hawaii'yi temsilen 1960'ta eklenen sonuncu yıldızla beraber bayrağın üzerindeki yıldız sayısı 50'ye ulaşmıştır.

3 Sosyal Tabaka

Fransız Kralı XVI. Louis'nin çağrısıyla 5 Mayıs 1789 Pazar günü 175 yıl aradan sonra ilk kez toplanan Genel Meclis, Fransa'nın üç sosyal sınıfını temsilen din adamlarından, soylulardan ve üçüncü tabaka olarak bilinen halkın geri kalanından oluşmaktaydı. Vergi ödemekten muaf olan öncelikli iki gruptan din adamları yaklaşık 10.000 kişi, soylular ise yaklaşık 400.000 kişiydi. Zengin orta sınıflardan emekçi köylülere kadar geniş bir kitleyi kapsayan üçüncü tabaka ise aşağı yukarı 25 milyonu bulmaktaydı. Dahası, pek çok Fransız kasabasının vergi muafiyeti olduğundan, esas vergi yükünü bu tabakanın da en fakirleri olan çiftçiler, köylüler ve işçiler üstlenmekteydi.

Aralarında özellikle Amerikalı isyancılara yardım edilen Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın da bulunduğu masraflı savaşlar sonucunda baş gösteren finansal kriz, Fransa Kralı'nı vergileri artırmak amacıyla Genel Meclisi toplamak zorunda bırakmıştı. Bu sırada 1780'lerde elde edilen kötü hasat yiyecek fiyatlarında yükselişe ve halk arasında artan bir yoksulluğa neden olmuştu. 1700'de 19 milyon olan Fransız nüfusu bu yıllarda 24-26 milyona ulaşmış, buna rağmen besin üretiminde

bu artışa paralel bir büyüme yakalanamamıştı. Hasatta çok sık görülen sadece %10'luk düşüşler bile insanların açlığa sürüklenmesine neden olmaktaydı.

Genel Meclis toplandığında, halkın %97'sini oluşturan üçüncü tabakayı temsil eden delegeler; soylular ve din adamları karşısında çok az bir etkiye sahip olduklarından yakınmışlardır. Bunun ardından üçüncü tabakanın burjuva önderleri, aydınlanmanın liberal fikirlerinden ve politik temsildeki eşitsizlikten yola çıkarak Genel Meclis'ten kopmuş, Ulusal Meclis'te toplanmaya karar vermişlerdir.

Ulusal Meclis'in kurulmasını sevinçle karşılayan Paris halkı, 14 Temmuz 1789 günü eski bir kale olarak otoritenin sembolü haline gelmiş Bastille Kalesi'ni basmıştır. Şiddet şehirlerden nüfusun yüzde sekseninin yaşadığı kırsal bölgelere yayıldıkça, Ulusal Meclis bir taraftan soylulara tanınan vergi muafiyeti gibi ayrıcalıkları kaldırırken bir taraftan da kiliseye ödenen ve mahsulün 1/10'una denk gelen zorunlu öşür vergisini iptal etmiştir. Ayrıca Meclis, tüm insanların hukuk önünde eşit olduğunu, özgürlüğün ve zulme karşı direnmenin en doğal insan hakkı olduğunu belirten prensiplerden oluşan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisini onaylamıştır. Bu bildiri, Fransız Devrimi'nin "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik" ana sloganında da özetlenmiştir.

Yükselen askeri tehditler karşısında daha sert politikalara başvurulmuş ve monarşi kaldırılarak yerine 1792'de cumhuriyet kurulmuştur. 1793 yılında ise Kral XVI. Louis ve Kraliçe Marie Antoinette infaz edilmiştir. Maksimilien Robespierre önderliğindeki radikal Jakoben hükümet iş başına geçince yaklaşık 45.000 insanın ölümle cezalandırıldığı bir terör kampanyası gerçekleştirilmiştir. Başlatılan bu terör Robespierre'in kendisinin de infaz edilmesinden sonra sona ermiştir. Bundan sonra gücü eline alan Direktuar*, 1799'da Korsikalı General Napolyon Bonaparte'ın ortaya çıkışına kadar Fransız Devleti'ni bizzat yönetmiştir.

* Fransız İhtilali'nden sonra ortaya çıkan yönetim şekli. (e.n.)

1792 ya da 1. Yıl

Takvimi dini ve monarşiye dair unsurlardan arındırıp ondalık sisteme çevirmek amacıyla yeni bir takvim düzenleyen Fransız devrimcileri, bir yılı her biri tam 30 günden oluşan 12 aya ayırmışlardı. Etki alanı çoğunlukla Paris'le sınırlı kalan bu takvimde haftalar bir gün çalışıp bir gün dinlenilen 10 günden, günler 10 saatten, saatler 100 dakikadan ve dakikalar da 100 saniyeden oluşmaktaydı.

Şair ve gazeteci Fabre d'Eglantine'in doğadan ve Fransa'nın genel ikliminden ilham alarak isimlendirdiği aylar şu şekilde sıralanmaktaydı: Vendemiaire (üzüm hasadı), brumaire (sis), frimaire (ayaz), nivose (karlı), pluviöse (yağmurlu), ventose (rüzgârlı), germination (filizlenme), floreal (çiçek), prairial (otlak), messidor (hasat), thermidor (sıcak) ve fructidor (meyve). Britanya'daki hiciv ustaları bu takvimle dalga geçmişler ve Fransa'nın dört mevsimi için yeni isimler uydurmakta gecikmemişlerdir: Hırıltılı, Hapşırma ve Dondurucu; Kaymalı, Sızıntılı, Akıtmalı; Yağmurlu, Çiçekli ve Okşamalı; Buğdaylı, Sıcaklamalı ve Şekerlemeli. Monarşinin kaldırıldığı günü ilk gün olarak kabul eden ve yılları saymaya tekrar birden başlayıp 1792'yi 1. yıl olarak kabul eden bu takvim, Fransız hükümeti tarafından 12 yıl boyunca kullanımda tutulmuştur.

4 kg Yün

18. yüzyılda Britanya çok farklı bir isyanın kıpırtılarını hissetmekteydi. Tarımda yaşanan devrim nüfus patlamasını teşvik edecek ve çok büyük sosyal ve ekonomik dönüşümleri beraberinde getirecekti.

1750 ve 1850 yılları arasında İngiltere'nin tarımsal üretiminde çoğunlukla kullanıma sokulan yeni teknolojiler sayesinde hiç beklenmedik bir büyüme yaşanmıştır. Yeni bes-

leme teknikleriyle daha büyük ve iyi kalitede hayvanlar elde edilmiştir. Örneğin sığır ve kuzunun ağırlığı 1700 yılından 1800 yılına gelene kadar iki katına yükselmiştir. Ayrıca seçici besleme üretimi kamçulamıştır. 18. yüzyılda bir koyun, Orta Çağ'dakinin tam altı katı yani 4 kg yün vermektedir.

Tarımsal devrimi hazırlayan diğer gelişmeler ise şöyledir: Daha önce açık alanlarda bulunan Britanya'daki çiftlik arazisinin dörtte birinin çitle döşenerek daha büyük ve üretken alanlara dönüştürülmesi, Jethro Tull'ın geliştirdiği tohum ekme makinesiyle tohum çimlendirmedeki artış, hem topraktan alınan ekini ve hayvan yemlerini hem de toprağın verimliliğini artıran dört arazi arasında nöbetleşe ekim sistemi.

1.000 Pamuk İpliğini Eğirmek

Tarımsal üretimdeki büyük artış imalattaki dönüşüme, yani Endüstri Devrimi'ne hız vermiştir. Bu dönüşümün merkezinde, 1700'lerde Britanya'nın milli gelirinin yaklaşık onda birini sağlayan ve makineleşmekte olan pamuk endüstrisi yer almaktaydı.

Yüzyıllar boyunca kumaş eğirme ve dokuma işi, bir "ev endüstrisi" olarak el emeğiyle insanların evlerinde yapılmaktaydı. Bu işlem yeni makinelerin ortaya çıkmasıyla büyük bir hız kazanacaktı. Yeni icat edilen makinelerden biri olan James Hargreaves'in 1770'te patentini aldığı "Dokumacı Jenny", sahip olduğu geniş eksen sayesinde 8 pamuk ipliğini birden toplayabilmekte iken, Samuel Crompton'ın 10 yıl sonra bulduğu buhar veya su gücüyle çalışan makine tek seferde tam 1.000 iplik işleyebilmekteydi.

Girişimci iş adamları hem bu yeni makineleri yerleştirmek için fabrikalar hem de onları imal etmek ve çalıştırmak için gerekli ham maddeleri üreten demirhaneler ve kömür

madenleri inşa etmişlerdir. İngiltere’de bulunan pek çok maden, değirmen ve fabrikanın enerji ihtiyacı 1782’de James Watt tarafından icat edilen buharlı motorlarla sağlanmaktaydı. Buharlı motorlar 19. yüzyılın başlarından itibaren lokomotiflerin çalıştırılmasında kullanılacak ve 1855’e gelindiğinde binlerce kilometrelik bir demir yolu ağı adeta bir yılan gibi ülkeyi saracaktı.

Ortalama Yaşam Süresi: 18,5 Yıl

İşçilerin kırsal bölgelerden fabrikalar ve madenler etrafında gelişmekte olan kasabalara göç etmesiyle başlayan şehirleşme endüstrileşmeye eşlik etmiş ve 1850 yılına gelindiğinde Britanya nüfusunun yarısı şehirlerde yaşar hale gelmiştir. Fakat bu, ev endüstrisinin mevsimlik işlerinden kopup fabrikanın korkunç yüzüyle karşılaşan insanlara daha iyi çalışma koşulları sunmamıştır. Bazı tahminlere göre 18. yüzyılda İngiltere’de yıllık iş günü sayısı 250’den neredeyse günümüzle aynı sayılabilecek 350’ye yükselmiştir. Bu sayı, Orta Çağ’daki bir tarım işçisi için ise 250’nin çok çok altındaydı.

Çocuk işçilerin de yaygın olarak kullanıldığı fabrikalarda bir süreden sonra çalışma koşullarını iyileştiren yeniliklere başvurulmuş ve çocuk emeğinin kullanılmasına karşı yasalar çıkarılmıştır. Hızla büyüyen kentlerdeki konutların son derece dar ve kirli olması özellikle kolera ve tifüs gibi hastalıkların baş göstermesine ve şehirli fakir kitleler arasında ortalama yaşam süresinin çok düşük olmasına neden olmaktaydı. 18. yüzyıl ortalarında Dudley’de çalışan bir işçinin ömrü, Britanya’da Bronz Çağı’ndan beri görülmedik derecede düşüktü ve sadece 18,5 yıldı. O yıllarda pek çok Afrikalı köle daha uzun ömürler sürmekteydi.

778 Mahkûm

Yaklaşık 778 İngiliz mahkûm, 443 denizci, 211 bahriyeli ve bunların aileleriyle birlikte resmi görevlileri taşıyan 11 gemilik bir filo 1788'de Avustralya'nın doğu sahiline varmıştır. Önce Botany Körfezi'ne çıkan gemiler, sonrasında Sidney Koyu olarak isimlendirdikleri daha uygun bir doğal limana geçmişlerdir. Böylece, 26 Ocak 1788'de Avustralya'ya yerleşimler resmen başlamıştır.

Bu tarihten 18 yıl önce, Kaptan James Cook ve adamları da Botany Körfezi'ne çıkmışlardı. Bunlar Avustralya'nın batı ve kuzey sahilleri arasında mekik dokuyan Hollandalıların aksine doğu kıyısına adım atan ilk Avrupalılardı. Cook, Galler'in güney sahiline benzettiği Avustralya'nın doğu kıyısını "Yeni Güney Galler" olarak isimlendirip tamamını İngiltere Krallığı'na bağlamıştı. Pasifik Okyanusu'na gerçekleştirdiği toplam 3 sefer sırasında Cook, Haiti'ye ve Güney Pasifik'teki büyük takımadaların tümüne ulaşmış, Yeni Zelanda civarında gezinerek bu ülkeyi oluşturan iki büyük adanın kıyılarını haritalandırmış ve sonunda 1779'da öldürüleceği Hawaii'yi bulmuş ve araştırmıştır.

1803'te yerleşime açılan ve Tazmania olarak bilinen Van Diemen Bölgesi'nin yer aldığı Yeni Güney Galler'e ve 1829'da kurulan Batı Avustralya'daki cezai yerleşimlere, 1788'den taşımının kesildiği 1868'e kadar 162.000 civarında mahkûm nakledilmiştir. 25.000'i kadın olan mahkûmların geriye kalan yaklaşık 137.000 tanesinin pek çoğu sadece 7 yıla veya daha azına mahkûm olmuş hırsızlar ve genellikle endüstriyel merkezlerden gelen fakir genç adamlardı.

Başlarda kolonideki nüfusun çoğunluğunu oluşturan mahkûmlar, Yeni Güney Galler'e ilk kez 1793'te varan özgür yerleşimciler karşısında 1800'de azınlığa düşmüşlerdir. Sadece %15'i hakkında gerçekten hapis veya pranga kararı çıkarılmış olsa da çok sert koşullar içinde yaşayan mahkûmlar

1801'den sonra iyi halden yararlanmaya başlamışlardır. İyi halde bulunan mahkûmlar elde ettikleri çıkış biletleriyle ücret karşılığı çalışma hakkı ve hatta, İngiltere'ye dönmek koşuluyla, af elde etmişlerdir. Avustralya'nın kendi kendine yeteceği 1 milyon nüfusa eriştiği 1868'den itibaren mahkûm nakilleri son bulmuştur.

250 Farklı Aborjin Topluluğu

1788'de 300.000 ila 700.000 arasında bir nüfusa sahip olduğu tahmin edilen Avustralya'nın Aborjin halkı, her biri kendine özgü bir dili veya birkaç dili birden konuşan ve bugün maalesef 200 tanesinin soyu tükenmiş bulunan 250 farklı gruptan oluşmaktaydı. Avrupalı yerleşimcilerin getirdiği özellikle çiçek hastalığı gibi salgın hastalıkların öldürücü bir etki bıraktığı Aborjinlerin nüfusu Güneydoğu Avustralya'da %40-%60'a varan oranlarda azalmıştır.

Pek çok Avustralya yerlisi, beyaz yerleşimciler tarafından ya katledilmiş, ya bugün hâlâ tartışılacak denli şiddetli kötü muameleye maruz bırakılmış ya da zorla topraklarından atılmıştır. Örneğin Tazmania bölgesinde yaşayan Aborjinler tamamen yok olmuştur. Tarihçi Philip Knightley 1788'de 300.000 olarak tahmin edilen Aborjin nüfusunun 150 yıllık bir süre zarfında 75.000'e düştüğünü iddia etmektedir. 2011 yılında sayıları 670.000 olarak kabul edilen yerli Avustralyalılar, günümüzde Avustralya halkının %3'ünü oluşturmaktadırlar.

250.000 Kişilik Ordu

Napolyon Bonaparte

Fransız Devrimi ve Napolyon Savaşları sırasında Fransa, 1792-1815 yılları arasında Avusturya, Prusya, İspanya, Hollanda ve İngiltere'nin çeşitli şekillerde ittifaklar yaparak yer aldığı Avrupa güçleriyle savaşmak durumunda kalmıştır.

Amiral Horatio Nelson 1805'teki Trafalgar Muhabaresi'nde birleşik bir Fransız ve İspanyol donan-

masını yenilgiye uğratıp İngiltere'yi dünyanın bir numaralı deniz gücü haline getirmiş olsa da, Kıta Avrupası'nda Napolyon Bonapart hâkimiyet sürüyordu. Cumhuriyetçiliği savunup yaymak için savaşan Napolyon, 1805'te Austerlitz Muharebesi'nde Avusturyalılar ve Ruslar'dan oluşan bir orduyu mağlup etmiştir.

Devrim ve Napolyon Savaşları sırasında Fransa'nın üst üste büyük ordular kurabilmesi 1798'den itibaren erkek yurttaşların kitlesel bir şekilde askere alınmasıyla mümkün olmuştur. 1800-1812 yılları arasında 1,3 milyon Fransız silah altına alınmıştır. 50 yıl öncesinde Avrupa ordularının asker sayısı genellikle 60 bin veya 70 bini geçmezken, 1800 yılından itibaren Napolyon'un orduları 250 bin kişiden oluşmaktaydı.

Napolyon'un Büyük Ordusu, en geniş şekline 600.000 kişiyle 1812'de başlayan Rusya işgali sırasında ulaşmıştır ve aynı yıl Borodino Muharebesi'nde Rusya'yı yenerek Moskova'yı elde etmiştir. Fakat sonrasında batıya doğru çekilmeye zorlanan Fransız kuvvetleri, bu geri çekiliş sı-

rasında soğuk, açlık, hastalık ve Rus saldırıları sonucunda günlük 5.000-6.000 kişi kaybetmişti. Tahminlere göre Rusya'da hayatını kaybeden askerlerin sayısı 400.000'i bulmaktadır ve bunların 220.000'i, çoğunluğu tifüs ateşi ve dizanteriden olmak üzere çeşitli hastalıklardan ölmüştür. (Tifüs salgınları savaşlarda sıkça yaşanır. Tarihte kayıtlara geçen ilk tifüs salgınına MÖ 430'da Atina'da rastlanmıştır.)

Bu noktadan sonra Fransız askeri güçleri hiçbir zaman tam olarak toparlanamamış ve 1814'te Napolyon tahttan çekilmek zorunda bırakılmıştır. 1815'te yeniden tahta oturan Napolyon Waterloo Muharebesi'nde Prusya, İngiltere ve Belçika güçleri karşısında kesin bir yenilgiye uğratılmıştır.

Napolyon'un 100 Günü

1814'te tahttan çekildikten sonra Napolyon İtalya'nın batı kıyılarında Elba ismindeki çok küçük bir adada 10 ay sürgün hayatı yaşamıştır. Buradan kaçıp yeniden Fransa'ya giden Napolyon, destek toplayıp Alp Dağları'nı aşarak 20 Mart 1815'te Paris'e varmıştır. Yokluğunda yeniden tahta getirilen Kral XVIII. Louis'yi devirmiş ve 100 Gün olarak bilinen kısa dönemde kendi politik rejimini inşa etmiştir. Yaklaşık 280.000 kişilik bir ordu toplamayı başaran Napolyon 18 Haziran 1815'te Waterloo Muharebesi'nde nihai yenilgisini almıştır.

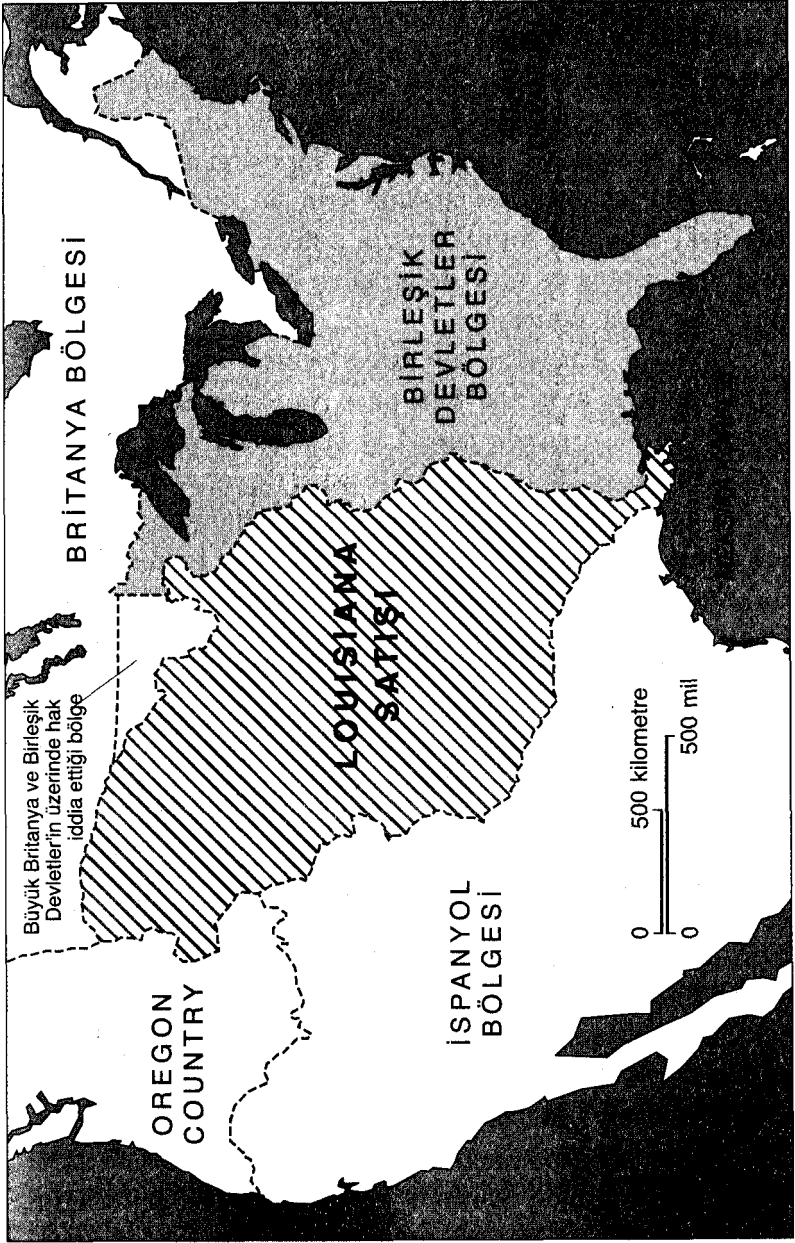
Britanya otoriteleri tekrar tahttan indirdikleri Napolyon'u bu sefer Afrika'nın güneydoğu kıyısının 1.950 km batısında yer alan St. Helena adasına sürmüşlerdir. Napolyon 1821'de bu uzak adada ölmüştür. Napolyon'un 20 Mart 1815'te Paris'e dönüşünden 8 Temmuz 1815'te Kral XVIII. Louis'nin 2. kez tahta oturtulmasına kadar geçen süreyi kapsayan 100 Gün dönemi aslında 101 günden oluşur.

Avrupa'nın 5 Büyük Gücü

Napolyon'un yenilgisinin ardından 1814 ve 1815 yılları boyunca devam edecek olan bir barış konferansı düzenlenmiştir. Viyana Kongresi, o dönemdeki Avrupa'nın "büyük güçleri" olan Britanya, Fransa, Prusya, Avusturya ve Rusya'nın etrafında şekillenen yeni bir güç dengesi kurmuş, Avrupa'nın politik haritasını yeniden çizmiştir. Buna göre yeni kral XVIII. Louis güdümündeki Fransa önceden fethettiği toprakları bırakacak, Hollanda Cumhuriyeti tek bir kral altında Belçika'yla tekrar birleşecek ve Polonya ile İtalya Büyük Güçler arasında tekrar paylaşılacaktı. Bu anlaşma sayesinde, Avrupa genelinde patlak verecek yeni bir savaşın neredeyse 100 yıl ertelendiği düşünülür.

Dönümüne 4 Sent

1803'te çiçeği burnunda başkan Thomas Jefferson yönetimindeki Amerikan hükümeti, tarihteki en iyi pazarlıklardan birini gerçekleştirmiştir. Britanya'yla savaş halinde olan ve savunamayacağı bölgelerden çekilmek isteyen Napolyon, Louisiana olarak bilinen uçsuz bucaksız bölgeyi satılığa çıkarmıştır. Amerika 15 milyon dolara bu bölgeyi satın alınca 2.144.520 kilometrekarelik bir bölge tek seferde Amerika sınırlarına katılmıştır. 1783'te İngiltere'den alınan toprakların en az iki katına denk gelen ve Amerika Birleşik Devletleri'nin yüzölçümünü %140 artıran bu toprak parçası, bir taraftan Mississippi Nehri'nden Rocky Dağları'na, diğer taraftan Meksika Körfezi'nden Kanada'ya kadar uzanmaktaydı. İçerisinden Amerika Birleşik Devletleri'ne katılacak 13 yeni devlet çıkarılan bu topraklar, kaba bir hesaplama dönüm başına 4 sente gelmiştir.

1803'te satın alınan Louisiana

Latin Amerika'da 7.000 İngiliz Gönüllü

Kuzey Amerika ve Fransa'da yapılan devrimlerden ilham alan Latin Amerika'daki İspanya kolonileri de bağımsızlık yolunda savaşımaya başlamıştır. Napolyon'un Yarımada Savaşı'nda İspanyol monarşisini ortadan kaldırması Amerika'daki İspanyol topraklarında politik kargaşa ve savaş ortamı yaratmış ve 1808'de girişilen bağımsızlık sürecinin de tetikleyicisi olmuştur.

İspanyol Amerikası'nın özgürleşmesi için savaşımaya hazır olanların arasında daha önce Napolyon Savaşları'nda bulunmuş ve o sırada askeri iş arayışında olan yaklaşık 7.000 İngiliz ve İrlandalı gönüllü asker de yer almıştır. (*The Times* gazetesinin tahminlerine göre o yıllarda 25 milyonluk nüfus içerisinde yarım milyon eski asker bulunmaktaydı.) Ancak bu gönüllülerin bir kısmı büyük ihtimalle aslında özgür ve birleşik Güney Amerika idealiyle hareket etmekteydi. İspanya İmparatorluğu'na karşı Venezuela, Kolombiya, Ekvador, Peru ve Bolivya'yı bağımsızlığa götüren büyük Venezuelalı general Simon Bolívar da bu idealin savunucularındandı.

Bolívar liderliğindeki İngiliz ve İrlandalı gönüllüler 7 Ağustos 1819'da Boyacá Muharebesi'nde savaşmış ve (o dönem Yeni Granada olarak bilinen) Kolombiya'nın bağımsızlığını kazanmasına yardımcı olmuşlardır. Ayrıca 600 İngiliz gönüllü 24 Haziran 1821'de bütün imkânsızlıklara rağmen çok kritik bir rol oynayarak Carabobo'daki çatışmada İspanyol birliklerine karşı zafer kazanılmasını sağlamışlardır ve böylece Venezuela bağımsızlık kazanmıştır. Simon Bolívar, bu savaşta kumandanları Thomas Ferrier de dahil olmak üzere 100'ün üzerinde kayıp veren İngiliz birliğini *Salvadores de mi Patria*, yani "Vatanımın Kurtarıcıları" olarak tanımlamıştır. Sayıları 7.000'i bulan İngiliz ve İrlandalı

dalı gönüllülerden 3.000'i ya çatışmada ya da hastalıktan ölmüş, geriye kalanlardan 500'ü Amerika'da kalmayı tercih ederken diğerleri Britanya'ya geri dönmüşlerdir.

Bu kazanımlardan sonra Bolívar diğer kolonilerdeki bağımsızlık hareketlerine yardım etmek üzere güneye inmiş ve 1818'te Şili'yi bağımsızlığa ulaştıran José de San Martin ve yardımcı komutanı Bernard O'Higgins'e katılmıştır. 1822'de son kalan İspanyol birliklerinin de bölgeden atılmasını sağlayan Bolívar 1824'te Peru'nun yöneticisi olmuştur. Bir yıl sonra cumhuriyet kurduğu Kuzey Peru, onun adına atfen sonradan Bolivya olarak isimlendirildi. Arjantin ve Meksika'nın sırasıyla 1816 ve 1821'de bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle birlikte 1830'a gelindiğinde İspanya'nın Güney Amerika kıtasında hiçbir hükmü kalmadı. Brezilya da 1822'de Portekiz'den ayrılarak bağımsız oldu.

250.000 Ton Demir Döküm

Britanya'yı baştan aşağı dönüştüren sanayileşme süreci kısa bir süre içinde Avrupa'ya ve dünyaya yayıldı. 1820'li yıllardan itibaren Batı Avrupa'nın pek çok bölgesi ve özellikle de Almanya, Kuzey Fransa ve Belçika'nın kömür bakımından zengin alanları yoğun bir sanayileşme hamlesinin parçası oldular.

Almanya'da 1825'te sadece 40.000 ton olan demir döküm üretimi 1850'lerin başlarında 250.000 tona yükseldi. Aynı zaman aralığında Fransa'daki kömür ve demir üretimi de iki katına çıktı. Almanya'daki çelik, kimya ve elektrik endüstrilerinin yayılması da 1871'de ülkenin birleşmesiyle büyük bir hız kazandı.

Bu büyümeden demiryolları sektörü de payını aldı ve Avrupa'ya ve dünyaya yayıldı. Amerika Birleşik Devletleri'nin tüm kıtayı aşan ilk demiryolu tam 80.000 kilometreydi ve

1869'da tamamlanmıştı. Britanya'nın 1820-1850 arasında yaptığı yaklaşık 10.000 kilometrelik demiryoluyla kıyaslanınca Amerika'daki demiryolunun büyüklüğü daha iyi anlaşılabilir. Sanayinin katlanarak büyümekte olduğu Amerika Birleşik Devletleri'nde ekonomi pamuk ve tekstil üretimine dayanmaktaydı. Güney Amerika'ya alınan ham madde şeklindeki pamuk Birinci Dünya Savaşı'na kadar hâlâ Amerikan ihracatının %25'ini oluşturuyordu. 1900'de ise Amerika dünyadaki toplam üretimin %24'ünü gerçekleştirerek dünyanın öncü sanayi gücü haline gelmiş, Britanya ise %18'lik üretimle Amerika'nın gerisinde kalmıştı.

Marx'a Göre Tarihin 6 Aşaması

Sanayileşme özellikle fabrikatörler, profesyonel meslek sahipleri ve tüccarlar için büyük bir zenginlik kaynağı haline gelirken, pek çok sıradan işçi kötü durumda ve zorlu hayat koşulları altında yaşıyordu. 19. yüzyıl boyunca Avrupa'nın sanayileşmiş toplumlarında zengin ve fakir ayrımı gittikçe artmaktaydı. Prusya'da nüfusun en zengin %5'lik kısmı 1854'te toplam gelirin %21'ine sahipken, 1913'e gelindiğinde %43'lük bir paya sahip olacaktı. Britanya'da nüfusun ikiye katlandığı 1780-1830 yılları arasında işçi başına yapılan üretim %25 artmış, ancak ücretler sadece %5 yükselmiştir.

Bunun sonucunda Avrupa'nın dört bir yanında insanlar politik ve sosyal reformlar talep etmeye başladılar. Önde gelen fikir adamlarından ikisi, 1848 yılında bastıkları *Komünist Manifesto*'yla düşüncelerini ifade eden Karl Marx (1818-1893) ve Friedrich Engels (1820-1895) isimli Alman filozoflardı. Tüm tarihin ekonomik güçlerce belirlendiğini düşünen Marx ve Engels, birbirini takip eden altı tarihsel aşama belirlemişlerdir: Avcı toplayıcı aileler arasındaki ilkel komünizm, köle sahibi bir yönetici sınıfın güdümündeki antik ve otokratik monarşi yapısı, feodalizm, kapitalizm, sosyalizm ve saf komünizm. Bu

son aşamaya geçildiğinde artık para, özel mülkiyet, iktidar, ya-salar ve sınıf farkları ortadan kalkmış olacaktı.

Kolektif mülkiyet ve üretim ilişkilerine dayanacak sosya-list devletin ancak şiddetli bir devrimle mümkün olduğuna dair inançları ise, hükümette söz sahibi oldukları sürece ku-rulu düzenler içinde çalışmayı tercih eden Avrupa'nın liberal orta sınıflarına korku salmıştı.

İşçi sınıfı arasında görülen hoşnutsuzlukla ve işsizlikle, ulusçuluk akımının yükselmesi ve orta sınıfların anayasal re-form çağrısı birleşince Fransa'da başlayıp Avrupa'ya yayılan 1848 Devrimleri baş göstermeye başladı. Kısa sürede Macaris-tan, Avusturya, İrlanda, İsviçre, Danimarka ve pek çok Alman ve İtalyan devletçiklerine sıçrayan bu isyanlar, karşı devrimci güçler tarafından bir yıl içinde bastırıldılar. Bu devrimler sü-re-ci her ne kadar kalıcı politik değişimler getirmese de hükümet-leri insanların sesine kulak vermeye itmiş ve zımnen de olsa mutlak monarşiden uzaklaşılmasını sağlamıştır.

Avrupa'da 8 Yeni Ulus Devlet

Belli bir ırk, dil veya tarih etrafında birleşen insan grup-larının kendi ülkelerini yönetmesini savunan milliyetçilik kavramının Avrupa'nın en etkili itici güçlerinden biri ha-line geldiği 1830-1905 yılları arasında sekiz millet bağı-m-sızlığını ya da birliğini kazanmıştı. Belçika 1830 yılında Hollanda'dan bağımsız hale geldi. 1827 yılında Osmanlı-Mısır donanmasının Büyük Güçler'in ortak donanması ta-rafından yok edilmesinin ardından Yunanistan, zayıflayan Osmanlı İmparatorluğu'ndan 1832'de koptu ve onu 1871'de Romanya takip etti. İtalya 1861'de, Almanya da 1871'de mil-li birliklerini sağlayıp birer ulus devlet haline geldiler. Son olarak Bulgaristan ve Sırbistan 1878'de, Norveç ise 1905'te ayrı birer devlet olarak tanındılar.

İtalyanlar'ın Sadece %2'si İtalyanca Konuşuyordu!

Avrupa genelinde gözlenen bu uluslaşma süreci, halktan çok az destek görmekteydi. Çok büyük bir kısmı doğduğu yerden hiç uzaklaşmamış insanlardan oluşan topluluklar yerel veya bölgesel bağlılıklarını koruyorlardı. Daha çok bir yazı dili olarak görülen İtalyanca, 1861 yılında İtalyanların ancak %2,5'i tarafından kullanılmaktaydı. Ülkenin kuzeyinde Fransızca konuşulmakta, geri kalan bölgelerde ise farklı lehçeler ağırlık kazanmaktaydı.

Bu koşullar altında İtalya'nın birliğinin ancak dış müdahale ve askeri yöntemle kazanılacağını kavrayan İtalyan devlet adamı Cavour Kontu Camilla Benso, Fransa lideri III. Napolyon'la ittifak kurdu. Bu ittifak sayesinde Avusturyalılar ülkeden çıkarıldı. 1870 yılına gelindiğinde ise, Sicilya ve Güney İtalya'da Bourbon Kralı'nı mağlup eden Giuseppe Garibaldi sayesinde İtalya bütünlüğünü sağlamıştır.

Aynı şekilde Prusya Başbakanı Otto Von Bismarck (1815-1898) Almanya'nın birliğinin Prusya öncülüğünde verilecek bir savaşla mümkün olacağını düşünüyordu. Avusturya için yenilgiyle sonuçlanan 1866'daki Avusturya-Prusya Savaşı'nda Alman toprakları genişledi. 1870'de bu sefer III. Napolyon'u savaşa sürükleyerek Fransa'ya karşı savaşa girişen Almanlar Alsace-Lorraine bölgesini ele geçirdiler. Adeta bir ulusal coşku seline kapılan Alman devletçikleri 1871'de yeni imparator I. Wilhelm ve Şansölye Bismarck yönetiminde birleştiklerini açıkladılar. Yeni ortaya çıkan bu Almanya İmparatorluğu'nun Kıta Avrupası'nın en büyük gücü haline gelmesi uzun zaman almayacaktı.

Yüz Milyonların Göçü

Kolonyal imparatorlukların genişlemesi, sanayileşme, özellikle demiryolu ve okyanus ötesi sefere çıkan buharlı gemiler gibi gelişmiş ulaşım imkânları 19. yüzyılda büyük bir göç hareketi yarattı. Göçmenler ya iş ve ucuz arazi imkânlarına kavuşup daha iyi bir yaşam umudunun peşinden gidiyor ya da 1880-1920 yıllarında

toplu olarak Kuzey Amerika'ya yerleşen ve sayıları 2 milyonu aşan Rus Yahudileri gibi kıyımlardan kaçıyorlardı.

19. yüzyılda tam 46 milyon Rus, Orta Asya ve Mançurya'ya yerleşmiş, 7 milyonu da 1801-1904 yılları arasında Sibiry'a göç etmişti. Ayrıca 52 milyon Hint ve Çinli Güneydoğu Asya, Okyanusya ve Hint Okyanusu kıyılarına göç ederken, 58 milyon Avrupalı ülkelerini terk edip Amerika'ya yerleşti.

1800-1917 arasında Kuzey Amerika'ya göç eden Avrupalıların yaklaşık 36 milyonunu oluşturan büyük bir kısmı İngiliz, İrlandalı ve Almandı. İspanyol, Portekizli, İtalyan ve Almanlardan oluşan 5 milyon kişi daha çok Arjantin ve Brezilya gibi Güney Amerika ülkelerini tercih ederken, ağırlıkla İngiliz ve Fransızlardan oluşan 5 milyon kişi de Kanada'ya yerleşti.

Her Üç İrlandalıdan Birinin Temel Besin Kaynağı Lumper Patatesi*

Avrupa'yı vuran son büyük açlık krizi patates bitkisi hastalığıyla ortaya çıkmıştır. Bu hastalık ilk defa 19. yüzyılda Kuzey Amerika'da saptandıktan sonra Avrupa'daki tüm patates üreticisi ülkelere yayıldı. Patatesin uzun zamandır ana besin maddesi olduğu İrlanda, bu bitki hastalığının en sert vurduğu ülke oldu. Nüfusun üçte birinin patatesten beslendiği ülkede, hastalıklı patateslerin yok edilmesi sonucu bir milyondan fazla insan kıtlıktan öldü, bir o kadarı da ülkeden göç etti.

Göçmenlerin bir kısmı Britanya, İskoçya, Kanada ve Avustralya'ya gitse de, esas çoğunluk Kuzey Amerika'ya yerleşerek kıtlıktan önce başlayan bu trendi iyice hızlandırdı. 1850 yılında birçok Amerikan şehrinde nüfusun dörtte birini İrlandalılar oluşturuyordu. 2010 yılında yapılan bir araştırmada 34,7 milyon Amerikalı, atalarının İrlanda'dan geldiğini iddia etmiştir. Bu rakam, 4.58 milyonluk İrlanda nüfusunun yedi katından fazlasına tekabül eder.

* Lumper Patatesi: İrlanda'daki Büyük Kıtlık'ta büyük önemi olan, az besinli topraklarda yetişen bir tür beyaz patates. (e.n.)

“Ya 54-40 Ya Savaş!”

Kuzey Amerika'nın kuzeydoğu Pasifik bölgesine kimin sahip olacağı sorusu, Britanya ve Amerika Birleşik Devletleri arasında bir krize neden olmuş ve bu sırada Amerikan kamuoyu “Ya 54°40'ya Savaş!” sloganı çerçevesinde harekete geçmiştir. Amerikan yayılma savunucuları Oregon'un 54°40' kuzey enlemine kadarki bölümünün tüm mülkiyet haklarının kendi ellerinde olduğunu iddia ediyorlardı. Fakat 1846'da imzalanan Oregon Anlaşması 49. kuzey enlemini sınır kabul ederek iki tarafın arasını düzeltmiştir. Bu sınır çok küçük değişikliklere uğrasa bile Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada arasındaki batı sınırı olarak günümüze kadar gelmiştir.

Louisiana arazisinin 1803 yılında Fransızlardan satın alınmasından (bk. sayfa 126) beri Amerika kıtasının içlerine doğru yerleşmekte olan Amerika Birleşik Devletleri, tarihin gördüğü en büyük göçlerden birine sahne olmuştur. Batı istikametinde Pasifik Okyanusu kıyısına doğru olan bu genişleme sürecinde önce 1820'de Florida, Missouri ve Maine ABD'ye dahil edilmiş, sonra da 1845'de Teksas Cumhuriyeti ilhak edilmiştir. 1846-1848 arasında Meksika'yla giriştiği savaştan da zaferle çıkan ABD, Kaliforniya ve Yeni Meksika'yı da sınırlarına katmıştır. ABD'nin kurulduğu yıllarda kesin sınır kabul ettiği Apalaş Dağları'nın batısında 1815 yılında kıtadaki her yedi insandan sadece biri yaşamaktayken, 1850'ye gelindiğinde 23 milyona ulaşan ABD nüfusunun yarısı bu bölgede yaşıyordu.

İlk kez 1845'te bir gazete editörünün Teksas'ın ilhakına destek vermek için ortaya attığı “kaçılmaz son” ideolojisi, Amerika yayılmacı politikalarının diğer bir sloganı haline gelmişti. Bu slogan, batıya yerleşmenin ve onu geliştirmenin Amerika'nın ahlaki görevi olduğunu ve bu görevin kaçınılmazlığını savunuyordu. 19. yüzyılda milyonlarca Amerikalı ve Avrupalı göçmen ele yeni geçirilen bu topraklara yerleşmiştir. İspanya-ABD Savaşı'nın sonra erdiği 1898 yılına kadar ABD bir yandan kabaca dönümüne 2 sent sayarak toplam 7,2 milyon dolara Alaska'yı Ruslardan satın almış, bir yandan ise Hawaii'yi ilhak edip Porto Riko, Guam ve Filipinler dahil bazı deniz aşırı ülkelerin kontrolünü eline geçirmiştir.

* Sloganın orijinali “manifest destiny”dir (e.n.)

90.000 Amerika Yerlisi

Göçmenlerin Kuzey Amerika'nın batısına doğru başlattıkları akın, Amerikan yerlilerinin topraklarından sökülmesi ve pek çoğunun geçim kaynaklarının yok olmasıyla, hastalıktan veya savaş yüzünden ölmesiyle sonuçlanmıştır. 1830 ve 1895 yılları arasında Amerikan yerlilerinin nüfusu 2 milyondan 90.000'e düşmüştür. Düzlük ovalarda yaşayan yerlilerin temel geçim kaynağını oluşturan yaklaşık 70 milyon bufalo da kıyıya uğramıştır.

Beyaz göçmenlere sürekli saldırılar düzenleyen yağmacı kızılderili imajı, çarpıtılmış bir "Vahşi Batı" resmi sunar. Aslında, demir yollarını kullanarak yerli bölgelerinden geçen yarım milyon insandan sadece 362 tanesinin yerli saldırıları nedeniyle hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir. Filmlerde bellerine astıkları tabancalarıyla dolanan kovboyların aksine, Amerika'nın batısındaki yerleşimciler genellikle çiftçilerdi ve sayıları kovboyların yaklaşık 1000 katı kadardı.

33 Kilometrelik Elektrik Kablosu

Bir tarafında Rusya'nın, diğer tarafında ise Türkiye, Britanya, Fransa ve Sardinya'dan oluşan bir ittifakın yer aldığı Kırım Savaşı (1853-6) telgraf kablosunun kullanıldığı ilk savaş olmuştur. Çatışmalar sona erdiğinde, Kırım'da 33 kilometrelik bir kablo örülmüş durumdaydı. Bu kablo bir devre üzerinde bulunan sekiz telgraf ofisini birbirine bağlıyordu. Bir de yapımı Nisan 1855'te tamamlanan Varna ve Balaklava arasındaki 547 kilometrelik denizaltı kablosu bulunuyordu.

Bu sistem sayesinde savaşta yer alan tüm uluslara, daha önceki savaşlarda görülmemiş bir şekilde cepheden güncel bilgiler verilebilmekteydi. Bundan sadece 40 sene önce Wellington, Waterloo Muharebesi'nde Napolyon'a karşı kazandığı zaferi Londra'ya ancak iki gün içinde ulaştırabilmişti. 1855 yılında Kırım'daki haberler ise saatler içinde Britanya'ya ulaşıyordu.

Ayrıca yazılı raporlar ve fotoğraflarla detaylı olarak belgele-

nen ilk savaş olma özelliğine sahip Kırım Savaşı'nı ittifak güçleri kazanmış ve 1856'da Rusya'ya istedikleri barış anlaşmasını imzalatmışlardır. Ancak kaybedilen insan sayısı çok yüksekti; savaşlarda çoğu hastalıktan ve bakımsızlıktan olmak üzere 25.000 İngiliz, 100.000 Fransız ve 1 milyon kadar Rus hayatını kaybetti.

20.000 Sandık Afyon

Çin'in güneyinde yer alan Human Town kasabasında Lin Zehu isimindeki Çinli bir komiserin gözetiminde tam 20.000 sandık afyon yok edilmiştir. 500 kişilik bir ekip 1.000 tonun üzerindeki bu büyük miktardaki afyonu, 3 hafta boyunca kasabanın hemen dışındaki İnci Irmağı'nın kıyısında açılan kireç, tuz ve deniz suyuyla dolu çukurlara atarak ayaklarıyla çiğnemiş, sonra da kalıntıları Güney Çin Denizi'ne boşaltmıştır.

Çin İmparatoru'nun emirlerine uyararak hareket eden Lin, İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin elinde olan ve 1830'a gelindiğinde Çin'de yaklaşık 10 milyon insanın bağımlısı haline geldiği afyonun ticaretine son vermeye çalışıyordu. Britanya'nın Çin'e ithal ettiği Hint afyonunun 1821-1837 yılları arasında beş kat artmasının nedeni Çin'den Britanya'ya yapılan yüksek miktarlardaki çay ithaliydi. Britanya, örneğin sadece 1800 yılında aldığı aşağı yukarı (23 milyon Pound değerindeki) 10,4 milyon kilogramlık çayın yarattığı bütçe açığını, Çin'e afyon satarak dengeliyordu.

Mallarına zorla el konması üzerine harekete geçen Britanya, 16 savaş gemisiyle Kanton (Guangzhou) kentini kuşatmış ve 1842'de Şangay'ı almıştır. Çinlilerin Britanya'yla imzalanan "eşitsiz anlaşmalardan" ilki olarak andığı Nanjing Anlaşması uyarınca Çin tarafı hem Britanya'ya tazminat ödeyecek hem de Hong Kong'dan vazgeçecekti. Qing liderliğinin daha olumlu maddelerle müzakere edebilmek için bu

anlaşmayı reddetmesi ise bu sefer Fransız birliklerinin de dahil olduğu 1856-1860 II. Afyon Savaşı'na yol açtı. Pekin'in de işgal edilmesinin ardından 1860'da masaya oturmak zorunda kalan Çin, Tianjin Anlaşması'nı kabul ederek 10 limanını daha batı ticaretine açmak zorunda kalmıştır.

20 Milyon Ölü

II. Afyon Savaşı patlak verdiği sırada Çin'in iç bölgelerinin büyük bir kısmı tarihin gördüğü en yıkıcı iç savaşla çalkalanmaktaydı. 1850-1864 yılları arasında 20 milyonun üzerindeki can kaybı yaşanmıştır. Bu sayı I. Dünya Savaşı'nda savaşan tüm tarafların kayıpları toplamının iki katından fazladır.

Hıristiyanlığa dönen bir Çinli olan Taiping Ayaklanması'nın lideri Hong Xiuquan, İsa'nın küçük kardeşi olduğunu ve Çin'i yeniden canlandırmak için gönderildiğini iddia ediyordu. Tanrıya Tapanlar Birliği olarak bilinen bu mezhep, Guangzi bölgesinden ortaya çıkmış ve çoğu afyon bağımlısı fakirleşmiş köylü ve işçi kitlelerini kendine çekmeye başlamıştı. Birkaç bin kişiden oluşan bir isyankâr birliği zamanla bir milyonun üzerinde fanatik sayısına ulaşmış, son derece profesyonel bir orduya dönüşüp Yangtze bölgesinin orta ve güney kısımlarına yayılmıştır. 1853'te Nanjing'i de ele geçiren isyancılar şehrin ismini "Kutsal Şehir" olarak değiştirmiş, bu noktadan sonra da Çin'in güneyinin büyük bir kısmında hüküm sürmeye başlamışlardır.

Batılı güçler, ticareti geliştirecek daha iyi liman olanakları ve afyon satışlarının yasal izin kazanması gibi tavizler almak için, isyanı bastırmakta güçlük çeken Manchu Hükümeti'ne yardım etmişlerdir. Qing Hanedanlığı, 1864'te Nanjing'in geri alınmasıyla isyan bastırsa da, iç savaşın izlerini hiçbir zaman tam olarak silememiştir.

Amerikan Askeri Ölüm Oranı: 1/15

Amerika Birleşik Devletleri'nin tarihinde gördüğü en ölümcül savaş olan Amerikan İç Savaşı muhtemelen 620.000 kişinin hayatına mal olmuştur. Yakın tarihlerdeki bazı tahminlerin 750.000 kişiye çıkardığı bu sayı, ABD'nin öncesinde ve sonrasında girdiği tüm savaşlardaki kayıplarından daha fazladır. Hatta I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı'nda toplam 534.000'i bulan Amerikan kayıpları bile bunun altında kalmaktadır. Amerikan İç Savaşı'nda yaklaşık olarak 1/15 olan asker ölüm oranı, Bağımsızlık Savaşı'nda 1/50, Meksika Savaşı'nda 1/45, I. Dünya Savaşı'nda 1/89 ve II. Dünya Savaşı'nda 1/56 idi. Savaşın karşı tarafında yer alan Konfederasyon safındaki beyaz erkeklerin ise 1/4'ü öldürülmüştür.

İç savaş ABD'nin iki coğrafi bölgesini karşı karşıya getirmiştir. Bir tarafta genellikle köleliği terk etmiş, sanayileşmiş 23 kuzey ve batı devletinden oluşan "Kuzey" yer alırken, diğer tarafta kölecilik ve tarıma dayalı 11 devletin oluşturduğu "Güney" bulunmaktaydı. 1860'daki başkanlık seçimini kölelik karşıtı Cumhuriyetçi Parti adayı Abraham Lincoln'ün kazanması üzerine güney devletleri Amerikan Konfedere Devletleri adı altında bir araya gelerek ABD'den ayrıldı ve bağımsız bir ulus olarak tanınma istediler. Bunun karşılık Kuzey ise ABD'nin birliğini sağlamak için savaşa girişti.

3.841.000 Pamuk Balyası

Konfedere Devletler'in en başat endişesi Amerikan federal hükümetinin güney topraklarında köleliği yasaklamaya kalkışması olasılığıydı. 1804 gibi erken bir tarihte bile yedi eyaletin köleliği kaldırdığı Kuzey'de kölecilik karşıtlığı gittikçe kök salarken, daha tarımsal bir kesim olan Güney'de pamuk tırağı gibi yeni makinelerin bulunmasıyla birlikte pamuk endüstrisi yeniden canlanıyordu. 1810-1860 arasında pamuk üretiminin

178.000 balyadan 3.841.000 balyaya tırmanması eş zamanlı olarak köle emeğine duyulan ihtiyacı artırmış ve Güney'deki köle nüfusu 1.190.000'den yaklaşık 4.000.000'a çıkmıştı. ABD'den ilk ayrılan altı eyalet en yüksek köle nüfusunu barındıran eyaletlerdi ve toplamda bu oran %48,8 idi.

Savaş Masrafının %21'ini Karşıl原因 İlk ABD Gelir Vergisi

Çatışma, Konfederasyon askerleri tarafından Güney Karolina'da Birlik güçlerinin bulunduğu Sumter Kalesi'ne karşı ateş açılmasıyla 1861'de başladı. 21 Temmuz'da Taş-Duvar* lakaplı General Jackson ve General Beauregard'ın yönettiği Konfederasyon ordusu, 30.000 civarında Birlik askerini Virginia Manassas'tan sürmeyi başardı. Her ne kadar savaşın başında erken zaferler olsa da, ekonomisi artan enflasyonun ağırlığı altında ezilen Konfedere Güney, zamanla zayıflamaya başladı.

Kuzey ise rakibinin 9 milyonluk nüfusuna kıyasla 22 milyona ulaşan bir nüfusuyla avantajlı durumdaydı. Ayrıca Amerikan sanayisinin beşte dördü de kuzeyde bulunuyordu. Savaşın ilk 18 ayında ABD tarihinin ilk gelir vergisini yürürlüğe sokan Kuzey, savaş giderlerinin %21'ini bu şekilde karşıladı. Ayrıca, yine bir ilk olarak ABD'nin ilk kağıt parası olan yeşil dolarlar bu dönemde piyasaya sürüldü.

Daha ilkel bir mali sistemi ve bankacılığı olan Güney ise savaş masraflarını sadece daha fazla para basarak çözmeye kalkınca çığ gibi büyüyen bir enflasyonla karşılaştı. Örneğin, gıda maddelerini korumak için elzem olan tuzun fiyatı 1863 yılı içerisinde 30 kat arttı. Üstelik ekonomisi Avrupa'dan ithal mallara bağımlı olan Güney, limanlarına uygulanan abluka sonucunda ciddi bir bunalıma girdi ve pamuk ihracatının %90'ını kaybetti.

* İngilizcede "Stonewall". (e.n.)

Konfederasyon'un kuzeye doğru ilerleyişi, Gettysburg Muharebesi'nden zaferle çıkan Birlik güçlerince 1863'te durdurulmuştu. Nisan 1865'te Birlik güçlerinin en yüksek komutanı General Ulysses S. Grant son saldırısını başlatacak ve 9 Nisan'da Konfederasyon lideri Robert E. Lee'yi Appomattox'ta teslim alacaktı. Kuzey'in elde ettiği bu zafer Konfederasyon'un dağılması, federal hükümetin kök salması ve ABD genelinde köleliğin yasaklanması anlamına geliyordu.

13. Değişiklik

Mart 1865'te ABD Kongresi'nde görüşülerek resmi olarak kaldırılan kölelik, Amerikan Anayasası'nın 13. maddesinde şu şekilde yer alır: "Birleşik Devletler'de veya Birleşik Devletler yasalarının geçerli olduğu herhangi bir yerde, işlediği bir suç yüzünden mahkûm edilmiş kişinin cezası gereği olmadığı sürece, kölelik veya zorla çalıştırılma uygulanmayacaktır."

Güverteden Atılan 133 Köle

İngiliz ressam J. M. W. Turner 1840 yılında çizdiği *Köle Gemisi* (The Slave Ship) isimli tablosunda fırtınalı bir denizde ilerlerken pek çok yolcusu suya düşerek ölmüş ve ölmek üzere olan bir gemi resmetmiştir. Ressam bu resmi 1781'de *Zong* isimli bir köle gemisinde kaptanın sigorta ödemelerini alabilmek için 133 köleyi güverteden atmasına ilişkin okuduklarından esinlenerek yapmıştı. Resmin sergisi, Prens Albert ve dünya üzerinde köleliğin kaldırılması için mücadele edenlerin katıldığı kölecilik karşıtı bir konferansla eşzamanlı düzenlendi.

18. yüzyılın sonlarından itibaren köleliğin acımasız gerçekliğine ilişkin rahatsızlıklar giderek artmaya başlamış, Britanya'daki dini gruplar buna bir son verilmesi için mücadeleye girişmişti. ABD'ye bağlı kuzeyli devletlerin çoğu köle ticaretini 1804'te reddetti, bu ticarete büyük rolü olan Britanya ise 3 sene

sonra İngiliz tüccarların bu yöndeki faaliyetlerini yasadışı ilan etti. Britanya 1833'te köleliği imparatorluk sınırlarında Fransa ise 1844'te kolonilerinde yasaklamıştır. Öte yandan özellikle Kuzey Amerika, Brezilya ve Küba gibi pamuk ve şeker talebin yüksek olduğu başka bölgelerde ise köle ticareti sürmüştü.

Kölelik, Amerikan İç Savaşı'yla birlikte 1865'te ABD'nin tamamında kaldırılrsa da, Küba ve Brezilya'da 1870'ler boyunca devam etmiştir. Özellikle 1800'de olduğundan çok daha fazla miktarda köleye ev sahipliği yapan 1870 yılının Brezilyası'nda hâlâ 1,5 milyon köle bulunmaktaydı. Nihayet Küba'nın 1886'da, Brezilya'nın da 1888'te köleliği kaldırmasıyla Atlantik köle ticareti sona ermiştir. Fakat Kuzey ve Doğu Afrika'ya köle taşımaya devam eden Arap ve Afrikalı tüccarlar bu faaliyetlerini 20. yüzyıla kadar sürdürdüler. Bir tür kölelik olarak kabul edilen zorla çalıştırılma günümüzde bile sürmektedir. İnsan hakları sözcülerinin tahminlerine göre dünya genelindeki köle sayısı hâlâ 21 ila 30 milyon arasında değişen ciddi bir eşikte bulunmaktadır.

Darwin'in "Türlerin Kökeni" Üzerine Yazdığı 502 Sayfa

Charles Darwin'in *Türlerin Kökeni* kitabının ilk edisyonu 24 Kasım 1859 tarihinde basıldı. 4 bölüm ve toplam 502 sayfadan oluşan eser doğal seleksiyona dayalı evrim teorisinin bilimsel bir açıklamasını sunuyordu. 1.250 adet basılan ilk edisyonu 1860 yılında bu sefer 3.000 adet basılan ikinci edisyon izlemiş ve Darwin'in hayattayken her biri geniş kapsamlı bir revizyondan geçirilmiş 6 baskı yapılmıştır. (Bunların içinde yalnızca 1869 baskılı 5. edisyonda filozof Herbert Spencer tarafından formüle edilen "en güçlünün hayatta kalması" ifadesi yer almıştır.)

Darwin, teorisini HMS Beagle gemisiyle dünyanın etrafını dolaştığı 1837-1839 yıllarındaki seyahatinden yaklaşık 20

yıl önce oluşturmuştu. Kitabın basılması bilim çevrelerinde ve daha geniş kamuoyunda büyük bir kasırga yaratmış, insanların ve hayvanların ortak bir atadan geldiği önermesiyle dini önderleri ve Viktoryen toplum yapısını dehşete düşürmüştü. Yine de Darwin'in bu eseri Batı toplumunu ve düşünce dünyasını derinden etkilemiş ve modern biyoloji ve evrim teorisi içerisinde edildiği merkezi önemini günümüze kadar korumuştur.

40.000 Amerikalı Milyoner

Kuzey Amerika'da sanayileşmenin inanılmaz bir hızla büyüdüğü 1850-1900 yıllarında üretim, ihracat, demiryolu yapımı ve refahın katlanarak artmasıyla birlikte yıllık elik üretimi 13.000 tondan 11,3 milyon tona yükselmiştir. 1913 yılında dünyada imal edilen her üç üründen birini üreten Amerikan ekonomisinin 32 milyon tona ulaşan toplam demir-elik retimi, Fransa, Britanya, Almanya ve Rusya'nın toplamının ufak farkla altında kalmıştı.

Bu büyük zenginliğin doğal bir sonucu olarak 1850'de milyoner sayısının 20 kişiden az olduğu ABD yüzyılın sonuna gelindiğinde 40.000 milyonere ev sahipliği yapar hale gelmişti. Buna karşılık, zengin ve fakir arasındaki uçurum büyüyordu ve 1860-1900 tarihleri arasında toplumun en zengin %10'luk dilimi milli hasılatın %80'ini elinde tutuyordu. Birleşik Devletler'de bu "Yaldızlı ağ" sırasında ortaya çıkan en zengin ailelerden biri olan Vanderbilt ailesi gemicilik ve demir yolu sanayisinden büyük bir servet kazanmıştı. Adeta bir hanedanlık halini alan bu aile servetinin yaratıcısı olan ve 1877'de vefat ettiğinde geriye 100 milyon dolar miras bırakan Cornelius Vanderbilt, yaşamı sırasında kısa bir süreliğine de olsa Amerikan piyasasında dolaşımda olan tüm paranın yaklaşık %10'unu kontrol ediyordu.

Heinz 57

**Nature's Best
in HEINZ Ketchup**

Picking Tomatoes on one of the Heinz Farms

HEINZ
Tomato Ketchup

Fresh material and clean preparation make
drips of any kind unnecessary in prepared
foods.

Heinz Ketchup keeps because of its pure
quality. This quality begins with specially-
grown tomatoes. Fresh from the fields, they
are prepared and blended with those pure
spices, refined granulated sugar, superior table
vinegar of Heinz make, the most conscientious
seasoning and nothing else.

All prepared in clean kitchens, by
clean people, with clean equipment—

Every One of Heinz 57 Varieties is Pure

Thousands of visitors annually witness their
preparation in Heinz Model Kitchens.

Over 50 other good things are Heinz food.
Candy, Soup, Fruit Preserves, Spices,
Sauce, Instant Potatoes, Sweet Pickles.

H. J. HEINZ COMPANY, New York, Pittsburgh, Chicago, London

Member American Association for the Promotion of Purity in Food Products.

Contains
No Benzoate
of Soda
or Other Drugs

Protect Yourself
by Reading
All Food Labels
Carefully

1910 yılına ait bir Heinz Reklamı

Mesleğe yabanturpu, turşu ve hardal satarak başladıktan sonra 1876'da ketçap işine el atan Alman asıllı Amerikan Henry John Heinz'ın ismi, 19. yüzyıl sonlarında bulunan konserve gıda ile birlikte popüler olmuştur.

Manhattan'da gördüğü bir ayakkabı reklamının "21 Tarz" isimli başlığından ilham alan Heinz, 1896'da kullanmaya başladığı "57 Çeşit" isimli sloganın kendisi için önemini şu şekilde açıklamıştı: "Bu sloganın psikolojik etkisinin, her yaştan ve ırktan insan üzerindeki öneminin pek çok örneği vardır. Nitekim '58 Çeşit' veya '59 Çeşit' slo-

ganları bence hiçbir zaman aynı etkiyi yaratamadı." Heinz günümüzde yılda 650 milyon şişe ketçap sattığını iddia etmektedir; bu hesaba göre de dünya üzerinde yaşayan her erkek, kadın ve çocuk başına iki tek kullanımlık ketçap paketi düşmektedir.

66 Gökdelen

1860'ta bir milyonun altındaki New York nüfusu 1910'da 4,8 milyon kişiyi bulmuştur. 1902 yılında Aşağı Manhattan mahallesinde inşaat halinde olan yaklaşık 66 gökdelen vardı.

280 Japon Derebeyinin Topraklarına El Konulması

Japonya'nın 1854'te limanlarından iki tanesini Amerikan ticaretine açmak zorunda kalması, 1639'dan beri her türlü dış ilişkiyi yasaklayan gönüllü soyutlanma politikasının sona ermesi anlamına geliyordu. Sonraki dönemde Britanya ve Rusya gibi başka ülkelerle de benzer anlaşmalara varılması, bir grup Tokugawa karşıtı samurayın açıkça isyan ederek şogunluğu devirmesine yol açtı. Başa geçen genç Meiji İmparatoru Mutsuhito Ocak 1868'te eski imparatorluk rejimini geri getirdi ve 1 yıl sonra Japon başkentini Kyoto'dan (daha sonra ismini Tokyo olacak değiştireceği) Edo'ya taşıdı.

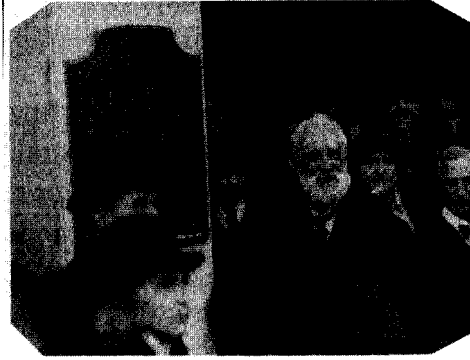
Bu noktadan itibaren Avrupa hâkimiyetine karşı durabilmek için Japonya'yı güçlendirmek güdüsüyle hareket eden Muthusito, Japonya'nın sosyal, politik ve ekonomik hayatını her yönüyle derinden ve süratle kuşatan bir dizi modernleşme hamlesi başlattı. *Daimyo* olarak bilinen feodal derebeyleri ve savaşçı samurayların eski düzenini dağıtarak, *daimyoların* sahip olduğu 280 mıntıkeyi 72 Batı tipi vilayete dönüştürdü ve samurayların feodal ayrıcalıklarının büyük bir kısmını ellerinden aldı.

Tokyo'da inşa ettiği merkezî hükümet 1872'de yürürlüğe soktuğu zorunlu askerlik hizmetiyle samurayların askerî güç konusundaki tekeline son verdi. Yine aynı yıl temel eği-

timin zorunlu hale getirilmesiyle birlikte, Japon toplumu Asya'nın en okur-yazar topluluğu olacak ve 1900 yılında yüzde yüz okur-yazarlık oranını yakalayacaktı. 1885'te, her ne kadar Japon nüfusunun hâlâ sadece %1'inin oy hakkı olsa da, başbakan liderliğinde toplanacak bir kabine hükümeti sistemi getirildi. Ayrıca Japon adalet sistemi ve ordusu da Batı örnek alınarak yeniden düzenlendi.

19. yüzyılın sonunda Avrupalı büyük devletlerle eşit bir güce ulaşan Japonya, 1894-1895 Çin-Japonya Savaşı'ndan zaferle ayrılacak ve 1902'de İngiltere'yle dostluk kuracaktı. Avrupa'yı esas şoke eden Japon başarısı ise 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'nda Rus kara ve deniz birliklerinin yok edilmesi olacaktı.

174.465 No'lu Patent

Alexander Graham Bell, telefonun 1876'da icat edilmesini kutlayan bir levhanın açılışında. Boston, ABD, 1916

1876 yılında Birleşik Devletler'de yaşayan bir İskoç olan Alexander Graham Bell, sesin iletilmesi için telegraf teknolojisini kullanarak telefonu icat etti. İcadı için aldığı 174.465 numaralı patent dünyada verilen en değerli patent olmuştur. 1877'de ilk kez Boston City'de kullanılan telefonlar hızla

yayılmış ve ABD çapındaki sayıları 1880'lerin ilk yarısında 60.000'i bulduktan sonra 1894'te 285.000'e yükselmiş, 1904'te ise 3.317.000'e tırmanmıştır. Böylece, American Telephone & Telegraph olarak ismi değiştirilen Bell'in telefon şirketi Amerika'nın en büyük şirketi olmuştur. 1980'lerde iflas ettiğinde 149,5 milyar dolar olarak hesaplanan değerinin General Motors, IBM, Ford, Xerox, General Electric ve Coca-Cola firmalarının tamamından daha fazla olduğu ileri sürülmüştür.

%1 İlham, %99 Ter

Thomas Edison (1847-1931) patenti alınmış 1.093 icat sığdırdığı yaşamıyla kendine ait özlü bir sözün adeta ispatını yapmıştır: “Dehanın %1'i ilham, %99'u terdir.” Kamera, gramofon, uzun ömürlü elektrik ampulü dahil pek çok icatta görülen başarısının yanında pek çoğu modern yaşamda bir devrime yol açacak yeni ve büyük endüstrilerin temelini oluşturan sistemlere katkıda bulunmuştur.

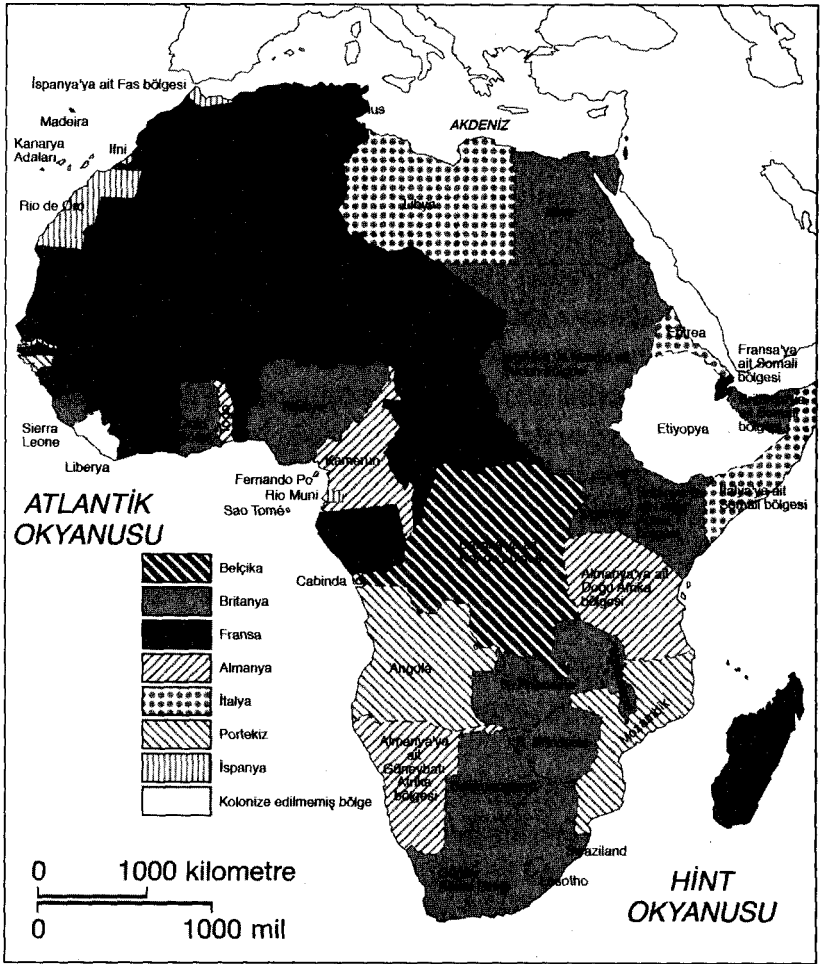
Edison'un şirketi Electrical Illuminating Company, New York kentinde açtığı ilk elektrik santraliyle 1882'de Aşağı Manhattan mahallesinde 49 müşterisine elektrik sağlamaya başlamıştı. 1887'de Birleşik Devletler genelinde Edison enerjisi istasyonu sayısını 121'e çıkarmış, elektrikli aydınlatma 1900 yılına gelindiğinde çoğu Kuzey Amerika şehrinin olmazsa olmaz bir unsuru haline gelmişti.

Afrika'yı Parçalara Ayıran 7 Avrupa Ulusu

1881-1914 yılları arasında Fransız, İngiliz, Alman, Portekizli, İspanyol, Belçikalı ve İtalyanlardan oluşan 7 Avrupa ulusu Afrika'da o denli yaygın işgal, ilhak ve kolonileştirme hareketlerine girişmişti ki I. Dünya Savaşı arifesinde koca kıtada sadece önceden Habeşistan olarak bilinen Etiyopya ve Liberya bağımsız kalabilmişlerdi.

Afrika'nın iç kesimlerinde başlayan keşif hareketleri, gelişen sanayilerini Afrika'nın taze mineral kaynakları, değerli metalleri ve ucuz ham maddeleriyle beslemek isteyen Avrupalı güçlerin ilgisini artırmıştı. Bu artan ilgi, 1884-1885 yıllarındaki Berlin Konferansı'na hâkim olan yoğun rekabet ve politik gerilimle birleşince, Afrika üzerine çılgınca bir kapışmayı tetiklemiş oldu. Fransa, İngiltere ve Portekiz'in sırasıyla Cezayir, Cape Kolonisi, Natal ve Angola'yı elinde bulundurduğu 1870 yılında Avrupalı güçler Afrika'nın sadece %10'una sahipken bu oran 1914'e gelindiğinde %90'a çıkacaktır.

Başta İngiliz, Fransız ve Almanlar olmak üzere Avrupalı güçlerin hem birbirlerine hem de Afrikalılar'a karşı giriştikleri savaşlar Batı, Orta ve Doğu Afrika'yı sarmıştı. Aralarında Ashanti ve Zuluların da bulunduğu Afrikalı grupların sert direnişine rağmen üstün silah gücüne sahip Avrupalı birlikler gâlip gelmekteydiler. Sadece İngiltere'nin Afrika nüfusunun %30'unu içinde barındıran 1.036 hektarlık bir alanı elinde tuttuğu 1900 yılında, Avrupalı devletlerin Afrika'da sahip olduğu araziler yaklaşık 2.500 hektara ulaşmıştı. Bu da dünyadaki kara parçasının 1/5'ine denk geliyordu.

Tam Sayfa Resim: Afrika'nın Avrupa tarafından sömürgeleştirilmesi, 1881-1914

26.000 Boer Kadın ve Çocuğun Katledilişi

Güney Afrika'daki Ümit Burnu 17. yüzyıldan itibaren, isimleri çiftçi demek olan Hollandalı Boerler tarafından kolonileştirilmişti. Napolyon Savaşları sırasında Britanya'nın Cape Kolonisi'nde kontrolü sağlayıp köleliği kaldırması üzerine 1835-1843 arasında kuzeye doğru yola çıkan 12.000 Boer, Büyük Göç olarak bilinen yolculuğu gerçekleştirmiştir. Göçü takip eden kısa süre içinde Boerler, Transvaal Cumhuriyeti ve Özgür Orange Devleti olarak iki bağımsız yapılanmaya gitmiştir.

Transvaal bölgesinin altın ve elmas zengini olduğunun keşfedilmesi üzerine İngiliz servet avcılarının bölgeye akın etmesi Boerler ve Britanya arasında 1899'dan 1902'ye kadar 3 yıl sürecek acı bir savaşa yol açmıştır. 88.000 kişilik silahlı gücü bulunan Boerler ilk zamanlarda kazanılan zaferlerin ardından, Güney Afrika'daki mevcudiyetini 500.000 kişiye çıkaran Britanya ordusu karşısında mağlubiyete uğramıştır.

Başkomutan Horatia Herbert Kitchener'in öncülüğünde tam bir yakıp yıkma politikası güden Britanya bir taraftan Boer çiftliklerini yok ederken, bir taraftan ağırlıkla kadın ve çocuklardan oluşan sivil nüfusu toplama kamplarına hapsediyordu. Bu kamplarda sayıları 13.000-20.000 arasında değişen bir grup Afrikalıyla birlikte, 26.000'den fazla Boer kadın ve çocuğun hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir. Napolyon Savaşları'ndan I. Dünya Savaşı'na kadarki sürede İngiltere'nin girdiği en büyük ve en masraflı savaş olan Boer Savaşı, 20.000'i İngiliz askeri ve 14.000'i Boer askeri olmak üzere aşağı yukarı 100.000 insanın hayatına mal olmuştur.

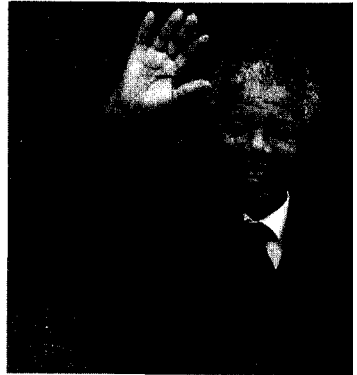
Güney Afrika'nın %90'ının Beyazlara Verilmesi

1910 yılında İngiliz Krallığı'na bağlı özerk bir yönetim olarak kurulan Güney Afrika, Cape Kolonisi ve Natal bölgelerindeki kolonilerle birlikte eskiden Hollandalılara ait olan Transvaal ve Özgür Orange topraklarının birleşmesiyle oluşturulmuştur.

Güney Afrika'nın sosyal ve ekonomik yaşamında siyahi karşıtı uygulamaları düzenleyen yeni yasalarla birlikte yürürlüğe konulan 1903 tarihli Yerli Arazi Kanunnamesi'ne göre siyahi insanların ülkedeki arazi mülkiyeti %10 gibi çok az bir rakamla sınırlandırılmıştır. Bu oran ilerleyen zamanlarda çok az bir artışla %13'e çıkarılsa da, apartheid rejiminin sona erdiği 1992-1993 yıllarına kadar Güney Afrika topraklarının yaklaşık onda dokuzu sadece beyaz nüfusa ait kalacaktı.

Transvaal ve Özgür Orange Devleti'nde sadece beyaz erkekler oy kullanabilirken, Cape Kolonisi ve Natal'daki siyahi nüfusun büyük çoğunluğu bu haklardan mahrumdu. Örneğin, 1910'da Cape Kolonisi'nde oy kullanma hakkına sahip olanların %85'i beyaz, %10'u melez ve %5'i siyahilerden oluşuyordu. Buna karşılık olarak bu bölgede yaşayan renkli ve siyahi Afrikalıların da oy hakkına sahip olması amacıyla örgütlenen orta sınıf siyahiler 1912'de Güney Afrika Yerli Ulusal Kongresi'ni kurdular.

1923'te ismi Afrika Ulusal Kongresi olarak değiştirilen örgüt 1940'lardan itibaren Güney Afrika'daki apartheid rejiminin ortadan kaldırılması için verilen kavganın öncüsü haline geldi. Sonunda 1994'te örgütün başkanı Nelson Mandela'nın seçimle Güney Afrika Hükümeti'nin başına geçmesiyle kesin bir politik bir yükseliş yakalanmıştır.

Nelson Mandela, 1918-2013

540 Milyon Tael İnce Gümüş

Çin, Boxer Ayaklanması'nı sona erdirmek için askeri birlikler göndererek kendisine yardım eden uluslarla 1901 yılında 39 yıl boyunca ağır tazminatlar ödemesini öngören bir barış protokolüne imza atmıştır. Protokole göre askeri harekata katılan Fransa, Rusya, Almanya, Büyük Britanya, Avusturya-Macaristan, ABD, Japonya ve İtalya'ya yapılacak olan o dönemin kuruyla 330 milyon Amerikan doları ve 67 milyon İngiliz lirasına denk gelen ödeme, 450 milyon tael* (1 tael=23 gram) ince gümüş üzerinden yapılacaktır.

Çin'in aşağı yukarı iki yıllık hükümet gelirlerine eş değer olan bu miktar, faiz ödemeleriyle birlikte düşünüldüğünde iki katına çıkıyordu. Bir taraftan vergiler artırılırken, bir taraftan da var olan ticaret anlaşmaları batılı güçlerin lehine değiştiriliyor ve Pekin ile diğer bölgelere de yabancı birlikler yerleştiriliyordu.

Çin toprakları üzerindeki Batı müdahalesinin gittikçe artmasına karşı 1898'de Boxer Ayaklanması patlak verdi. Kendilerini "Haklı ve Uyumlu Yumruk Cemiyeti" olarak isimlendiren isyancıların yabancı elçiliklere saldırarak Avrupa'lıları ve Çinli Hristiyanları katletmeleri, 19.000 yabancı askerden oluşan bir ittifak gücü Ağustos 1900'da karaya ayak basana kadar sürmüştür. Bir ay sonra Çin İmparatoru Dowager Cixi protokolün öngördüğü sert maddeleri imzalamak zorunda bırakılmıştır.

2.000 Yıllık İmparatorluğun Sonu

Boxer Protokolü'nün öngördüğü aşağılayıcı koşulları ve ayaklanmanın batı nüfuzunu yok etmek noktasındaki başarısızlığı, Qing Hanedanlığı'nın daha da zayıflamasına ve devrim fikirlerinin gittikçe ağırlık kazanmasına yol açmıştır. 1911'de Manc-

* 1 tael=23 gram. (ç.n.)

hu Hanedanlığı'nı deviren devrimciler, liderleri Sun Yat-sen'i yeni Çin Cumhuriyeti'nin geçici başkanı seçtirmişlerdir. 60 yaşındaki son Qing İmparatoru Puri'nin zorla tahttan indirilmesi, Çin'de 2.000 yıldır süregelen imparatorluk yönetiminin sonunu ilan etmiştir.

Toplumun Yarisına Oy Hakkı Yok

Oy verme hakları genellikle yok sayılan kadınlar, 19. yüzyıl boyunca genel oy hakkı için mücadele etmişlerdir. Kadınların Oy Kullanma Hakkı Dernekleri Ulusal Birliği ve daha militan "Süfrajat" ekibinin yürüttüğü mücadele sonucunda Britanya'da otuzun üzerinde kadın 1918 yılından itibaren oy kullanma hakkına kavuşmuştur. Bu başarıda, yarısı mühendislikte olmak üzere 1,6 milyon kadının iş gücüne katıldığı I. Dünya Savaşı'nın kadınların sosyal hayattaki rolüyle ilgili toplumsal algıyı değiştirmesinin de etkisi büyüktür.

Dünya genelinde yayılmaya başlayan kadınlara oy hakkı tanınması, Yeni Zelanda'da 1893'te ve Avustralya'da 1895'te gerçekleşmiştir. Bu iki ülkenin izinden giden Federatif Avustralya 1902'te benzer bir düzenlemeye girişmiş fakat yerli kadın ve erkekler için oy yasağı 1962'ye kadar sürmüştür. Daha 1869'da 21 yaş üstünde kadınlara oy hakkı tanınan Wyoming eyaletinin yer aldığı Birleşik Devletler'de bu hakkın tüm eyaletlerdeki kadınları kapsaması 1920'li yılları bulacaktı. Brezilya'da kadınların oy hakkı önündeki bütün engeller 1932'de kaldırılmıştır.

Bunu takip eden dönemde kadınlara oy hakkı tanıyan yasalar Japonya'da 1945, Arjantin'de 1947, Hindistan'da 1947, Güney Kore'de 1948, Şili'de 1949, Mısır'da 1956, Nijerya'da 1958, Uganda'da 1962, Kenya'da 1963 yıllarında çıkmıştır. Güney Afrika'da sadece beyaz kadınları kapsayan benzer bir yasa 1930'da çıkmış, tüm ırklardan kadınları kapsayacak şekilde genişletilmesi ise 1994'ü bulmuştur. Orta Doğu'daki bir kısım ülke ise çok geride kalmıştır. İran ve Irak'ta genel oy hakkı sırasıyla 1963 ve 1980'de tanınırken, Suudi Arabistan'da ka-

dınlar bugün bile oy kullanamamaktadır. 1906'da Avrupa'da kadınlara oy hakkı tanıyan ilk ülke olan Finlandiya'yı, 1913'te Norveç ve devrimin bir hediyesi olarak 1917'de Rusya izlemiştir. Almanya, Avusturya ve Polonya'da yaşayan kadınların oy hakkına kavuşması I. Dünya Savaşı'nın ardından gerçekleşirken, Fransız ve Belçikalı hemcinslerinin 1944 ve 1948'e kadar beklemesi gerekecekti. İsviçre, 1971'e kadar ayak direyecek ve Avrupa'da kadınlara eşit oy hakkı tanıyan son ülke olacaktı.

“8 Tane İstiyoruz, Beklemeyeceğiz!”

10 Şubat 1906 tarihinde tüm dünya medyası, Britanya Kralliyet Donanması'nın yeni savaş gemisi HMS *Dreadnought*'ın denize indirilişini izlemek için Portsmouth'ta toplanmıştı. Dünya tarihinin gördüğü en amansız savaş makinesi olarak yüceltilen bu gemi sahip olduğu 10 adet 305 mm'lik topu ve saatte 39 km hıza çıkmasını sağlayan buhar türbinli makineleri sayesinde herkesin yüreğine korku salan bir teknolojiye sahipti.

Diğer tüm savaş gemileri *Dreadnought*'un* piyasaya çıkmasıyla bir anda eski moda olunca dünya genelinde yeni bir deniz gücü yarışı başlamıştı. Özellikle Alman İmparatorluk Donanması kendi zırhlı gemilerini üretmek ve askeri güçlerini modernize etmek için kolları sıvamıştı.

Britanya'da ulusal güvenliğin ve refahı sağlamanın tek yolunun yeni zırhlı gemiler inşa etmekten geçtiğine inanan kamuoyu, donanma propagandacılarının şu sözlerini haykırıyordu: “8 tane istiyoruz ve beklemeyeceğiz!”

Ortaya çıkan bu silahlanma yarışı Avrupa'nın büyük güçleri arasındaki gerilimden beslenmekteydi. Ulusal birliğin sağlamasından kısa süre sonra 19. yüzyıl sonunda bir sanayi ve silah devine dönüşen Almanya, 1882'de İtalya ve Avusturya'yı da yanına alarak üçlü bir ittifak kurdu. Buna

* Kelime anlamı “zırhlı gemi”dir. (e.n.)

karşılık Fransa 1884'te Rusya'yla ikili bir yakınlaşmaya gitti. İngiltere de önce 1904'te Fransa'yla, sonra da 1907'de Rusya'yla dostluk anlaşması imzaladı. Avrupa'da istikrar sağlamak adına yaratılan bu anlaşma ve garanti ağı, sonunda tüm Büyük Güçleri bir dünya savaşının içine çekecekti.

10 Trajik Gün

Meksika şehrinde 9 ile 19 Şubat 1913 günleri arasında gerçekleşen bir dizi ayaklanma Meksika tarihinde 10 Trajik Gün ismiyle anılmaktadır. Şehrin tam bir savaş alanına dönüşüğü ve pek çok sivilin ölümüyle sonuçlanan çatışmalar, Meksika Devlet Başkanı Francisco Madero'nun infaz edilerek yerine yardımcısı General Victoriana Huerta'nın geçmesiyle son buldu. Ülkeyi 1877'den beri yönetmekte olan diktatör Porfirio Diaz'ın 5. kez seçilmesinin ardından 1910'da Francisco Madero tarafından körüklenen olaylar Meksika Devrimi'nin bir parçası sayılmaktadır.

Zaman içerisinde kurulu düzene karşı bir isyan havasından çok taraflı bir iç savaşa dönüşen devrim, 1910 yılında yaklaşık 14 milyonluk bir ülke olan Meksika'nın tamamını sararak 2 ila 3 milyon civarında insanın hayatına mal olacaktı. Sosyal reform peşinde koşan politikacılar tarafından 1929'da kurulan ve yeni isimlerin ve liderlerin kontrolü altında 2000 yılına kadar ülkede gücü elinde tutan Ulusal Devrimci Parti, bu devrimin en kalıcı mirasını oluşturmaktadır.

8,5 Milyon Askerin Ölümü

Bosnalı bir Sırp tarafından 28 Temmuz 1914 tarihinde Saraybosna'da Avusturya tahtının veliahtı Arşidük Franz Ferdinand'a suikast düzenlenmesi, yaşanan ilk dünya savaşının fitilini ateşledi. Birkaç hafta içinde Avrupalı Büyük Güçlerin tamamının dahil olduğu olaylara Rusya, Japonya, Birleşik Devletler, Orta Doğu ve başka bölgeler de katılmıştır.

Bu büyük savaş Fransa, İngiltere, İtalya, Rusya ve 1917'den itibaren ABD'den oluşan İtilaf Devletleriyle başta Almanya olmak üzere, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu'nu karşı karşıya getirmiştir.

Ağır toplardan siper havanlarına, makineli tüfeklerden el bombalarına kadar pek çok mekanize silahın kullanıldığı bu savaş, daha önceki savaşlarda yaşanan kayıpları devede kulak bırakacak kadar çok kayba neden olmuştur. Savaş meydanında top ateşinden, tabancalardan, zehirli gazlardan ve süngülerden kurtulanların peşini alınan yaralar veya yakalanılan hastalıklar bırakmamış, sonuçta yaklaşık 8,5 milyon insan hayatını kaybetmiştir. Savaşın göçe zorladığı kitleler arasında çok sık görülen hastalık, fakirlik, açlık ve yapılan katliamlar neticesinde ise sivil kayıplar askeri kayıpları bile geride bırakarak 13 milyon civarına ulaşmıştır.

650 Kilometrelik Siperler

Savaşın patlak vermesiyle Alman ordusu hızlıca Belçika'nın büyük bir kısmını işgal ederek Kuzeybatı Fransa'ya akın etmiştir. Alman ilerleyişi 5 Eylül 1914'te Marne Muharebeleri'nde durdurulmuş ve İttifak kuvvetleri tarafından Aisne Nehri'ne doğru püskürtülmüştür. Almanya'nın savaşın başındaki üstünlüğü bir daha yakalayamaması üzerine her iki taraf da İsviçre sınırından Belçika sahiline kadar uzanan 650 kilometrelik siper hatlarına girmiştir. Bu bölgede yürütülen savaş Batı Cephesi olarak anılır.

Sonrasında üç yıl sürecek bir siper savaşı halini alan çatışmalarda kullanılan makineli silahlar ve toplar, her iki tarafın da nihai sonuca ulaştıracak saldırılar yapmasını engellemiş ve çok yüksek oranlarda kayıp vermelerine neden olmuştur. En korkunç çatışmalardan ikisinin yaşandığı 1916'da Fransa'nın gözünü korkutmak isteyen Almanlar ile Fransız savunması karşı karşıya gelmiş, yaralı ve ölü sayısı toplam 714.000'in üzerine çıkmıştır. Eş zamanlı olarak daha kuzeyde yer alan Somme'da da kayıt altına alınan en kanlı savaşlardan bir tanesi yaşanmıştır. Ölü, yaralı veya esir olarak 1 milyon üzerindeki askeri kaybın yaklaşık 650.000'i Alman, 195.000'i Fransız ve 420.000'i İngiliz tarafına aitti. Çatışmaların başında saldırı pozisyonu alan İngiliz ordusu, sadece ilk günde 60.000 kayıp ve 20.000 ölü vermiştir.

Bu korkunç boyuttaki can kaybına rağmen Batı Cephesi'ne egemen olan siper savaşı hiçbir taraf için taktiksel ve stratejik bir avantaj sağlamıyordu. Savaş boyunca siper hattı 16 kilometrenin üzerine hiç çıkmadı.

Ölümlerin 3/4'ü Başa Alınan Yaralardan

Savaşın ilk iki yılında cepheye gönderilen İttifak askerlerinin başlarında bir köylü kasketinden daha fazlası yoktu. Alman askerleri deriyle kaplanmış çivili kasklarıyla daha iyi durumda olsalar da, topçu ateşi ve şarapnel karşısında her iki şapkanın da sağlayacağı koruma son derece kısıtlıydı. Savaşta ölen ortalama her dört askerden üçünün başından aldığı yaralarla ölüyor olması üzerine Britanya Savaş Bürosu, 1916 baharında tüm birliklerine çelik kasketler dağıtarak korumasız başlıklar yüzünden ortaya çıkan bu katliamı önlemeye çalıştı. 1917'de savaşa katılan ABD hükümeti de Britanya'nın izinden giderek askerlerine dağıtılmak üzere yaklaşık 400.000 Doughboy kasketi satın aldı.

92.000 Rus Askerinin Esir Düşmesi

26-30 Ağustos 1914 arasına denk gelen Doğu Avrupa'daki savaşın ilk günlerinde, Rusya'nın 1. ve 2. orduları ile Almanya'nın 8. ordusu Tannenberg Muharebesi'nde karşı karşıya geldi. Almanlar tarafından adeta hezimete uğratılarak 92.000 askeri esir alınan ve toplam 78.000 askeri öldürülen veya yaralanan Rus 2. ordusunun sadece 10.000 askeri kaçıp kurtulabildi. Öte yandan Alman ordusu, 150.000 kişiden sadece 13.000 kayıp vermişti.

Almanlar ayrıca 350 Rus topunu da ele geçirmiş, bu topları 60 trenle ülkelerine taşımışlardı. Savaşın hemen akabindeki 30 Ağustos gününde Rus 2. ordusu komutanı Alexander Samsonov kendini vurdu. Savaşın öncesinde Avusturya vilayeti Galiciya'yı elinde tutarak üstün bir konumda olan Rusya, Ağustos 1915'te Avusturya-Macaristan ve Alman orduları tarafından geri itilerek hem bu avantajını kaybetti ve hem de Polonya'yı Almanlara kaptırdı. 1918'deki devrimden sonra Rusya, Almanya'yla imzaladığı Brest-Litovsk Anlaşması'yla I. Dünya Savaşı'ndan çekildi.

4 Milyon Sömürge Askeri

I. Dünya Savaşı Orta Doğu ve Afrika'da da gerçekleşmiş, hatta zaman zaman Uzak Doğu ve Orta Asya'ya bile sıçramıştır. Sömürgelerden toplanıp savaş meydanlarında yerini alan askerlerin sayısı, 1,5 milyonu Hindistan ve 1,3 milyonu Kanada, Güney Afrika, Yeni Zelanda ve Avustralya gibi Britanya idarelerinden olmak üzere 4 milyonu aşmıştır.

Nisan 1915 - Ocak 1916 arasında Hint ve Anzak birlikleri, Osmanlı Türklerini savaştan çekilmeye zorlamak için Çanakkale Boğazı'nın kuzey girişine yapılan Gelibolu Çıkarması'nı başlatan Britanya ve Fransız birliklerinin yanında savaşa katılmıştır. Savaşın bu cephesinde 3.000 kişilik Hint birliğinin yarısından çoğu, karaya ayak basan Anzaklar'ın 1/4'ü olan 2.721 Yeni Zelandalı, 8.709 Avustralyalı, 9.798 Fransız, 34.072 İngiliz ve 56.643 Osmanlı askeri hayatını kaybetmiştir.

İnsan gücüne olan ihtiyacı karşılamak için Afrika kolonilerini kullanan İngiliz ve Fransız devletleri 500.000 kişi civarında Afrikalı askeri savaşa sürmüştür. Savaşta öldürülen 1.186.000 Fransız askerlerinden 71.000'i Tunus, Fas, Cezayir, Senegal ve Madagaskar gibi Fransız kolonilerinden geliyordu. Savaşta hayatını kaybeden erkeklerin oranı Fransa için her 17 kişiden 1'ine denk geliyor, Fransa İmparatorluğu'na bağlı Batı Afrikalı erkekler için ise aynı oran beşte bire yükseliyordu. Bu sırada Almanya'nın Afrika'daki kolonileri teker teker düşmekteydi. Togoland 1914'te Britanya'nın, Kamerun 1916'da Fransa'nın ve Güneybatı Afrika 1915'te Güney Afrika'nın eline geçti. Batı Afrika kolonisinin de aynı akıbete uğramasını Alman gerilla hareketi engellemiştir.

3.870 Fransız Tankı

Harp meydanlarının tank teknolojisiyle tanıştığı I. Dünya Savaşı'ndaki ilk tank saldırısı 16 Eylül 1916'da Somme taarruzunda atağa kalkan İngilizler tarafından gerçekleştirilmiştir. Savaşın sonuna gelindiğinde İngilizler 2.636 adet tank üretirken, Fransızların üretimi 3.870'e ulaşmıştır. Tankın hünerlerine hiç ikna olmayan Alman tarafı ise savaş boyunca elinde sadece 20 tank bulundurmuştur.

Dakikası 1 Milyon Dolar

1918 baharında Almanya, çoğu Rusya'nın Şubat 1918'de savaştan çekilmesiyle rahatlayan Doğu cephesinden taşınan 3,5 milyon askerle Batı cephesinde büyük bir atak yapmıştır. Fakat sayıları 1917'de 200.000 iken 1918'de 1,8 milyona çıkan Amerikan takviye kuvvetlerinin yardımıyla direnen İttifak güçleri, ardından karşı saldırıya geçerek Eylül 1918'de "Hindenburg Hattı"nı yarmayı başarmışlardır.

Ardı arkası kesilmeyen taze ve donanımlı Amerikan askerlerinin savaşta yerini almasıyla Alman ordusunun morali ciddi

şekilde çökmeye başlamıştı. Eylül 1918'deki Amerikan saldırısının ilk üç saatinde Amerikan İç Savaşı'nın tamamında atılandan daha fazla top atışı yapılmış ve bunun maliyeti yaklaşık olarak dakikada 1 milyon doları bulmuştur.

Almanya'yı hammadde ve yiyecek açısından yoksun bırakan Britanya deniz ablukasıyla eş zamanlı olarak gerçekleşen bu büyük sonbahar saldırısı, süregiden çatışmaları hızla sona erdirmiş, 11 Kasım 1918'de yürürlüğe giren ateşkesle savaş resmen noktalamıştır.

200.000 Kişilik Petrograd İşçi Grevi

I. Dünya Savaşı, Rusya için (toplamda 1,7 milyona ulaşan) büyük bir insan kaybına neden olmuştu. Savaş masraflarını karşılamak adına hükümetin kolaya kaçarak para basmaya başvurması karşısında enflasyon tavan yapmış ve şehirlerde büyük kıtlıklar baş göstermişti.

Savaşın ilk iki yılında temel maddelerin fiyatı Moskova'da %131, günümüzde St. Petersburg olarak bilinen Petrograd'da %150 artmış, sonuç olarak 1917'ye gelindiğinde savaşın başladığı yıla oranla fiyatlar dört katına çıkmıştı. 1916-1917'deki çok sert geçen kış sırasında yükselen fiyatlar ve günlük yiyecek ve yakıt sıkıntılarından bıkan binlerce kadın, ekmek talebiyle Petrograd sokaklarını doldurdu. Bir gün sonra 24 Şubat'ta aralarında Çar'ın tahttan indirilmesi talebiyle bağırانların da bulunduğu, sayıları 100.000 ile 200.000 arasında değişen işçiler greve gitti. 25 Şubat'ta ise şehirde yer yerinden oynamış durumdaydı. Ordunun ayaklanmayı bastırma emrini reddetmesi üzerine Çar II. Nikolas'ın tahttan indirildiği 2 Mart günü, 300 yıllık Romanov saltanatının son buldu.

Bu noktadan itibaren Duma Parlamentosu'na bağlı bir komite tarafından atanan liberal bir Geçici Hükümet görev başına gelmiş, fakat kısa süre içinde Vladimir Lenin önderliğindeki Bolşevik Partisi'nin muhalefetiyle tanışmak zorunda kalmıştır. Ekim 1917'de Lenin'in örgütlediği bir müdahaleyle

Petrograd'daki Kışlık Saray basılmış ve ülkedeki yönetim Rus halkına barış, ekmek ve toprak sözü veren Bolşevik Partisi'ne geçmiştir. Bu sözlerden ilki, Rusya'nın Baltık ülkeleri de dahil 60 milyon insanın yaşadığı topraklardan çekilerek bu bölgeleri Almanya'ya bırakmasını öngören, acımasız fakat uzun ömürlü olmayan Brest-Litovsk Anlaşması'yla sağlanmıştır.

Bu sırada Bolşevikler'den oluşan Kızıl Ordu ve daha muhafazakar Bolşevik karşıtı Rusların yer aldığı Beyaz Ordu arasında bir iç savaş sürmekteydi. Lenin devletin gücünü muhafazet baskılarla yıldırma ve Marxist prensiplere göre tüm toprak ve sanayinin devlet kontrolüne alındığı yeni bir Rusya yaratmak için kullanıyordu. İç savaştan zaferle ayrılan Bolşeviklerin parti örgütü Rusya Komünist Partisi nihayet 1922 yılında Sovyetler Birliği'ni kurdu.

A Tipi Grip (H1N1)

Dünya Birinci Dünya Savaşı'nın açtığı yaraları henüz kapatamamışken, tarihin gördüğü en korkunç salgınlardan biri patlak verdi. H1N1 virüsünün bir alt grubu olan A tipi bu yeni salgın virüsünün dünya genelinde 25 milyon ölüme yol açtığı düşünülmektedir. Bazı tahminlerse toplam ölü sayısı 40-50 milyon aralığına kadar çıkarır.

Genellikle İspanyol gribi olarak bilinmesine rağmen aslında ilk olarak 1918 yılının Mart ayı başlarında ABD'nin Kansas eyaletinde ortaya çıkmıştır. Mutasyona uğramasıyla birlikte bir sonraki kış tüm dünyaya yayılmıştır. Bir kere bulaştıktan sonra hızla ilerleyen virüs etkilediği insanların %20'sini genellikle ilk belirtilerin görülmesinden itibaren sadece 2 gün içinde öldürüyordu. Dünya nüfusunun yaklaşık %3'ünün hayatını sonlandıran bu virüs belası, Hindistan'da 12,5 milyon, 30 milyon nüfuslu Endonezya'da 1,5 milyon, ABD'de aşağı yukarı 675.000 ve İngiltere'de 200.000'in üzerinde insanın yaşamına mal olmuştur.

5 Yıllık Kalkınma Planları

Vladimir Lenin 1924'te öldükten sonra Rusya Komünist Partisi'nin başına ("Çelik adam" anlamına gelen) Stalin ismini kullanmayı tercih eden Joseph Vissarionovich Dzhu-gashvili geçti. Sovyetler Birliği'ni sanayileştirme ve modernleştirme saikiyle hareket eden Stalin, çiftliklerin ortak kullanımını ve sanayinin hızla gelişmesini öngören beş yıllık bir dizi kalkınma planını devreye soktu.

Tarımsal üretimde yaşanan dalgalanmaları göz önüne alarak 5 yıllık sürelerle düzenlenen bu planların ilki 1928-1932, ikincisi 1933-1937 ve üçüncüsü 1938-1942 yılları arasında uygulandı. Özellikle demir-çelik, makine parçaları, silah sanayi, büyük hidroelektrik santralleri gibi ağır sanayiye odaklanan bu planlar neticesinde endüstriyel üretim bazında başarılı sonuçlar alınmıştır. 1928-1932 yılları arasında çelik ve kömür üretimini 4 kat, elektrik üretimini 10 kat artıran Sovyetler Birliği, yılda ortalama %10'luk bir büyüme hızı yakaladı. Böylece Sovyetler, İkinci Dünya Savaşı sırasında karşılaşacağı işgal hareketine karşı ayakta durabilecek büyük bir sanayi gücüne dönüşmüştü.

Fakat Sovyet yurttaşları bu gelişmeler için ağır bir bedel ödeyecekti. 1929-1932 yıllarında yapılan her ton çelik üretimi için 19 insan hayatını kaybediyordu. Toprağından ve hayvanlarından vazgeçmek istemeyen milyonlar ya vuruldu ya da Gulag denilen toplama kamplarına sürüldü. Hükümetin 1930'lu yılların başında tahıl üretimini kamu-sallaştırmasının neden olduğu kıtlıkta milyonlarca insan daha hayatını kaybetti. Sadece Sovyet Ukraynası'nda 1932-1933 yıllarında 10 milyon köylü açlıktan öldü.

1935-1938 arasında Stalin'in yönettiği politik baskı döneminde köylülere, devlet görevlilerine, Kızıl Ordu liderlerine ve Komünist Parti üyelerine yönelik büyük ölçekli temizlik hareketlerine girişildi. Bu temizlik hareketleri so-

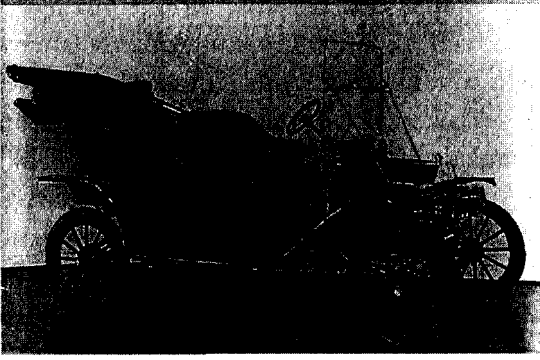
nucunda Kızıl Ordu, albaylarının %80'ini, tümen ve tugay komutanlarının %55'ini ve tüm diğer subaylarının %43'ünü yitirmiştir. Büyük Temizlik adıyla anılan bu süreçte çalışma kamplarına gönderilen veya infaz edilen insanların sayısı toplam 10 milyonu aşmıştır.

Her Beş Kişiden Birinin Araba Sahibi Olması

1920'li yıllarda Amerika, işsizlik oranının %2'nin altına düştüğü ve yıllık büyüme oranının %7 civarına yükseldiği bir ekonomik refah dönemi yaşamaktaydı. İngiltere ve Fransa'ya verilen savaş kredileri sayesinde Amerika (sermaye yatırımının yarısı Avrupa'ya olmak üzere) önemli bir deniz aşırı yatırım gücü haline gelmiş, Amerikan ekonomisinin merkezi olan New York ise dünya para piyasalarında sağlam bir yere kavuşmuştu. İç borcun azalmasıyla birlikte vergiler teker teker düşmeye başlamış ve ABD 1929'a gelindiğinde dünya üzerindeki ihracatın yaklaşık altıda birini gerçekleştirerek dünyanın en çok ihracat yapan ülkesi konumuna gelmişti.

Oluşan bu refah sayesinde radyo, buzdolabı gibi beyaz eşya ve ev aletlerine olan tüketici talebi artmış ve elektrik kullanımı ikiye katlanmıştı. Tüketicinin özellikle yöneldiği arabaya olan talebi karşılamak için Henry Ford'un (bk. bir sonraki sayfa) başını çektiği otomobil üretimi, 10 yıllık süre zarfında iki katından fazlasına çıkmıştır. Bunun sonucunda 1930'larda her beş Amerikalıdan birinde veya bir başka deyişle her Amerikan evinde bir araba bulunur hale geldi. İngiltere bu oranı ancak 1960'larda yakalayabilecekti. Günümüzde Amerika'da her eve ortalama 2,8 araba düşmektedir.

30 Dakikada 1 Araba

Model T Ford'un teşhiri, 1908.

Model T arabasını ilk kez 1908'de üreten Henry Ford 1920'de Amerikan otomobil sanayisinde bir devrim yaratmıştır. Artan talep karşısında yılda yarım milyon araba üretilmeye başlanmış ve 1914'e gelindiğinde araba fiyatları 500 doların altına inmişti. Detroit'teki fabrikasında seri üretim bandına geçerek üretim hacmini artıran Ford, bir araba yapımı için gereken süreyi 12,5 saatten 90 dakikanın az üzerinde bir süreye düşürdü.

Uluslararası Ticaretin %60'lık Çöküşü

1920'lere hâkim olan iyimserlik havası 1929'daki Wall Street iflasıyla beraber hiç beklenmeyen bir sonla karşılaştı. 1900 yılında sadece %5 olan ortalama hane halkı borcunun 1929'da yaklaşık %10'a yükselmesine sebep olan federal Amerikan bankalarının kolay-kredi programları piyasayı aşırı dalgah bir hale getirdi. Girişimcilerin asılsız spekülasyonları sonucunda çöken piyasada başlayan panik satışları, "Kara Salı" olarak anılan 29 Ekim gününde, 40 yıl boyunca kırılmayacak bir rekora imza atarak, tam 16 milyon hissenin el değiştirmesine yol açmıştır.

Amerikan ekonomisinin büyük bir resesyona girdiği 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı sırasında her beş bankadan biri battı ve çiftçiler iflas etti. Bununla birlikte yüz binlerce insan evini kaybederken, 14 milyona yakın insan da fabrikaların kapanmasıyla birlikte işinden oldu. Bunun üzerine Avrupa'daki kredilerini geri çekmeye ve gümrük vergilerini artırmaya giden Amerikan bankaları uluslararası ticarete %60'lık bir küçülme yarattı. Zira işsizliğin sırasıyla %25 ve %40'a çıktığı Britanya ve Almanya dahil birçok ülke bu bunalımdan derinden etkilendi. Bu daralma neticesinde dünya genelinde endüstri üretiminin %40 azalması ham maddeye olan talebi de düşürmüştü; Güney Amerika, Uzak Doğu ve Afrika ülkeleri ciddi bir çöküşe sürüklenmişti.

Her ne kadar bazı ekonomiler 1930'ların ortalarına gelindiğinde yaralarını sarmaya başlamışsa da, ABD de dahil pek çok ülkede ekonomik krizin etkileri II. Dünya Savaşı bitene kadar devam edecekti. Borç seviyelerinin Amerika'da yeniden yükselişe geçtiği 2007-2008'deki finansal krize kadar 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'na eşdeğer ciddiyette bir olay yaşanmamıştır. (Genellikle gayrisafi milli hasılanın %150'si olan borç oranı 1929'daki krizde %200'e, 2011'de ise %400'e çıkmıştır.)

Gandi'nin 24 Günlük Tuz Yürüyüşü

Hintli bir ruhani lider olan Mahatma Gandhi ve onu destekleyen 79 kişi, Hindistan'ın Gujarat bölgesindeki Ahmedabad'dan Umman Denizi kıyısındaki Dandi'ye uzanan 380 km'lik mesafeyi 28 gün içinde yürüyerek aştı. Yolcuğun sonuna vardıklarında tüm dünya basınının önüne geçen Gandhi deniz kıyısındaki tuzlu çamuru alıp tuz elde etmek için kaydattı. Sonra yeniden kıyı şeridi boyunca yürüyerek güneye doğru yol almayı sürdüren Gandhi, 5 Mayıs 1930'da gözaltına alınıncaya kadar taraftar toplamaya ve kitlelere hitap etmeye devam etmiştir.

Gandi bu protestoyu tuz vergisine karşı Britanya'yı zora sokmak amacıyla düzenlemişti. Çünkü tuz vergisi, Britanya Hindistanı'nın vergi gelirlerinin sadece %8,2'sini oluştursa da Hintli fakir kitlelerin bütçelerini çok etkiliyordu. 1919'da Britanya'nın tuttuğu paralı Nepalli askerlerden oluşan Gurkha birliklerinin büyük ve barışçıl bir kitlenin üstüne ateş açarak 372 kişinin ölmesine ve 1.200'ün üzerinde kişinin de yaralanmasına neden oldukları Amritsar katliamından sonra başlayan Hindistan bağımsızlık hareketine bu protestoyla dünya çapında bir ilgi uyandırılmış oldu.

Tuz Yürüyüşü'nün Hindistan'ın dört bir tarafında yüz binlerce insanın katıldığı geniş çaplı sivil itaatsizlik eylemlerine ilham vermesiyle Gandi öncülüğündeki Hindistan Ulusal Kongresi büyük bir kitle desteği kazandı. Hükümet kontrolü elinde tutsa da Kongre tam bağımsızlık için çağrıda bulunmayı sürdürdü.

Bağımsızlığın kazanıldığı yıl olan 1947'ye gelindiğinde, Hintliler ve Müslümanlar arasındaki ölümcül çatışmalar Hindistan alt kıtasının Hindistan ve Pakistan olarak iki devlete ayrılmasıyla sonuçlandı. Tarihin gördüğü en büyük mecburi insan mübadelesine yol açan bu gelişmede, Hint, Müslüman ve Sihlerden oluşan yaklaşık 15 milyon kişi yeni çizilen sınıra göre zorla göç ettirildi. Üstelik yeni oluşturulan hükümetler bu derecede bir insan göçünü yönetecek kapasiteye sahip değildiler. Bunu izleyen şiddet ortamında 1 milyona yakın insan toplumsal katliamlarla öldürüldü.

Tuz Vergisi'ni ihlal eden yürüyüşü sırasında Mahatma Gandi, 1930

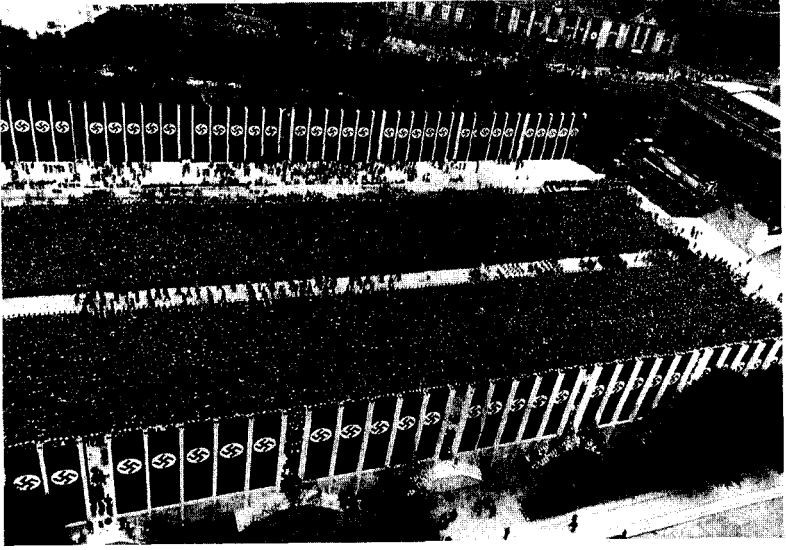
Mao'nun Uzun Yürüyüşündeki 80.000 Asker

1934-1935 yıllarında 80.000 kişilik bir ordu Çin'in Jiangxi eyaletinden Shaanxi eyaletine varmak için bir yıl boyunca kuzeye doğru savaşarak yol aldı. Uzun yürüyüş olarak bilinen bu yolculukta ordunun başını çeken devrimci Marxist lider Mao Zedong, 1931 yılında Zhu De'yle beraber Çin'in güney eyaletlerinden Jiangxi'de Çin Sovyet Cumhuriyeti'ni kurmuştu. Çan Kay Şek liderliğindeki Milliyetçi Parti'nin (Kuomintang) ortadan kaldırma hamlelerine karşı birkaç kez direnen devrimciler sonunda 1934'te geri çekilmek zorunda kaldılar.

Koumintang kontrolündeki bölgeye girmemek için çok zorlu bir arazi üzerinde ve dolambaçlı yollardan kuzeye yönelmek zorunda kalan Mao'nun ordusu, kimilerine göre 4.527 km, Mao'ya göreyse 12.875 km mesafe kat etmiştir. Girilen çatışmaların dışında firar, açlık ve hastalıklar sebebiyle de sayıca giderek güçsüzleşen ordudan sadece 20 bin asker yolun sonunu görebilmiştir. Yan'an bölgesinde yenden komünist bir merkez inşa edip Kuomintang'a direnişini kaldığı yerden sürdüren Mao, Büyük Yürüyüş'le adeta dosta düşmana neler yapabileceğini göstermiş oldu.

II. Çin - Japon Savaşı'nda (1937-1945) Komünistler Japonlara karşı amansız bir savaş vererek etki alanlarını genişlettiler. Savaşın sonuna doğru 96 milyon Çinliyi yönetiyorlardı. Kuomintang'a karşı verilen iç savaştan zaferle çıkan Çin Komünist Partisi Çin Halk Cumhuriyeti'ni ilan etmişti. Yeni cumhuriyetin başkanlık koltuğuna ilk olarak 1949'da Mao oturdu. Uzun Yürüyüş komünist propagandada sürekli işlenen bir konu olagelmış olsa da Mao'nun yürüyüş sırasındaki rolünün abartıldığını iddia edenler de olmuştur.

2 Milyon Nazi Partisi Üyesi

1936 Olimpiyat Oyunları sırasında bir Nazi mitingi. Lustgarten, Berlin, Almanya.

1 Amerikan dolarını 1922’de 50 markken 1924’te 2,5 trilyon marka yükselten bir enflasyonla sarsılan Almanya, yaşadığı büyük ekonomik bunalım sonrasında daralma ve yüksek işsizlikle baş başa kalmıştı. Ülkenin içine düştüğü ekonomik darboğaz ve sosyal kargaşada uygun ortamı yakalayan Nasional Sosyalist Alman İşçi Partisi ya da diğer adıyla Nazi Partisi yükselişe geçti.

Birinci Dünya Savaşı’nda görev yapmış eski bir onbaşı olan Avusturya doğumlu Adolf Hitler, Haziran 1921’de Nazi Partisi’nin liderliğini üstlendikten sonra insanlara iş imkanları yaratmak, ulusal gururu geri kazanmak ve I. Dünya Savaşı sonunda imzalanan Versailles Anlaşması’nın küçük düşürücü maddelerini reddetmek gibi vaatlerle halktan destek istiyordu. Ayrıca var olan ekonomik krizin suçunu

Bolşevikler ve Yahudi sermayedarlarına atması da geniş bir seçmen kitlesinde alıcı bulmuştur.

Hitler'in güçlü hitabeti halk yığınlarını Nazi Partisi'ne çekiyordu. Partinin ülke yönetimini ele geçirdiği 1933 yılında üye sayısı 2 milyonu bulmuştu. Şansölye olan Hitler'in ilk icraatı, muhaliflerini yok ederek başkanlığına Führer (lider) sıfatıyla kendisi atadığı bir tek parti diktatörlüğü kurmak oldu. Ardından da ordu ve kamusal projelere para akıtarak ekonomiyi canlandıran Hitler, kendi geliştirdiği acımasız bir gizli polis şebekesiyle ülkeyi tamamen kontrolü altına almıştır.

Nüfusun %1'i Yahudi

Nazi ideolojisinin merkezinde Alman ırkının üstünlüğüne olan inanç yatmaktaydı. Bu üstünlüğe giden yol ise Almanlar arasındaki "zayıf halkalar" olan Yahudi, komünist, çingene, homoseksüel ve zihinsel özürlülerin temizlenmesinden geçiyordu. Özellikle hedef tahtasına oturtulan Yahudiler, Hitler iş başına gelir gelmez Alman toplumundan dışlandılar. 1935'teki Nürnberg Yasaları ile Yahudiler vatandaşlıktan atıldılar, işletmelerine el konuldu, 1938'te ise Kristal Gece olarak bilinen olaylarda, Yahudi sinagogları ve dükkanları saldırıya uğrayıp yağmalandı.

Her ne kadar Yahudiler 200.000 kişilik nüfuslarıyla Alman toplumunun sadece %1'ini oluştursalar da, ticaret, bankacılık ve sanayi sektörlerindeki zengin Yahudi ailelerinin şöhreti Almanlar arasında büyük bir öfke yaratmaktaydı. Örneğin Almanya'daki en zengin 29 sermayedar ve bankacıdan 5'i Yahudi'ydi. Alman yönetiminde yaşayan Yahudi nüfus önce Polonya'nın işgaliyle (bk. sayfa 157) beraber 2 milyonu bulmuş, sonrasında Baltık Devletleri ve Sovyetler Birliği'nin batısının ele geçirilmesiyle 1941'de 5 milyona çıkmıştır.

Uluslararası Tugaylara Katılan 40.000 Kişi

Sosyalist eğilimlere sahip Cumhuriyetçi İspanya Hükümeti'ne karşı muhafazakâr generallerce yapılan askeri darbe, İspanya İç Savaşı'na yol açmıştır. 17 Temmuz 1936 ile 28 Mart 1939 arasında 600.000'i savaş meydanında olmak üzere yaklaşık 1 milyon insan bu kanlı süreçte hayatını kaybetmiştir.

Milliyetçiler olarak tanınan isyancı güçleri komuta eden General Francisco Franco İtalya'daki faşist rejim ve Almanya'daki Naziler'in de desteğini almıştı. Cumhuriyetçi hükümet ise Sovyetler Birliği'nin yardımlarının yanı sıra pek çok ülkeden birlerce özgür düşünceli erkek ve kadın tarafından destekleniyordu. İspanya'da oluşturulan Uluslararası Tugay saflarında yer alan yaklaşık 40.000 yabancının arasında 10.000 Fransız, 5.000 Alman, 4.000 Polonyalı, 3.500 İtalyan ve 2.500'er kişilik İngiliz ve Amerikan gönüllü yer alıyordu.

Kuzeyde ve güneyde giderek ilerleyen milliyetçiler, Ocak 1939'da Barcelona'yı ele geçirdiklerinde, Cumhuriyetçiler kendi aralarında bölünmüş durumdaydılar. İspanyol sivillerin Alman hava bombardımanlarında tam bir katliama uğraması ve her iki tarafın da yer aldığı savaş suçlarıyla vahşet iyice katlanmış, dünyayı şoke etmiştir. 28 Mart'ta Madrid'i ele geçiren milliyetçilerin lideri General Franco İspanya'yı 1975'te ölümüne kadar faşist bir diktatör olarak yönetecekti.

300 Bine Yakın Sivilin Katledilmesi

Japonya, 1937-1945 arasında süren Çin - Japon Savaşı'nın ilk yıllarında Doğu Çin'de yer alan geniş bölgeleri işgal etmişti. Aralık 1937'de Çin'in başkenti Nanjing'e giren Japon birlikleri zıvanadan çıkmış bir halde cinayet, tecavüz ve yağma hareketlerine giriştiler. Şehrin üçte birinin yıkıldığı altı hafta içinde sayıları 60.000 ile 300.000 arasında değişen pek çok Çinli sivil ve savaş esiri öldürüldü. Japon birliklerinin Pasifik Okyanusu ve Güneydoğu Asya'daki çatışmalara gönderilmesiyle mütte-

fikler Japon birliklerine karşı 1945'te zafer kazanmış, böylece Çin'deki işgal de sona ermiş oldu. Pek çok insan için Nanjing'de yaşanan katliam, savaştan sonra da Japonların barbarlığının ve vahşiliklerinin örneği olarak hafızalara kazınmıştır.

6 Panzer Tümeni

1 Eylül 1939 gününün ilk saatlerinde Polonya'yı işgale giren Hitler'in emrinde 40 civarında piyade tümeni, yaklaşık 2.400 tank barındıran 6 zırhlı panzer tümeni, 4 motorize tümen, kamyonlara doldurulmuş yedek seferberlik piyadeleri ve son model 1.929 uçaktan oluşan 1,5 milyon kişi civarında bir ordu bulunmaktaydı. Karşısındaki Polonya ordusunun asker sayısı 1 milyona yakın olsa da sadece 750 zırhlı araç ve eski model 900 uçak bulunan envanterinde son derece az tank, zırhlı personel taşıyıcı, tanksavar veya uçaksavar silahı bulunuyordu.

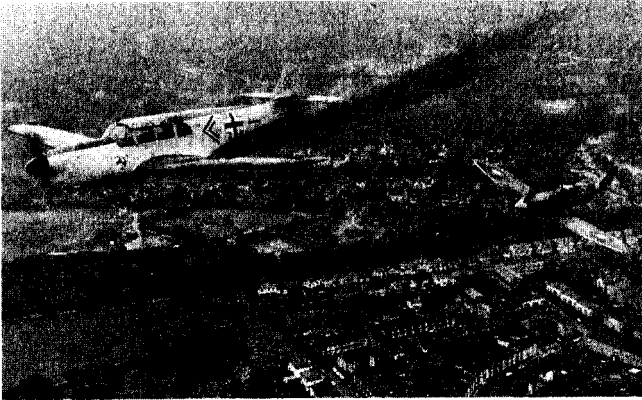
Bu koşullar altında Almanların başlattığı, hızla hareket eden tank ve diğer zırhlı araçlarla yürütülen, motorize birliklerin akınlarıyla desteklenen ve güçlü hava birliklerinin koruması altında düşman hatlarını delik deşik etmek üzere gerçekleştirilen "yıldırım savaşı" (blitzkrieg) durdurulamadı. 1939 yılında pek çok tankı bulunmasına rağmen zırhlı tümenlerden yoksun olan Müttefik kuvvetlerin karşısında Almanya'nın iyi bir eğitimden geçirilmiş, eşi benzeri olmayan panzer tümenleri bulunuyordu.

O güne kadarki yatıştırma politikalarını terk eden Britanya ve Fransa, Polonya'nın işgal edilmesinden iki gün sonra Almanya'ya savaş açtı. Nazilerle gizli bir anlaşma yapan Sovyetler Birliği ise 17 Eylül günü doğudan Polonya'ya girerek 200 kilometrekarelik bir alanı sadece birkaç günde 4.000 kayıp verdikleri bir operasyonla ele geçirdi.

28 Eylül'e gelindiğinde büyük oranda yenilgiye uğramış olan Polonya direnişi, ağır hava bombardımanı sonra-

sında tamamen çökmüştür. Aradan geçen 2 hafta boyunca Varşova'ya günde yaklaşık 30.000 bomba düşüyordu. Bunu izleyen günlerde Polonya, Almanya ve Sovyetler Birliği arasında paylaşıldı. Sovyet ordularına esir düşen, çoğunluğunu ülkenin doğusunda yaşayan sivillerin oluşturduğu 1,5 milyon Polonyalıdan 350.000'i hayatını kaybetti, en az 25.000 kadarı da Sovyet hapishanelerinde infaz edildi. Almanlar ise 700.000 civarında Polonyalıyı esir aldılar. Ayrıca Polonya ordusu savaş sırasında 70.000 ölü ve 130.000'in üzerinde yaralı vermiştir. Alman kayıpları ise 16.000 ölü ve 30.000 yaralıdan ibarettir.

1030 Beygir Gücünde Rolls-Royce PV-12 Motoru

Kuyruğundan ateş püsküren bir Alman Messerschmitt

Hitler'in birlikleri yeniden topladığı 6 aylık bir sessizlik döneminden sonra Alman panzer tümenleri Nisan 1940'ta tekrar harekete geçerek önce Danimarka ve Norveç'i, ardından da Belçika, Hollanda ve Fransa'yı *blitzkrieg* taktiğiyle işgal ettiler. İlerleyen Alman güçlerinin dağıttığı Müttefik orduları,

338.000 Britanya ve Fransız askerini Dunkirk sahillerinden tahliye etmek zorunda kaldı. Müttefik güçlerin cepheyi terk etmesinden iki hafta sonra 22 Haziran'da düşen Fransa, Mareşal Philippe Pétain liderliğindeki işbirlikçi Vichy Hükümeti'nin de yardımıyla Alman birlikleri tarafından işgal edilmiştir.

Böylece, Ağustos 1940'ta sanayi merkezleri, demiryolları ve Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne bağlı uçak pistlerinin hedef alındığı büyük bir hava bombardımana girişen Almanya önünde Britanya yalnız kalmıştır. Britanya Savaşı olarak anılacak çatışmaların başında Alman Hava Kuvvetleri'nin 800 savaş uçağı ve operasyona hazır 1.000'in üzerinde bombardıman uçağının yanı sıra daha yüzlerce yedek uçaktan oluşan üstün gücüne karşılık ülkesini korumaya çalışan RAF'ın (Kraliyet Hava Kuvvetleri) saflarında sadece 650 savaş uçağı bulunuyordu.

İngiliz Avcı Uçağı Komutanlığı, bombardıman uçaklarına karşı Hurricane uçaklarını, Alman savaş uçaklarına karşı da Supermarine Spitfire isimli avcı uçaklarını görevlendirmişti. Daha sonra Merlin olarak anılacak 1.030 beygir gücündeki Rolls-Royce PV-12 motoru sayesinde yüksek irtifada son derece başarılı bir performans gösteren Spitfire uçakları baş düşmanları Alman Messerschmitt Bf 109 uçaklarıyla aynı manevra yeteneğine sahiptiler, ancak onlardan daha yüksek hıza çıkabilmekteydiler. İngiltere'nin gelişmiş radar uyarı sistemiyle beraber düşünüldüğünde Spitfire uçakları Alman Hava Kuvvetleri karşısında Güney İngiltere hava hâkimiyetini korumaya çalışan RAF'a oldukça zor bir dönemde büyük bir avantaj sağlamıştır.

Bunun sonucunda önce ertelediği, sonrasında da tamamen vazgeçtiği İngiltere'yi işgal planını terk eden Hitler Eylül 1940'tan itibaren çoğunlukla gece düzenlenen ve Blitz olarak bilinen hava akınlarıyla yetinmiştir. Mayıs 1941'e kadar devam eden İngiliz şehirlerine yönelik bombardımanlar 40.000'e yakın sivilin hayatına mal olmuştur.

Her Beş Savaş Pilotundan Biri Öldü

RAF İngiltere Savaşı sırasında her beş savaş pilotundan birine denk gelen 544 avcı uçağı pilotunu ve Bombardıman Komutanlığı'na bağlı mürettebattan 801 kişiyi kaybetmişti. Alman Hava Kuvvetleri ise 2.698 askerini yitirmişti.

Tek Akında 1.000 Müttefik Bombardıman Uçağı

RAF Almanya'ya karşı ilk stratejik bombardıman akını 15 Mayıs 1940'ta düzenlemiştir. 1942'den itibaren giderek sanayi şehirlerini ve ardından sivil bölgeleri hedef aldığı için bugün hâlâ tartışılmaya devam edilen hava bombardımanları, 1943'te Hamburg'da 42 bin ve 1945'te Dresden'de 80.000 civarında sivilin canını almıştır.

Alman şehirlerine karşı Amerikalıların da yardımıyla düzenlenen müttefik hava akınlarında bazen tek seferde bine yakın bombardıman uçağı yer almaktaydı. Bu hava akınlarında Almanya'da 400.000 ila 600.000 bin arasında ve Fransa'da yaklaşık 67.000 sivilin öldüğü tahmin edilmektedir. Alman bombardımanları sonucunda hayatını kaybeden İngilizlerin sayısı ise 60.000 civarında idi.

3,6 Milyon Kişilik İşgal Gücü

22 Haziran 1941 tarihinde Almanya tarihin gördüğü en büyük ve en güçlü işgal ordusuyla eski müttefiki Sovyetler Birliği'nin üzerine yürüyüşe geçmiştir. Envanterinde 3.600 tank ve 2.700 modern uçak bulunan Mihver güçleri 3,6 milyon kişiyi bulmaktaydı. Buna karşılık 2,5 milyon askeri savaşa süren Sovyet ordusu düşmanından yaklaşık 3 katı fazla olarak 10.000 tank ve 8.000 uçağa sahipti. Fakat uçakları, Alman hava gücüne kıyasla miadını doldurmuş sayılmaktaydı.

Barbarossa Harekâtı kod ismiyle yürütülen bu hırslı operasyon, Hitler'in Sovyet tehdidini ve Bolşevizm'i yok edip

doğuda bir Alman İmparatorluğu yaratmak arzusunun bir ürünüydü. Ayrıca Hitler, Sovyetler Birliği'nin geniş hammadde kaynakları ve ürünleriyle beraber Kafkasya'daki petrol yataklarına göz dikmişti. Yaklaşık 2.900 kilometrelik cephe boyunca üç koldan ilerleyen Almanlar Ekim 1941'e gelindiğinde günümüzde St. Petersburg olarak bilinen Leningrad'a varmış ve 900 gün sürecek şehir kuşatmasını başlatmıştı. Bir koldan Moskova önlerine varan Almanlar başka bir koldan da Ukrayna başkentini ele geçirdiler. Bu saldırılar karşısında 3 milyon esir verdikten sonra başkent Moskova'ya yönelen saldırıya bir karşı saldırıyla cevap veren Sovyet ordusu Ocak 1942'de Almanları yaklaşık 320 km geriye püskürtmeyi başarmıştır.

Bugün Volgograd olarak anılan Stalingrad'ı almak için 1942 yazının sonunda başlatılan Alman taarruzu ise binadan binaya karşılıklı savaşlara dönmüştür. 1942 Kasım sonu başlatılan Sovyet Kızıl Ordu karşı saldırısı ise iki Alman ordusunun kuşatılmasıyla sonuçlanmıştır. 1943 Ocak ayının sonlarında Hitler'in "ölene kadar savaş" emrine uymayı reddeden General von Paulus çareyi teslim olmakta bulmuştur. Bu noktada Sovyetlere teslim olan donma ve açlık sınırındaki 91.000 Alman askerinden 5 veya 6 bini hariç tamamı ya Sovyet hapishanelerinde ya da çalışma kamplarında hayatını kaybedecekti. Mihver güçlerinin ölü, yaralı ve esir olarak toplam kaybı 800.000 olmuştur. Stalingrad savunmasında ölen 40.000 sivilin yanında, Kızıl Ordu'nun verdiği kayıp ise ölü ve yaralı olarak 1,1 milyonu bulmuştur.

Hitler'in Sovyetler Birliği karşısında aldığı bu yenilgi savaşın kaderini değiştirmiştir. Dünyanın bu en büyük iki ordusunun savaşı insanlığı dehşete düşüren kayıplara yol açmıştır. İşgal sırasında hayatını kaybeden Sovyet insanı sayısının kesin bir şekilde tespit edilmesi imkânsız olsa da tahminler, yarısından çoğunu sivillerin oluşturduğu yaklaşık 27 milyon sayısını işaret etmektedir. Bu insanların pek çoğu savaşta ölürken Yahudiler, Sovyet devlet görevlileri ve sıradan vatandaşlardan oluşturduğu milyonlarcası da Almanlar tarafından infaz edilmiştir. Geriye kalanlar ise açlık veya hastalıktan hayatlarını kaybetmişlerdir.

8 Amerikan Savaş Gemisinin İmha Edilmesi

7 Aralık 1941 sabahı küçük bir Hawaii adası olan Oahu'da demirlemiş halde bulunan Amerikan Pasifik Donanması hiçbir uyarı yapılmaksızın Japonlar tarafından şiddetli bir hava bombardımanına tabi tutulmuştur. Sadece birkaç saat içinde sekiz Amerikan savaş gemisi batmış veya çok ciddi şekilde hasar almış ve toplamda 2.400 denizci hayatını kaybetmiştir.

Bu saldırının kışkırtmasıyla savaşa Müttefiklerin safında katılma kararı alan Amerika Birleşik Devletleri, İngiliz Başbakanı Winston Churchill'e kendi deyimiyle "o gece rahat bir uyku çekirmiştir". Düşman kodlarının kırılmasıyla eli güçlenen Amerikan Donanması önce 1942 Mayıs'ında Mercan Denizi Muharebesi'nde, bir ay sonra da Midway Deniz Muharebesi'nde Japon donanmasını yenilgiye uğratmıştır. Böylece 1943'e gelindiğinde Pasifik Okyanusu'nda hava ve deniz üstünlüğünü sağlayan ABD Japon işgali altındaki toprakları kurtarmaya başlamıştır.

Günde 20 Sigara

Pasifik'teki Amerikan askerlerinin her birine İkinci Dünya Savaşı boyunca günde 20 sigara dağıtılmaktaydı. Kuzey Afrika'da görevli İtalyan erleri ise bireysel espresso makinelerini taşımaktaydılar.

Günde 159 Milyon Kombinasyon

Almanların kodlanmış bilgilerin iletiminde kullandıkları çok gelişmiş bir şifre makinesi olan Enigma 1932 yılında Polonya gizli servisi tarafından çözülmüştü. Fakat savaşın başında Enigma'nın karmaşık tekerlek ve çark sistemi ayarları, Alman-

lar tarafından günde en az bir kez yenilenmeye başlanmıştır. Müttefikler böylece her yeni günde 159 milyon yeni kombinasyonu çözmekle uğraşacaklardı.

Yine de Ocak 1940'ta çalışmalarını Britanya'daki Bletchley Park'ta ısrarla yürüten matematikçiler, Enigma sistemini çözüp kodlanmış mesajları deşifre etmeyi başarmışlardır. Bombe olarak bilinen ve mümkün olan tüm tekerlek konfigürasyonlarını izleyerek son kombinasyonu yakalayan yüksek hızlı elektro-mekanik araçların bu başarıda ciddi bir katkısı olmuştur.

Radar teknolojisindeki gelişmelerle ve Enigma kodunu kıranların aktardığı istihbaratla rahatlayan İngiliz Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Atlantik Savaşı sırasında gemilerini "kurt sürüsü" lakaplı Alman denizaltılarından uzakta tutmayı başarmıştı. Müttefik ticaret filolarına saldırılarını artıran Alman denizaltıları 1942 yılında ayda ortalama 96 gemi batırmaktaydı. İngilizlerin Ultra kod adını taktığı Enigma'dan elde edilen istihbaratın kritik bir rol oynadığı diğer bölgeler, Kuzey Afrika ve İtalya'ydı. Enigma'dan elde edilen istihbarat bu bölgelerde Kraliyet Donanması'nın Alman ikmal hatlarını kesmesine olanak sağlıyordu. Ayrıca Normandiya Çıkarması'nda da bu istihbarat kullanılmış (bk. sayfa 178-179), müttefiklerin çıkarma yapacakları nokta konusunda Hitler'in kafasının karıştırılması da kazanılan bu zaferin esas kaynağı olmuştu.

Babi Yar Hendeğinde Sıkılan 33.761 Kurşun

Baltık Devletleri'nin ve Sovyetler Birliği'nin batısının Almanya'nın eline düşmesiyle kurşuna dizilen Yahudi sivillerin sayısı korkunç boyutlara ulaşmıştır. Eylül 1941'de Kiev'de yaşayan tüm Yahudilere yeniden yerleştirilmek üzere şehrin bir noktasına toplanmaları emri verilmişti. Almanlar, Yahudileri taşımak yerine Babi Yar denilen hendeğe sürüp uçurum

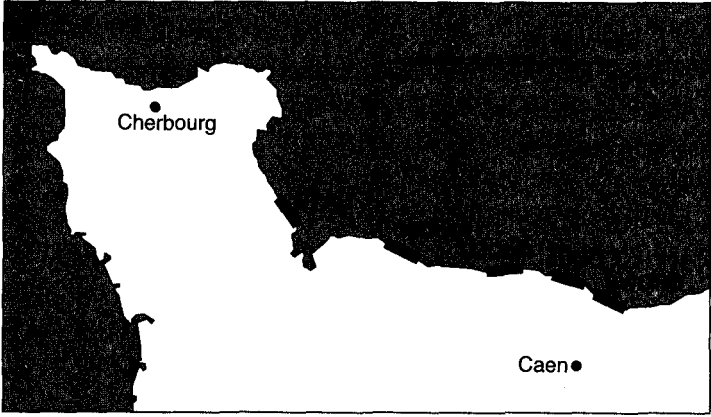
kenarında topladılar. Yükselen ceset yığınlarının üzerine yatma emri verilen Yahudilerin teker teker vurulduğu 36 saatlik bu katliamda 33.761 insan öldürülmüştür. Ağırlıkla batıda yer alan Sovyet devletleri, Doğu Polonya, Litvanya, Letonya ve Estonya olmak üzere bu coğrafyada kadın ve çocuk ayrımı yapılmaksızın tamamı benzer bir tutumla katledilen Yahudilerin sayısı 1941 sonlarında 1 milyon civarına yükselmiştir.

Toplu kurşuna dizmelerin 1942 yılı boyunca devam ettiği Alman işgali altındaki bölgelerde ayrıca ilk kez Sovyet savaş esirleri üzerinde denenen gaz vagonları devreye sokulmuştur. Daha batıda, Nazi liderlerinin 1942'de "Yahudi sorununa kesin çözüm" olarak kararlaştırdığı çalışma kampları ve ölüm kampları kurulmuştu. Bunlardan Polonya'da inşa edilen altı tanesi tamamen insanları öldürme amacıyla kullanılmaktaydı. Adını Gestapo şefi Reinhard Heydrich'ten alan Reinhard ölüm kampları yaklaşık 1,5 milyon Yahudi'yle beraber Sovyet ve Polonyalı savaş tutsakları, homoseksüeller, fiziksel ve ruhsal engelliler ve Nazi işgaline uğrayan yerlerden taşınan diğer azınlıklar için de birer mezar olmuştur. Alman savaş makinesinin ölüm kustuğu Yahudiler yaklaşık 6 milyon kurban vermişlerdir.

Auschwitz'de Öldürülen 1 Milyon Yahudi

Naziler tarafından yakalandıktan sonra Polonya Auschwitz'deki imha kampına kapatılan 1 milyon Yahudi vurularak, dövülerek, açlığa terk edilerek ve gazlanarak yok edilmiştir. Benzer zulümlere sahne olan diğer kamplardaki kayıplar Treblinka'da 750.000, Belzec'te 500.000, Sobibor'da 200.000, Kulmhof'ta 150.000, Lubin'de 50.000 şeklindeydi. Daha pek çok kampta Nazilerin sakıncalı bulup öldürdüğü başkaları da olmuştur, fakat 3 milyona yakın insanını kamplarda kaybeden Yahudi toplumuna yaşattıkları vahşet hepsinden fazlaydı.

5 Normandiya Sahili

Resim: Normandiya Çıkarma Alanları, 1944

Avrupa'da gittikçe zayıflayan Alman hâkimiyetine bir son vermek isteyen Müttefikler 1944'te Normandiya'yı işgal planını uygulamaya girişmişlerdir. Utah, Omaha, Gold, Juna ve Sword ismi verilen sahillerde karaya çıkan 156.000 Müttefik askeri Normandiya'daki Alman birliklerini hazırlıksız yakalamıştır. Tarihin gördüğü bu en büyük deniz çıkarma operasyonunu gerçekleştiren Müttefik donanması 3.000 çıkarma gemisi, 500 savaş gemisi ve 2.500 adet başka amaçlı gemilerden oluşmaktaydı. Bir önceki gece 822 uçakla Alman cephe hattının gerisine paraşüt birlikleri ve askeri planörler indiren Müttefik Hava Kuvvetleri harekâtın ilk gününde de 13.000 uçağıyla çıkarma birliklerinin yanında yer alarak işgalin öncüsü olmuştur.

Gold, Juno ve Sword sahillere çıkan İngiliz ve Kanada birlikleri ile Utah ve Omaha sahillere çıkan Amerikan kuvvetleri ağır Alman ateşi altında kalmışlardır. En ağır karşı saldırıya maruz kalan Amerikan Birinci Tümeni, iki binin üzerinde kayıp vermiştir. İlk günkü toplam Müttefik kayıpları ise 4.414'ü tasdikli ölüm olmak üzere en az 10.000

kişiden oluşmaktaydı. En az 4.000 olarak açıklanan Alman kayıpları ise muhtemelen bu sayının iki katıdır.

Alman hatlarını yarmayı başaran Müttefikler 25 Ağustos günü Paris'i kurtarmıştır. Bu noktadan sonra Ardenes'deki Alman karşı saldırısını Bulge Savaşı'nda boşa çıkaran Müttefik ordusu Avrupa'nın içlerine doğru yürümeye devam etmiştir. Mart 1945'te Almanya'ya giren güçler, Sovyet Ordusu'yla buluşmuştur. Bu yenilgi karşısında dayanamayan Hitler 30 Nisan'da kendisini vurmuştur. 8 Mayıs 1945'te Almanya'nın koşulsuz teslimiyetini kabul eden Müttefikler Avrupa'daki zaferlerini ilan etmişlerdir.

Atom Bombasını Bırakan B-29

Savaş Avrupa'da sona ermesine rağmen Pasifik cephesinde devam etmekteydi. Mart 1945'ten itibaren Tokyo ve diğer Japon şehirlerinin Amerikan bombardıman uçakları tarafından yangın bombalarıyla hedef alınması sonucu 350.000 ila 500.000 arası sivil yaşamını kaybetmiştir. Fakat haziran sonunda Iwo Jima ve Okinawa gibi önemli Japon adaları Amerika'nın eline düştüğünde bile Japonya teslim olmayı reddetmiştir.

Bunun sonucunda Enola Gay isimli bir B-29 Superfortress bombardıman uçağı "Küçük Oğlan" denen atom bombasını Hiroşima şehrinin üzerine bırakmıştır. 80.000 kişiyi anında öldüren bu saldırı, üç gün sonra Bocksar isimli başka bir B-29 aracılığıyla Nagasaki şehrinde tekrarlanmıştır. Bu sefer de Şişko Adam lakabı takılan ikinci atom bombası 40.000 civarında insanı yok etmiştir. Radyasyon zehirlenmesi ve yanıklardan daha sonra hayatını kaybedecek olanların sayısı da azımsanamayacak seviyededir. Bu saldırılar, Sovyetler Birliği'nin 14 Ağustos'ta Japonya'ya savaş ilan etmesiyle birleşince Japon Devleti'nin teslim olmasına yol açmıştır.

Yok Olan 50 Milyon Hayat

İkinci Dünya Savaşı'nda ölenlerin sayısı 50 milyonu aşmıştır ve bunların en az 35 milyonunu siviller oluşturmuştur. Özellikle Sovyetler Birliği ve Polonya'da gerçekleşen sivil ölümler sırasıyla 20 milyon ve 5,7 milyon olarak gerçekleşirken, Nazilerin ideolojik politikaları sonucu planlı bir şekilde imha edilen sivillerin sayısı da 10 ila 17 milyon arasındaydı. Bu savaş sırasında tam 100 milyonun üzerinde insanın silahaltına alınması ise tarihte eşi benzeri olmayan bir gelişmedir.

Birleşmiş Milletlerin 51 Kurucu Üyesi

Dünya ulusları arasında barış, güvenlik ve iş birliğini sağlama amacıyla kurulacak olan Birleşmiş Milletler fikrini ilk kez 1941'de ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt ve Winston Churchill dile getirmişti. 25 Nisan 1945'te San Francisco'da düzenlenen ilk Birleşmiş Milletler toplantısına dünyanın her tarafından 50 ülkenin temsilcileri katılmıştır. Toplantıda yer almasa da, Polonya kurucu üye olarak kabul edilen ülkelerden sayılmıştır.

Birleşmiş Milletler tüzüğünün imzalanması ve yayınlanması ise 24 Ekim 1945 tarihinde gerçekleşmiştir. Buna göre Güvenlik Konseyi, her türlü kararı veto etme hakkını elinde bulunduran beş daimi üye ülkeden oluşmaktadır. Bugüne kadar aynı kalan bu ülkeler Fransa, Çin, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve 1945-1991 arasında Sovyetler Birliği ismini kullanan Rusya Federasyonu'dur. Günümüzde Birleşmiş Milletler üyesi ülkelerin sayısı 193'ü bulmuştur.

Geleceğin Sayıları

Son derece önemli tarihi bir dönüm noktası yaratan II. Dünya Savaşı dünyanın çehresini değiştirmiştir. Nükleer çağa ilk adımlarını atan insanlık, batılı ve doğulu süper güçler arasında yarım yüzyıldan fazla süren tedirgin bir bekle-yiş yaşamıştır. Fakat savaş sırasındaki acil durumlarda keşfedilen teknolojiler ve buluşlar barış döneminde benzersiz faydalar sağlamıştır. Sadece tıp alanında bile röntgen, anti-biyotik ve bağışıklık artırıcıların topluma yayılması gibi çok önemli gelişmeler hep savaş çabasının bir ürünüdür.

Dünya genelinde patlak vermeye devam eden dönemsel ekonomik sıkıntılar, doğal felaketler ve çatışmalara rağmen, bugün daha fazla sayıda insan, daha uzun ve daha sağlıklı hayatlar sürmektedir. Geçmişle karşılaştırıldığında çok yüksek bir yaşam standardına sahip olunan modern çağın esas hazırlayıcısı İkinci Dünya Savaşı'dır. Bu noktadan itibaren yaşadığımız ilerlemenin adımlarını sayarsak, yüzünü geleceğe dönen rakamlardan umutlu olabileceğimizi anlayabiliriz.

Yararlanılan Kitaplar

- Brazier, Chris, *The No-Nonsense Guide to World History* (New Internationalist, 2001)
- Bryson, Bill, *At Home* (Doubleday, 2010)
- D'Efilippo, Valentina and Ball, James, *The Infographic History of the World* (HarperCollins, 2013)
- Daniel, Clifton, *Chronicle of America* (Simon & Schuster, 1989)
- Ferguson, Niall, *Civilization – The Six Killer Apps of Western Power* (Allen Lane, 2011)
- Green, Rod, *Wonders of the Ancient World* (Templar)
- Hastings, Max, *All Hell Let Loose – The World at War 1939–1945* (HarperCollins, 2011)
- Haywood, John, *The Ancient World* (Quercus, 2010)
- Hobbes, Nicholas, *Essential Militaria* (Atlantic Books, 2003)
- MacGregor, Neil, *A History of the World in 100 Objects* (Allen Lane, 2010)
- Marr, Andrew, *A History of the World* (Pan Macmillan, 2012)
- Marriott, Emma, *Bad History – How We Got the Past Wrong* (Michael O'Mara, 2011)
- Marriott, Emma, *The History of the World in Bite-Sized Chunks* (Michael O'Mara, 2012)
- Martin, Guy, *How Britain Worked* (Virgin Books, 2012)
- Martin, Guy, *Speed* (Virgin Books, 2014)
- Oxford Children's History of the World* (Oxford University Press, 2000)
- Oxford Dictionary of World History* (Oxford University Press, 2000)
- Reynolds, David, *America – Empire of Liberty* (Allen Lane, 2009)
- Roberts, J. M. *History of the World* (Helicon, 1976)
- Rogerson, Barnaby, *Rogerson's Book of Numbers* (Profile Books, 2013)
- Townson, Duncan, *The New Penguin Dictionary of Modern History 1789–1945* (Penguin Books, 1994)

Emma Mariott

Warwick Üniversitesi'nde Modern Tarih alanında eğitimini tamandıktan sonra Londra'da bulunan çeşitli yayınevleri için çalışmaya başlamıştır. Şu anda bağımsız bir yazar ve editör olarak hayatına devam etmektedir.

I Should Know That: Great Britain, Bir Nefeste Dünya Tarihi ve yayına hazırlanmakta olduğumuz *Bad History: How We Got the Past Wrong (Hatalı Tarih)* kitaplarının yazarıdır.

Dizin

8.000 Toprak Asker 39
8'likler 90
10.000 Yapraklı Koleksiyon 61
10 Trajik Gün, Meksiko şehri 154
100 Gün, Napolyon 125
100 Yıl Savaşları 71

A

Abbasi Halifeliği 53
Afrika'nın kolonileşmesi 147, 150
Aginocourt Savaşı 72
Akhamenes, İranlı Hükümdar 29
Akka, İsrail 67
Aksum İmparatorluğu 50
Alman Hava Kuvvetleri 172, 173
Almanya 56, 57, 65, 73, 81, 83, 98,
129, 131, 132, 142, 151, 153,
155, 157, 158, 159, 160, 164,
167, 168, 169, 170, 171, 172,
173, 176, 179
American Telephone & Telegraph
146
Amerikan İç Savaşı 138, 141, 159
Anadolu 21, 23
Anyang 25
Aristo 31, 33, 35
Arjantin 76, 129, 133, 152
Arkaik Dönem, Yunan 32, 33
Arşimet 36
Artemis Tapınağı 19
Arthur, Kral 54
Aryabhata 9, 48
Ashanti İmparatorluğu, Afrika
108
Ashoka, İmparator 38
Ashurbanipal, Asur Kralı 26
Asurlular 26
Atahualpa 89
Atina 31, 33, 34, 35, 125
Atlantik Savaşı 176
Attila, Hun Lideri 47, 48
Augustus, İmparator 43, 44, 47
Auschwitz, Polonya 177

Austerlitz Muharebesi (1805) 124
Avustralya 90, 122, 123, 133, 152,
157
Avusturya 68, 110, 124, 126, 131,
132, 151, 153, 155, 157, 167
Avusturya Veraset Savaşları 110
Aztekler 78, 79

B

Babil'in Asma Bahçeleri 18
Bağdat 53, 69
Bağımsızlık Savaşı, Kuzey Amerika
116, 117, 138
Bağımsızlık Sözleşmesi (1776) 115
Barbarossa, Frederick 67, 173
Batı Cephesi, Birinci Dünya Savaşı
155, 156
Bede 51
Bedford, Dük 72
Belçika 41, 73, 125, 126, 129, 131,
155, 171
Bell, Alexander Graham 145, 146,
184
Bereketli Hilal 11, 12
Birinci Dünya Savaşı 76, 130, 160,
167
Birleşmiş Milletler 50, 180
Bismarck, Otto von 132
Bizans İmparatorluğu 49, 73
Blitz 172
Boer Savaşı 149
Bohemya 97
Boleyn, Anne 84
Bolívar, Simon 128, 129
Bolşevikler 160, 168
Borodino Muharebesi (1812) 124
Boston Çay Partisi 114
Boxer Ayaklanması 151
Boyacá Muharebesi (1819) 128
Brest-Litovsk Anlaşması (1918)
157, 160
Brezilya 107, 108, 129, 133, 141,
152

Britanya Kralları Tarihi, Geoffey
Monmouth 54
Britanya Savaş Bürosu 156
Bulge Savaşı 179
Büyük İskender 24, 33, 35, 36
Büyük Kanal, Çin 60
Büyük Londra Yangını 103, 104
Büyük Meireki Yangını 102
Büyük Piramit, Gize 14, 15
Büyük Temizlik, Stalin 162

C

Calvin, John 83
Cannae Muharebesi (MÖ 216) 41
Canute, Kral 62, 63
Carabobo (1821) 128
Caracol, Chichen Itza, Meksiko 58
Carrhea Savaşı (MÖ 53) 41
Cartier, Jacques 97
Catherine 84
Cavour, Kont 132
Cebir 53
Cengiz Han 1, 68, 69, 70
Chang'an, Çin 43, 60, 61
Chesapeake Kolonileri 99
Churchill, Winston 175, 180
Cihan, Şah 96, 112
Cixi, Dowager (İmparatoriçe) 151
Claudius, İmparator 46
Cook, James (Kaptan) 114, 122
Cortes, Hernan 89
Crompton, Samuel 120
Çin 8, 25, 38, 39, 40, 43, 53, 60, 61,
65, 69, 70, 72, 74, 75, 76, 80,
87, 88, 106, 111, 112, 136,
137, 145, 151, 152, 166, 169,
170, 180
Çin İç Savaşı 137
Çin-Japonya Savaşı 145
Çin Komünist Partisi 166

D

da Gama, Vasco 75
Danimarka 62, 63, 83, 97, 131, 171
Darwin, Charles 141, 142

Da Vinci, Leonardo 82
Diaz, Porfirio 154
de San Martin, Jose 129
Doğu Hindistan Şirketi 115, 117,
136
Dreadnought, HMS 153
Dünya Ekonomik Bunalımı 164
Dünyanın Yedi Harikası 18

E

Ebu Cafer Muhammed bin Musa
el-Harizmi 53
Edessa, Mezopotamya 66
Edison, Thomas 146
Edo, Japonya 102, 103, 144
Edward, İngiltere Prensi 67, 71,
72, 84, 106
Emevi Halifeliği, Arab 52
Endüstri Devrimi 120
Engels, Friedrich 130
Enola Gay 179
Erasmus 83
Ericsson, Leif 63
Etiyopya 50, 147
Etrüskler 28
Evrengezib, Babür İmparatoru 104,
105

F

Faros, İskenderiye 20
Fenikeliler 24
Ferdinand, Avusturya Arşidükü
86, 97, 155
Ferrier, Thomas 128
Ford, Henry 146, 162, 163, 184
Franco, Francisco (General) 169
Franklar 52, 107
Fransa 32, 41, 47, 52, 54, 56, 63,
67, 71, 72, 73, 83, 97, 98,
110, 116, 117, 119, 124, 125,
126, 128, 129, 131, 132, 135,
141, 142, 147, 151, 154, 155,
156, 158, 162, 170, 171, 172,
173, 180
Fransız Devrimi 116, 118, 124

Frederick, William (Prusya
İmparatoru) 67, 110

G

Galya 41, 47, 57
Garibaldi, Giuseppe 132
Gelibolu Çıkarması 157
Gemmei, Japon İmparatoriçesi 61
Geoffrey, Monmouth 54
Gettysburg Muharebesi (1863)
140
Gize, Mısır 14, 18
Gobind Singh, Guru 80
Göç, sürgün 149
Grant, Ulysses (General) 140
Gupta Hanedanlığı 48
Gustavus Adolphus, İsveç Kralı
98
Gutenberg İncili 1, 81
Güney Afrika 149, 150, 152, 157,
158

H

Habsburg, Hanedanlığı 98
Hacı Babalar 96
Haçlı Seferleri 56, 66
Hadrianus, İmparator 45
Halikarnas Mozolesi 19
Hammurabi Kanunları 17
Han Hanedanlığı 38, 43
Hanibal 40, 41
Hargreaves, James 120
Hastings Muharebesi (1066) 63
Hawaii 55, 117, 122, 134, 175
Heinz, John 143, 184
Herodot 30, 34
Heydrich, Reinhard 177
Hristiyanlık 31, 45, 57
Hindistan 16, 27, 29, 35, 37, 38,
43, 48, 53, 60, 69, 75, 79,
87, 96, 104, 113, 115, 117,
136, 152, 157, 160, 164, 165
Hindistan Ulusal Kongresi 165
Hindu 105
Hinduizm 27, 79

Hint-Arap rakamları 66
Hiroşima ve Nagasaki 179

Hititler 21, 22
Hitler, Adolf 167, 168, 170, 171,
172, 173, 174, 176, 179
Hollanda 83, 93, 96, 97, 98, 107,
124, 126, 131, 171
Hollanda İsyanı 93
Homeros 24, 27
Hong Kong 136
Hong Xiuquan 137
Huitzilopochtli 79
Hun İmparatorluğu 48
Hülagü 69

I

I. Abbas, Şah 95
I. Charles, İngiltere Kralı 99, 101,
102
I. Darius, Pers Kralı 30, 34
I. Dünya Savaşı 137, 138, 147,
149, 152, 153, 157, 158,
159, 167
I. Elizabeth, İngiltere Kraliçesi 84
II. Charles, İngiltere Kralı 101
II. Frederick, Prusya İmparatoru
110
III. Edward, İngiltere Kralı 71
III. George, İngiltere Kralı 115
III. John, Sobieski (Polonya ön-
deri) 94
III. Leo, Papa 56
III. Napolyon, Fransa Kralı 132
II. James, İngiltere Kralı 105
II. Kiros, İran Kralı 29
II. Nebukadnezar, Babil Kralı 18
II. Nikolas, Rus Çarı 159
II. Ptolemaios, Mısır Hükümdarı
20
II. Ramses, Firavun 22
II. Sargon, Asur Kralı 26
I. John, Papa 51
I. Mary, İngiltere Kraliçesi 84
IV. İvan (Korkunç), Rus
İmparatoru 109

I. Wilhelm, Alman İmparatoru
132

I. William, İngiliz Kralı 64

IX. Louis, Fransa Kralı 67

İfe, Nijerya 71

İkinci Dünya Savaşı 1, 161, 175,
180, 181

İlyada (Homeros) 24, 27

İncil 31, 44, 80, 81, 83

İndus İmparatorluğu 1, 16

İngiliz Halkı'nın Kilise Tarihi,
Bede 51

İngiliz İnsan Hakları Bildirgesi
105

İngiltere 9, 13, 63, 64, 65, 67, 68,
71, 72, 73, 83, 84, 93, 96,
97, 99, 101, 102, 104, 106,
115, 116, 117, 119, 121,
122, 123, 124, 125, 126,
145, 147, 149, 154, 155,
160, 162, 172, 173, 180

İngiltere Savaşı 173

İnka İmparatorluğu 76, 89

İran 11, 26, 30, 41, 43, 49, 52, 60,
68, 69, 73, 85, 95, 96, 112,
113, 152

İrlanda 46, 56, 57, 94, 102, 131,
133

İsa 31, 44, 45, 51, 54, 83, 137

İsfahan, İran 95

İskenderiye, Mısır 20, 35, 36

İslam 31, 52, 53, 79, 82, 85, 95,
96, 105

İspanya 32, 40, 47, 49, 52, 56, 86,
87, 89, 90, 93, 94, 98, 116,
124, 128, 129, 134, 169

İspanya-ABD Savaşı 134

İspanya İç Savaşı 169

İspanyol Amerikası 128

İspanyol doları 90

İsrail, kayıp kabileler 22, 26

İtalya 28, 32, 40, 41, 47, 50, 56,
57, 82, 125, 126, 131, 132,
151, 153, 155, 169, 176

İyonya 29, 34

J

Jacquerie Ayaklanması 73

Japonya 38, 39, 60, 61, 87, 103,
144, 145, 151, 152, 155,
169, 179

Jefferson, Thomas 116, 126

Jenner, Edward 106

Jül Sezar 41

K

Kahire, Mısır 74

Kanada 63, 126, 133, 134, 157,
178

Kara Mustafa 94

Karia'lı II. Artemis 19

Karolenj İmparatorluğu 51

Karolenj Rönesansı 56

Kartaca 24, 40, 41, 47

Kartaca Savaşları 40

keşişler 64

Khalsa 80

Khufu, firavun 14

Kırım Savaşı 135, 136

Kitchener, Horatio Herbert 149

Knossos Sarayı 23

Kolomb, Kristof 59, 71, 76, 87

Konfedere Devletler, Amerika
138

Konfüçyüs 38

Konkistador, İspanyol 79, 80

Konstantin, İmparator 49

Konstantinopolis 46, 49, 52, 67

Köle Gemisi, J. M. W. Turner 140

Kraliyet Donanması, İngiltere
114, 153, 176

Kraliyet Hava Kuvvetleri, İngiltere
172

Kraliyet Yolu, İran 30

Kubilay Han 70

Kuipu 77

Kuran 52

Kuş 15, 50

Kutsal Roma Germen

İmparatorluğu 56

Kuzey Amerika 63, 90, 96, 97,

98, 107, 114, 128, 133, 134,
135, 141, 142, 146

L

Lale Çılgınlığı 100
Lee, Robert E. 140
Lenin, Vladimir 159, 160, 161
Leopold, Avusturya Arşidükü 68
Liegnitz Muharebesi (1241) 70
Lincoln, Abraham 138
Lind, James 113
Lin Zehu 136
Londra, İngiltere 26, 46, 75, 79,
98, 103, 104, 135, 183
Lucius Tarquinius Superbus 29
Luther, Martin 7, 83

M

Madero, Francisco 154
Magellan, Ferdinand 113
Mahabharata 27
Mahkum Yerleşimleri, Avustralya
122, 123
Makedonya 33, 35, 41
Mali İmparatorluğu 74, 75
Mançu (Qing) Hanedanlığı, Çin
111
Mançurya 111, 112, 133
Mandela, Nelson 150, 184
Mansa Musa, Mali İmparatoru 74
Manyoshu 61
Mao Zedong 166
Maraton Savaşı 34
Marne Muharebeleri (1914) 155
Marx, Karl 7, 130
Mary Rose 62
Matthias, Kutsal Roma Germen
İmparatoru 97
Maurya İmparatorluğu 48
Mavi Elmas 104
Mayflower 96
Meksika 28, 57, 59, 89, 90, 107,
126, 129, 134, 138, 154
Meksika-Amerika Savaşı 134
Meksiko, şehir 78

Mercan Denizi Muharebesi 175
Mezopotamya 1, 12, 17, 26, 30, 69
Mısır, Antik 15, 16, 20, 21, 22, 26,
30, 33, 35, 36, 43, 52, 58,
67, 73, 85, 131, 152
Midway Deniz Muharebesi 175
Mikenler 23, 24
Ming Hanedanlığı, Çin 69, 74,
75, 76
Model T, Ford 163, 184
Moğollar 53, 68, 70
Mor, dokuma ürünleri 24
Muhammed 51, 52, 53
Mutsuhito, Meiji İmparatoru 144
Muvattallıs, Kral 22
Mümtaz Mahal 96
Müslümanlar 51, 66, 165

N

Nadir, Şah 95, 112, 113
Nanak, Guru 79
Nanjing, Çin 136, 137, 169, 170
Napolyon, Bonaparte 112, 118,
124, 125, 126, 128, 132,
135, 149
Napolyon Savaşları 124, 128, 149
Nara Dönemi, Japonya 61
Nazi Partisi 167, 168
Nelson, Horatio (Amiral) 124,
150
New York, Kuzey Amerika 144,
146, 162
Ninova 26
Normandiya Çıkarması 176
Normanlar 63, 66
Norveç 131, 153, 171
Nürnberg Yasaları 168

O

Offa, Mercia Kralı 56
Olimpia 19
Olimpiyat, süre 33, 34, 167
Olimpiyat Oyunları 167
Oliver, Cromwell 101
Olmekler 28, 57

Oregon Anlaşması (1846) 134
Otuz Yıl Savaşları 97
Öklid 36
ölçü birimine 17
Ölülerin Caddesi, Teotihuacan 59

P

Paine, Thomas 115
Pakistan 16, 113, 165
Paris Antlaşması (1783) 116
Partenon, Atina 33
Partlar 41
Pekin, Çin 25, 60, 68, 75, 137, 151
Pers İmparatorluğu, Antik 29, 30
Persler 30, 34, 49
Peru 76, 89, 90, 107, 128, 129
Peter, Büyük (Rus Kralı) 109
Petrograd İşçi Grevi 159
Piktografik 12
Piramitler, Antik Mısır 18, 28, 58,
59, 79
Pizarro, Francisco 89
Polo, Marco 70
Polonya 70, 73, 110, 126, 153,
157, 168, 170, 171, 175,
177, 180
Pontius Pilatus 44
Portekiz 87, 107, 108, 129, 147
Prag, Pencereden Atmalar 97
Protestan Reformu 81, 83
Prusya 110, 124, 125, 126, 130,
132

Q

Qianlong, Çim İmparatoru 111
Qing (Mançu) Hanedanlığı, Çin
111, 112, 136, 137, 151, 152
Qin Hanedanlığı, Çin 40

R

Richard, Arslan Yürekli (İngiltere
Kralı) 67, 68
Richelieu, Kardinal 98
Rigveda 27
Robespierre, Maximilien 118

Rodos Heykeli 20
Roma Cumhuriyeti 40, 41
Roma İmparatorluğu 15, 33, 36,
45, 46, 47, 49, 51, 77
Roma Katolik Kilisesi 83, 84
Romanya 131
Roosevelt, Franklin D. 180
Rossbach Muharebesi (1757) 110
Rönesans, Avrupa 66, 81, 82, 83
Rus İç Savaşı 159, 160
Rus-Japon Savaşı 145
Rusya 63, 69, 106, 109, 124, 125,
126, 135, 136, 142, 144,
151, 153, 154, 155, 157,
158, 159, 160, 161, 180

S

Safevi Hanedanlığı, İran 95
Sağduyu, Thomas Paine 115
Samsonov, Alexander 157
Sanskritçe 27
Sasani İmparatorluğu 46
Sebastian del Cano, Juan 86
Selahattin 67
Serhas, Pers İmparatoru 34
Sibirya 109, 133
Sihizm 79, 80
Sihler 79
Sikuquanshu 111
Somme Taarruzunda (1916) 156,
158
Song Hanedanlığı, Çin 65
Sovyetler Birliği 160, 161, 168,
169, 170, 171, 173, 174,
176, 179, 180
Spitfire, uçak 172, 185
Stalin, Joseph 161
Stonehenge, Wiltshire 13
St. Paul 104
Sui Hanedanlığı, Çin 60
Sun Yat-sen 152
Süfrajat 152
Süleyman, Muhteşem 85, 94
Şah-ı Cihan 96, 112
Şarlman, İmparator 51, 54, 56
Şii, İslam 95

T

Tac Mahal, Hindistan 96, 112
Taiping Ayaklanması 137
Tang Hanedanlığı, Çin 38, 60, 61
Tannenberg Muharebesi (1914)
157
Tarım 50
Tavus Kuşu Tahtı 112, 113
Tenochtitlan, Meksika 78, 79, 89
Teotihuacan, Meksika 59
Tokugawa Şogunluğu, Japonya
103

Tokyo, Japonya 102, 103, 144, 179
Trafalgar Muhabaresi (1805) 124
Tuğra 85
Tull, Jethro 120
Turner, J. M. W. 140
Tuz Yürüyüşü, Gandhi 164, 165
Türkiye 11, 19, 21, 29, 30, 41, 73,
95, 135
Türkler 66
Türlerin Kökeni, Charles Darwin
141
Tyler, Wat 73

U

Ulusal Devrimci Parti, Meksika
154
Ulusal Meclis, Fransa 118
Uluslararası Tuğaylar, İspanya İç
Savaşı 169
Uruk, Mezopotamya 12
Uzun Yürüyüş, Mao Zedong 166
Üstünlük Sözleşmesi 84

V

Vanderbilt, Cornelius 142
Veba 73
Venedik 68, 70, 73
Venedikliler 70
V. Henry, İngiltere Kralı 72
VI. Edward, İngiltere Kralı 84
VI. Henry, İngiltere Kralı 68
VIII. Henry, İngiltere Kralı 83, 84
Vichy Hükümeti, Fransa 172

Viking gemisi 62
Vikingler 62, 63, 107
Vitruvius Adamı, Leonardo da
Vinci 8, 82
Viyana Kongresi (1814-1815) 126
Viyana Kuşatması (1683) 94

W

Washington, George 115, 116
Watt, James 121

X

X. Leo, Papa 83
XVIII. Louis, Fransa Kralı 125,
126

Y

Yahudiler 30, 168, 174, 177
Yangzhou, Çin 60
Yarımada Savaşı 128
Yasak Şehir, Çin 75
Yedi Nehrin Ülkesi 27
Yedi Tepeli Roma 8
Yedi Yıl Savaşları 110, 115
Yeni Ahit, İncil 44, 45
Yeni Dünya 87, 90, 93, 96, 99, 107
Yeni Fransa 97
Yeni Güney Galler 90, 122
Yeni İspanya 89, 90
Yeni Zelanda 55, 122, 152, 157
Yongle, İmparator 75
Yunan, Antik 19, 23, 24, 26, 29,
30, 31, 32, 33, 34, 36, 37,
49, 82
Yunan-Pers Savaşları 31, 34
Yuvarlak Masa Şövalyeleri 8, 54

Z

Zaman, ölçülmesi 100, 154
Zeus 19, 33, 185
Zhang Qian 43
Zheng He, Amiral 8, 76
Zhu De 166
Zodyak 25, 26

Bir Nefeste Dünya Tarihi

M.Ö. 3500'den 1945'e kadar kronolojik olarak düzenlenmiş; bölgelere göre ayrılmış, bir nefeste okuyacağınız bir dünya tarihi kitabı.

Bir Nefeste Dünya Mitoloji

Midas Dokunuşu, bizi mitolojinin şaşırtıcı dünyasında öğretici ve bir o kadar da keyifli bir yolculuğa çıkarıyor.

Bir Nefeste Cinsellik Tarihi

Kahramanları arasında felsefecilerden papalara, kraliçelerden imparatorlara, doktorlardan siyasetçilere herkesi bulabileceğiniz bu kitap, tarihe alternatif bakışıyla hem eğlenceli hem de pek edepsiz.

**18. yüzyıldaki çiçek hastalığı salgınında
ölenlerin sayısı kaçtı?**

**1902 yılında New York'ta inşaatı devam eden
gökdelen sayısı kaçtı?**

Kanuni döneminde kaç bin tuğra basılmıştı?

**Kartacalı General Hanibal'ın Alp Dağları'nı
aşarken yanında kaç fil vardı?**

1420 yılında dünyanın en büyük şehri hangisiydi?

Çin Seddi'ni inşa etmek için kaç işçi gerekmişti?

Aztekler kaç kişiyi kurban etmişti?

Milattan önce 8000'den 21. yüzyıla kadar 100 asrı aşan
bir dönemi konu edinen *Sayılarla Dünya Tarihi*, geçmişi ve
bugünü sayılar aracılığıyla birbirine bağlıyor.

İnceleme t15

KİTAPÇI PROMOSYON 6

6,90 t